

ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА ЈУГОЗАПАДНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН

2010 - 2015

март 2010

Проектен тим:

Раководител: проф. д-р Науме Мариноски
проф. д-р Стефан Поцев
проф. д-р Трајче Дојчиноски
проф. д-р Ристо Гогоски
проф. д-р Живко Андрески
проф. д-р Пере Аслимоски
д-р Катерина Ангеловска Најдоска
м-р Мирјана Лозаноска
м-р Јован Гаврилоски
Коста Мариноски
Михаил Ристевски
Стојан Савески

Лектура и коректура: проф.д-р Димитар Пандев

Програмата за развој на Југозападниот плански регион е дообработена, ажурирана и печатена со поддршка на:

gtz

Поддржано од ГТЗ РЕД Програмата за регионален економски развој во Македонија
во име на Германското Федерално Министерство за Економска Соработка и Развој (BMZ)

ПРОГРАМА ЗА РАЗВОЈ НА ЈУГОЗАПАДНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН

март 2010

СОДРЖИНА

	Вовед	8
1.	Опис на програмата	10
2.	Постојни програми и проекти	12
3.	Природни карактеристики	13
3.1	Географска положба	13
3.2	Релјеф	14
3.3	Клима	14
3.4	Хидрографски карактеристики	16
3.5	Биогеографски карактеристики	17
4.	Демографски развој	18
4.1	Обем и динамика на населението	18
4.2	Густина на населението и концентрација	18
4.3	Градско население и ниво на урбанизација	20
4.4	Внатрешни и надворешни миграции	20
4.5.	Население според пол и старост	21
4.6	Образовна структура на населението	22
5	Економски карактеристики	22
5.1	Бруто домашен производ	23
5.2	Производство во нефинансискиот сектор	23
5.3	Увоз и извоз	24
5.4	Работни места	24
5.5	Продуктивност на трудот	24
5.6	Трошоци на работна сила по единица производ	25
5.7	Значењето на малите и средните претпријатија во производството	25
5.8	Секторска структура	26
6	Пазар на работна сила	26
6.1	Активност	26
6.2	Вработеност	27
6.3	Невработеност	28
7	Социјален развој	28
7.1	Домаќинства и семејства	29
7.2	Услови за живот и домување	29
7.3	Пензиско осигурување	30
7.4	Здравствено осигурување и здравствена заштита	30
7.5	Социјална и детска заштита	31
8	Инфраструктура	32
8.1	Транспортна инфраструктура	32
8.1.1	Патна мрежа	32
8.1.2	Железница	33
8.1.3	Воздушен сообраќај	34
8.1.4	Сообраќај по вода	34

8.2	Комунална инфраструктура	34
8.2.1	Водоснабдување	34
8.2.2	Одведување и пречистување на отпадни води	35
8.2.3	Цврст отпад	35
8.3	Енергетска инфраструктура	36
8.3.1	Производство и пренос на електрична енергија	36
8.3.2	Потрошувачка на електрична енергија	37
8.3.3	Други енергетски системи	37
9	Земјоделство и рурален развој	37
9.1	Структура на користењето на земјиштето по засадени култури	38
9.2.	Примена на современа техника и технологија	39
9.2.1	Земјоделска механизација и опрема	39
9.2.2	Користење на ѓубрива и средства за заштита	39
9.3	Наводнување	39
9.4	Одгледување добиток, живина и пчелни семејства	40
9.5	Рибарство	40
9.6	Земјоделски стопанства	40
10	Културен развој	41
11	Заштита на животната средина и обновливи извори на енергија	43
11.1	Заштититени вредности на природата	43
11.2	Депонирање на отпадот	45
11.3	Санација, рекултивација и заштита	46
11.4	Квалитет на водите	46
11.5	Квалитет на воздухот	47
11.6	Загадување на почвите	47
11.7	Состојба на биодиверзитетот	48
11.8	Обновливи извори на енергија	48
11.8.1	Ветерот како обновлив извор на енергија	49
11.8.2	Сончева енергија	49
11.8.3	Геотермална енергија	49
12	Развој на туризмот	49
12.1	Сместувачки капацитети	50
12.2	Туристички промет	50
12.2.1	Посетеност	51
12.2.2	Престој	51
12.2.3	Туристичка потрошувачка	52
12.2.4	Видови туризам	52
13	Регионални SWOT анализи	55
13.1	Предности	55
13.2	Слабости	56
13.3	Можности и закани	57
13.3.1	Надворешни можности	57
13.3.2	Внатрешни можности	57
13.3.3	Надворешни закани	58
13.3.4	Внатрешни закани	58
14	Стратегија, цели и приоритети	59

14.1	Визија за развој на регионот	59
14.2	Стратешки цели	59
14.3	Приоритети и основни мерки	60
Приоритет I	МЕРКА I.1 Јакнење на улогата на општините во планирањето и реализацијата на регионалниот развој	61
Приоритет I	МЕРКА I.2 Промовирање на потенцијалот на регионот за инвестиции	62
Приоритет I	МЕРКА I.3 Промовирање на јавно-приватно партнерство	63
Приоритет I	МЕРКА I.4 Едукација на претприемачите за вложувања во профитабилни дејности преку развој на МСП	64
Приоритет I	МЕРКА I.5 Иницијативи за препознатливи производи од регионот	65
Приоритет II	МЕРКА II.1 Реконструкција, модернизација и проширување на системите за водоснабдување преку изработка на техничка документација	67
Приоритет II	МЕРКА II.2 Реконструкција, модернизација и проширување на системите за пречистување на отпадни води преку изработка на техничка документација	68
Приоритет II	МЕРКА II.3 Развој на човечките ресурси во ИКТ и иницијативи за создавање на соодветна инфраструктура во регионот	69
Приоритет II	МЕРКА II.4 Поттикнување на образовниот процес за разни чинители на регионално ниво	70
Приоритет III	МЕРКА III.1 Креирање модерен и продуктивен земјоделски сектор	72
Приоритет III	МЕРКА III.2 Обезбедување кохерентност на просторот преку заштита на високо-продуктивното земјоделско земјиште од неконтролирана пренамена во градежно	74
Приоритет III	МЕРКА III.3 Ревитализација на руралните подрачја преку подобрување на условите за живот	75
Приоритет III	МЕРКА IV.4 Подобрување на квалитетот на живот во помалите општини и руралните средини преку обезбедување на поголема покриеност со услуги и културни настани	76
Приоритет IV	МЕРКА IV.1 Оптимално користење на природното и културно-историското наследство во функција на развој на туризмот	78
Приоритет IV	МЕРКА IV.2 Креирање препознатливост и заштита на културно-историското наследство и природното богатство во подрачјата заштитени со закон	80
Приоритет IV	МЕРКА IV.3 Иницијативи за развивање на различни видови туризам - езерски, планински, селски, бањски, верски, агро, здравствен, спортски, транзитен, како и други алтернативни форми на туризам (спалеолошки, ловен и сл.)	82
Приоритет IV	МЕРКА IV.4 Развој на човечките ресурси во туристичките здруженија и асоцијации и иницијативи за нивно вмрежување	84
Приоритет IV	МЕРКА IV.5 Промотивни активности за претставување на туристичките потенцијали на регионот	86
Приоритет IV	МЕРКА IV.6 Подобрување на искористеноста на хотелско-угостителските капацитети и друг вид на ресурси за подигнување на степенот на развој на туризмот	88
Приоритет V	МЕРКА V.1 Заштита на биодиверзитетот	91

Приоритет V	МЕРКА V.2 Заштита на флората и фауната во националните паркови и заштитени подрачја	93
Приоритет V	МЕРКА V.3 Обезбедување на имплементација на стандардите за заштита на квалитетот на воздухот, водата и почвата	95
Приоритет V	МЕРКА V.4 Обезбедување на имплементација на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води	97
Приоритет V	МЕРКА V.5 Поддршка на активностите за прогласување на нови национални паркови и заштитени подрачја	99
Приоритет V	МЕРКА V.6 Интегрирано управување со цврстиот отпад	101
Приоритет V	МЕРКА V.7 Поттикнување на користењето на соларната енергија	103
Приоритет V	МЕРКА V.8 Поттикнување на користење на биомасата за производство на енергија	105
Приоритет V	МЕРКА V.9 Користење на енергијата од геотермалните извори во економски цели	107
Приоритет V	МЕРКА V.10 Подобрување на искористеноста на огромниот воден потенцијал со кој располага регионот	108
Приоритет VI	МЕРКА VI .1 Намалување на нерамномерната дистрибуција на населението внатре во регионот	110
Приоритет VI	МЕРКА VI .2 Креирање претпоставки за намалување на внатрешните миграции кон урбаните центри преку ревитализација на животот во малите општини и посебно руралните средини	112
Приоритет VI	МЕРКА VI.3 Афирмирање на предностите за живот во помалите општини и руралните средини	113
Приоритет VI	МЕРКА VI .4 Намалување на високата концентрација на населението во поголемите урбани центри на регионот преку обезбедување инфраструктура за квалитетно основно и средно образование, социјална и здравствена заштита во помалите општини и посебно руралните средини	115
Приоритет VI	МЕРКА VI .5 Поврзување на помалите општини и руралните средини со поголемите урбани центри во заеднички економски, образовни, социјални и културни проекти	117
Приоритет VI	МЕРКА VI .6 Изработка на планска документација за подрачјата со специфични развојни потреби	119
15	Институционална рамка за регионалниот развој на Југозападниот плански регион	121
16	Финансирање на регионалниот развој	123
17	Следење, оценување и ажурирање на Програмата за развој на Југозападниот плански регион	124
18	Усогласеност на програмата за развој со стратешките документи	125
18.1	Стратегија за регионален развој на Република Македонија	126
18.2	Национална стратегија за одржлив развој	126
18.3	Национална стратегија за апроксимација во животната средина	126
18.4	Стратегија за развој на енергетиката до 2030	127
18.5	Стратегија за обновливи извори на енергија	127
18.6	Стратегија за енергетска ефикасност	127

18.7	Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија	127
18.8	Национална стратегија за вработување	127
18.9	Национална транспортна стратегија	128
18.10	Закон за јавните патишта	128
18.11	Кохезиона политика на ЕУ и Лисабонска стратегија	129
19	Стратегиска оценка за влијанието врз животната средина	129
19.1	Почетна проценка на влијанието на приоритетните мерки врз животната средина	132
19.2	Предложени мерки за намалување на влијанието	134
19.3	Анализа на ризикот	147
19.3.1	Висока веројатност / мали последици	147
19.3.2	Ниска веројатност / мали последици	148
19.3.3	Мала веројатност / големи последици	148
19.3.4	Висока веројатност / високи последици	149
19.4	Не-техничко резиме	149
19.4.1	Вовед	149
19.4.2	Процесот на стратегиска оценка	149
19.4.3	Програма за развој	150
19.4.4	Очекувани ефекти од Програмата за развој	150
19.4.5	Програмата како целина	150
19.4.6	Заклучоци	152
	Литература и извори	153

ВОВЕД

Програмата за развој на Југозападниот плански регион е среднорочен плански документ изработен согласно Методологијата за изработка на програма за развој (Службен весник бр. 102, август 2009). Како базичен стратешки документ Програмата за развој на Југозападниот плански регион, ги утврдува целите, приоритетите и мерките за развој кои се засноваат на основните цели и принципи за рамномерен регионален развој во Република Македонија.

Својата законска основа ја има во членовите 12-14 од Законот за рамномерен регионален развој-правен акт кој отвора ново поглавје во областа на одржливиот развој на државата, промовирајќи постигнување рамномерен регионален развој со цел да се намалат диспаратите помеѓу и во рамките на осумте плански региони, и да се развијат потенцијалите во сите региони со што ќе придонесат во најголем можен степен во континуираниот просперитет на земјата. Овој закон паралелно со сите подзаконски акти, стратегии и програми поврзани со оваа проблематика, треба да обезбеди одржлив развој кој во целост ќе придонесе во квалитетот на животот, социјалната кохезија и зачувувањето на природното и културното наследство.

Планираниот рамномерен развој на национално и на регионално ниво подразбира вклучување на сите расположиви потенцијали. Така треба да се остварат придобивки кои ќе се однесуваат на создавање можности за сите: развој на државата во целина, намалување на очигледните економски и социјални разлики во развојот на поедини региони и општини, намалување на разликите во квалитетот на живеење помеѓу урбаните и руралните средини, зачувување и развивање на посебни идентитети на одделни делови во рамките на регионалните целини и општините како и нивна афирмација, ревитализација и развој на подрачја со специфични потреби, создавање услови за поголемо користење на развојните потенцијали и ресурси, поголема конкуренција, создавање на услови за раст на домашните и странските инвестиции и зголемување на вработеноста.

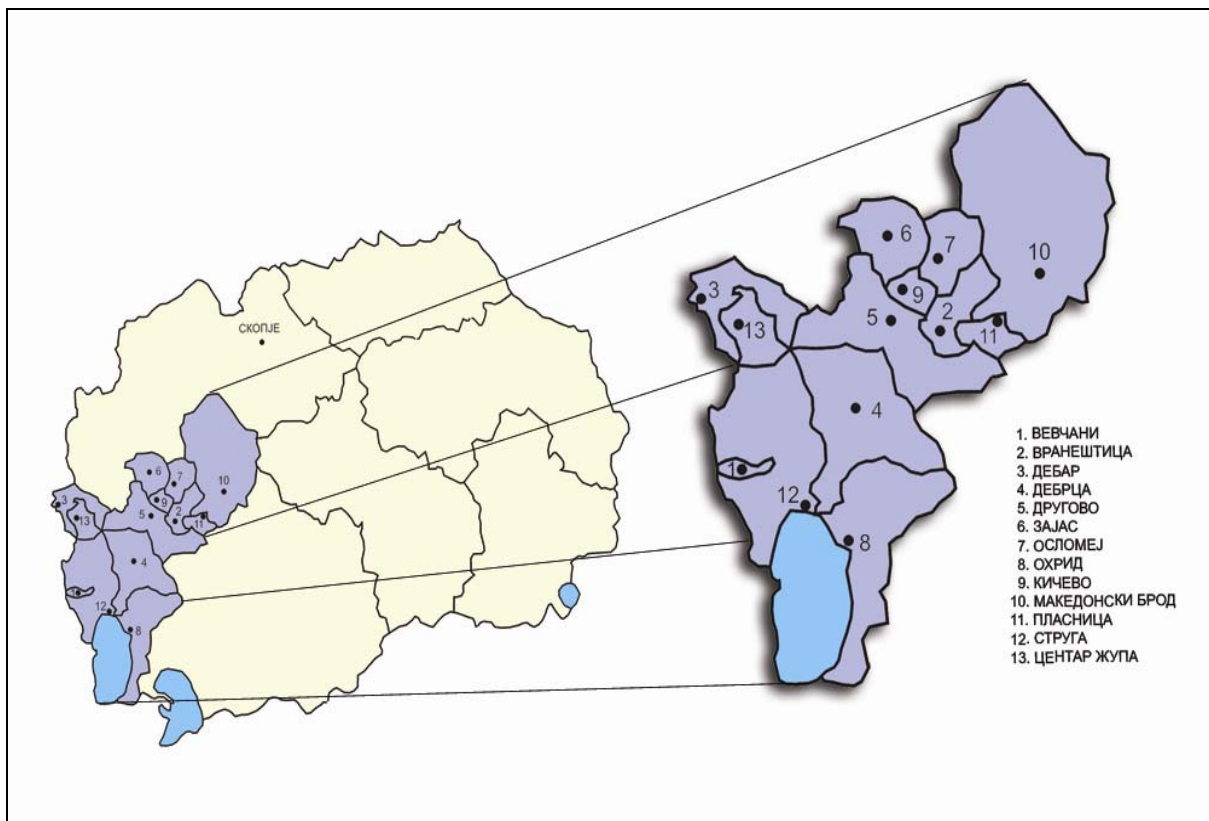
Основна придобивка на програмата треба да биде подобрување на условите за живеење, подобрување на инфраструктурата, создавање на услови за отворање на нови бизниси, подигнување на економските можности на населението и намалување на

иселувањето од руралните во урбаните средини. Програмата посебно внимание обрнува на новите пристапи кон развојот на државата што треба да се почувствува во општините кои го сочинуваат Југозападниот плански регион преку нивниот економски и културен развој, соодветно учество на општините во развојот на регионот и државата во подолг временски интервал, интензивирање на меѓусебната соработка и имплементација на културни проекти преку добивање на соодветни средства. Програмата за развој на Југозападниот плански регион опфаќа дефинирање на целите, приоритетите и мерките, од кои што ќе произлезат активностите со што ќе овозможи аплицирање за средства за нивна имплементација. Програмата овозможува да се утврди визија за развој на просторот на Југозападниот плански регион преку квантитативни и квалитативни анализи со што се овозможува акцино и временско спроведување на зацртаните цели.

Состав на регионот

Југозападниот плански регион го сочинуваат следните Единици на локална самоуправа со нивните урбани / рурални општини:

Единица на локална самоуправа	Урбана општина	Рурална општина	Број на населени места
Струга	Струга		51
Охрид	Охрид		29
Кичево	Кичево		7
Дебар	Дебар		18
Македонски Брод	Македонски Брод		51
Другово		Другово	28
Вевчани		Вевчани	1
Вранештица		Вранештица	15
Дебрца		Дебрца	30
Зајас		Зајас	13
Осломеј		Осломеј	16
Пласница		Пласница	4
Центар Жупа		Центар Жупа	23
<i>Вкупно населени места</i>			286

Мапа на регионот

1. Опис на програмата

Програмата за развој на Југозападниот плански регион е проект кој започнува да се реализира во рамките на Програмата за национален економски развој поддржана од страна на Германското Друштво за Техничка Соработка (ГТЗ). Оваа програма започнува да се спроведува од 01.01.2008 со цел поддршка за изградба на институционалните капацитети на национално, регионално и локално ниво за регионален развој. Таа се темели на новоформираните структури за меѓуопштинската соработка на национално и регионално ниво поддржана од претходната ГТЗ - Редем програма и активностите за поддршка на општинскиот економски развој спроведени во рамките на предходната ГТЗ – Мед програма. Самата програма за развој на Југозападниот плански регион започнува со планирачка работилница која започнува во Охрид 01.04.2008 год. На неа претставници од ГТЗ ги дефинираа приоритетните тематски области по региони и улогата на субјектите вклучени во процесот на изработка на Програмата. Врз основа на тоа содржината на Програмата за развој на Југозападниот плански регион опфаќа: природни карактеристики на регионот; демографски развој; економски карактеристики; пазар на работна сила; социјален развој; инфраструктура; туризам; културен развој; земјоделство и рурален развој; заштита на животната средина и обновливи извори на енергија.

Откако ваквиот заклучок беше усвоен од Советот за развој на Југозападниот плански регион, се пристапи кон организирање на серија конференции на кои беа разработени

споменатите тематски области. Во рамките на првата серија конференции одржани во мај 2008 год. се изработија и усвоија прво најрелевантните информации во описот на регионот, што непосредно се однесуваат на тематските области, потоа врз нивна основа се направени SWOT анализи, се изготвија изјавите за визија и на крај се предложија, образложија, развија и конечно усвоија стратешките, односно општите цели за секоја од тематските области посебно. На работилниците консултантите ангажирани од страна на ГТЗ излегуваа веќе со подготвени и во голема мерка развиени платформи и предлози, кои служеа како основа за дискусија и работа во групи, преку кои истите беа надградени и го добија конечниот лик. На овој начин, односно со претходна подготовка и развивање на работни предлози од страна на стручни и повикани лица и нивна доработка и усвојување на конференции, се остварија две важни цели. Од една страна се подготвија рамки за една долготворна, ефикасна и фокусирана дискусија и работа по групи, која секогаш се одвиваше по сосема конкретен предлог и предмет на расправа. Од друга страна, во целост беше зачуван моментот на легитимитет, кој овој развоен документ го има токму поради учеството на засегнатите страни од Регионот од неговата изработка до усвојувањето.

Втората серија регионални конференции се одржаа од месец јуни 2008 год. Во рамките на реализираната втора серија на конференции по тематски области се работеше на дефинирање на конкретните посебни цели по тематски области, како и нивно развивање на ниво на мерки (програми) и програмски параметри, како на пример, утврдување индикатори на успешност, претпоставки/ризици, одговорни лица и партнери за имплементација, временска и финансиска рамка и приоритети. Така во септември 2008 година, ангажираните експерти ја завршија финалната работна верзија и истата подоцна е доставена до сите релевантни институции.

Во втората половина на 2008 година со одлуки на Советите на општините во состав на регионот, основан е како правен субјект Центарот за развој на Југозападниот плански регион. Персоналот во Центарот се вработува во јули 2009 година, а самиот Центар постанува комплетно функционален во ноември 2009 година. Работната верзија на Програмата за развој од септември 2008 г. од страна на ГТЗ РЕД е испратена до Советот за развој на РМ за одобрување, и истата по започнувањето со работа е предадена на Центарот како готов документ.

Бидејќи од изготвувањето на Програмата се поминати речиси две години (поради динамичноста на материјата која истата ја обработува), дел од условите и претпоставките земени во предвид при нејзиното изготвување денес се значително променети. Во меѓувреме се изготвени и Националните стратегии од повеќе области и домени, добиени се нови статистички податоци, донесени се и нови законски и подзаконски акти кои е неопходно да бидат земени во предвид во Програмата за развој.

Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, на седницата одржана на 7 декември 2009 година, ги имаше во предвид сите забелешки по Програмите доставени од страна на поделните министерства но заради континуитет во реализирањето на веќе отпочнатите тековни активности, даде позитивно мислење по истите задолжувајќи ги Центрите за развој на планските региони да постапат по забелешките доставени до Министерството за локална самоуправа од: Министерството за финансии, Министерството за економија, Министерството за транспорт и врски, Министерството за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, и Министерството за

труд и социјална политика. Подоцна, Министерството за локална самоуправа документите со забелешките ги испраќа до Центрите за развој.

Од овие причини беше составен нов тим од страна на Центарот за развој, кој имаше за задача Програмата за развој да ја ревидира, ажурира, доработи и усогласи со Законската регулатива и сите релевантни документи а во согласност со забелешките од ресорните министерства. Тимот требаше да интервенира генерално за следните работи:

- Програмата да се ревидира во насока на разграничување на надлежностите на локалната и централната власт, односно преформулирање на предвидените цели, мерки и активности кои законски се надлежност на централната власт, а во програмата се прикажани како потенцијални проекти за спроведување на ниво на регионот
- Да се конкретизира и појасни усогласеноста на Програмата со стратешките документи
- Да се елиминираат правните недостатоци и недоследности
- Да се прецизира потеклото / изворот на податоците
- Да се обноват и ажурираат статистичките податоци
- Да се исфрлат непотребните анализи и да се дополнат податоците кои недостасуваат
- Со цел навремено да се согледаат можните негативни влијанија врз животната средина и здравјето на луѓето и да се превземат соодветни корективни мерки, да се направи стратешка оцена врз животната средина
- Оформување на конечна верзија на Програмата за развој

2. Постојни програми и проекти

Програмата за развој на Југозападниот плански регион се потпира на законот со кој е регулирано поврзувањето на оваа програма со примена на соодветна методологија. На тој начин Програмата има легислативна тежина. Основа на проектот значи претставува:

- Законот за рамномерен регионален развој на Република Македонија.

Изворен документ кој се потпира на овој дел од легислативата, а кој претставуваше основа за изработка на Програмата за развој на Југозападниот плански регион е:

- Стратегијата за регионален развој на Република Македонија.

Од стратешките документи со кои програмата е усогласена, а кои се користени во изработката на оваа програма како постојни програми и проекти се:

- Просторен план на Република Македонија донесен во 2004 год.
- Просторен план на Охридско – преспанскиот регион донесен во 2010 год.
- Предлог Стратегија за одржлив развој на Република Македонија од 2009 год.
- Национална стратегија за развој на енергетиката до 2030 год.
- Стратегија за обновливи извори на енергија
- Стратегија за енергетска ефикасност
- Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија
- Стратегија за демографски развој на РМ 2008-2015
- Национална стратегија за вработување
- Национална стратегија за органско земјоделство на РМ 2008-2011

- Национална транспортна стратегија
- Национална стратегија за развој на информатичко општество
- Национална стратегија за развој на електронски комуникации со информатички технологии

Исто така, како постојни програми, проекти, документи и закони кои се користени во изработката на Програмата се и следниве:

- Студија за локален економски развој на Општина Охрид – 2000 год.
- Стратегија за локален економски развој на Општина Охрид 2007 год.
- Стратегија за локален економски развој на Општина Струга – 2008 год.
- Стратегиите на сите општини од регионот
- Социјално акциони планови, Програма за изградба на мали хидроцентрали
- Програма за подобрување на конкурентноста на македонските производи
- Програма за развој на претприемништвото
- Закон за јавни патишта
- Закон за заштита на културното наследство
- Закон за туризам и угостителство
- Национални и локални стратегии за развој на туризмот

Програмата се потпира и на релевантна литература од оваа проблематика и на службени статистички и други показатели за развојот.

3. Природни карактеристики

Југозападниот плански регион претставува просторна целина која изобилува со бројни природни и општествени вредности. Тие претставуваат забележителни ресурси. Нивното меѓусебно влијание е мошне важно за развојот, но и засебно претставуваат важен развоен ресурс. Во таа смисла Програмата ги опфаќа карактеристиките на: географската положба, релјефот, климата, хидрографијата, почвите и биогеографските вредности.

3.1 Географска положба

Територијата на Југозападниот плански регион опфаќа површина од 3.340 км² и во него влегуваат следниве општини: Вевчани, Вранештица, Дебар, Дебрца, Другово, Зајас, Осломеј, Охрид, Кичево, Македонски Брод, Пласница, Струга и Центар Жупа. Во 13-те споменати општини има вкупно 286 населени места.

Една од поволностите на регионот претставува фактот што тој во еден дел се граничи со Албанија, така што преку овој регион може да се врши меѓународна размена. Во функција на меѓународната економска размена се граничните премини: Блато, Кафасан и Свети Наум. Овие гранични премини покрај размената на стоки овозможуваат и флукуација на туристичка клиентела и работна сила што овозможува подинамичен развој на регионот.

Во слична функција како екстериторијална форма се наоѓа и аеродромот Свети Апостол Павле во Охрид.

3.2 Релјеф

Релјефот на Југозападниот плански регион е планински и котлински. Преовладуваат високи планини чија надморска височина преминува и над 2.000 м. Во западниот дел од регионот и кон границата кон Албанија се протегаат младите верижни планини Јабланица со Црн Камен (2.257 м.) и Радик (2.083 м.). Од северната страна регионот е ограден со планината Дешат со врвовите Крчин (2.241 м.), Стогово со врвовите Бијак Дорак (2.268 м.) и Бабин Срт 2.241 м. и Бистра со врвовите Меденица (2.163 м.) и Курков Дол (2.011 м.), планината Буковиќ со превалецот Стража (1.212 м.), планината Челојца со врвот Добра Вода (2.061 м.) и Сува Гора (1.857 м.) и Табахон (1.748 м.). Од источната страна, регионот е ограден со планината Караџица и врвот Миленков Камен (2.217 м.) и Бел Камен (2.074 м.), потоа Бушева Планина со врвот Мусица (1.788 м.), Илинска Планина со врвот Лиска (1.908 м.), Плаќенска Планина со врвот Славев Плаќе (1.999 м.) и Галичица со врвовите Исток (1.663 м.) и врвот Магаро (2.254 м.).

Помеѓу планините Бистра и Јабланица се наоѓаат планините Стогово со врвот Бијак Дорак (2.268 м.) и Караорман со врвот Бабин Срт (2.241 м.) и Орли Врв (1.794 м.).

Во регионот најголема е Охридско – струшката котлина која се наоѓа помеѓу планината Јабланица и Галичица и која во еден дел е исполнета со Охридското Езеро, а се состои од Охридско и Струшко Поле. Северно од оваа котлина се наоѓа Дебрца одвоена со ботунскиот премин. Превалецот пак, Пресека (1.082 м) ја дели од Кичевската котлина на која се надоврзува котлинскиот простор Поречие.¹

По долината на реката Дрим, Охридско – струшката котлина, се врзува за котлината Жупа и Дебарската котлина.

Од интересните и атрактивни форми во овој регион внимание заслужува поствулканската форма Дувало која се наоѓа во с. Косел непосредно до Охрид.

Регионот е карактеристичен по извонредната застапеност на пештери со оглед на варовничкиот состав на планините. Меѓу нив посебно место заслужуваат: Алилица во долината на Тресонечка Река, Јаорец во Дебрца, Калина Дупка во близина на Лазарополе, Симка пештера на устието на Хаџина Река во Радика, Самоска Дупка на Галичица, Вевчански извори во Вевчани, Слатински извор, Пешна, Слатинска пештера и Орле во Поречието.

3.3 Клима

Релјефните карактеристики, близината на Јадранското Море и циклонските и антициклонските центри во Европа како и езерскиот акваториум се фактори кои директно делуваат на климата во овој регион. Регионот е карактеристичен по различните климатски услови. Во него можат да се издвојат континентални климатски целини, целини со типски планински климатски карактеристики и целини со изменето медитерански умерено – континентални карактеристики. Медитеранското влијание е посебно присутно во Охридската и Струшката котлина, а определено влијание може да се препознае и по долината на реката Црн Дрим. Континентални климатски карактеристики се присутни во Поречието, Кичевијата и котлината Дебрца, а

---

¹ Н. Мариноски, Туристичка географија, ФТУ, Охрид, 2001 г.

планинска клима со типски карактеристики е застапена на височините поголеми од 1000 м.

Температурата на воздухот по мерните пунктови е дадена во следната табела:

Просечни годишни и месечни температури на воздухот

Мерен пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
Дебар	0.7	3.0	6.3	11.0	15.8	19.6	22.2	22.0	18.0	12.6	7.5	2.7	11.8
Охрид	1.7	3.1	5.6	9.8	14.4	18.4	20.8	20.7	16.9	11.8	7.7	3.8	11.2
Кичево	-0.1	2.4	5.8	10.3	14.9	18.6	20.6	20.3	16.4	11.2	6.7	2.1	10.8
М. Брод	0.4	2.7	5.7	10.1	14.8	18.1	20.2	20.0	16.2	11.1	6.8	2.1	10.7
Лазарополе	-2.3	-1.3	1.2	5.3	10.2	13.7	15.9	15.7	12.1	7.6	3.7	-0.1	6.8

Извор: А. Лазаревски, Климата во Македонија, култура, Скопје, 1993 г.

Од табелата се гледа дека најблагите температури има охридскиот регион, а дека најниски се планинските температури забележани во мерниот пункт Лазарополе како претставник на планинската клима.

Југозападниот планински регион спаѓа во групата на најврнежливи просторни целини во Република Македонија што претставува посебна вредност која има одраз врз повеќето дејности во овој простор.

Во следната табела дадени се просечните количества на месечни и годишни врнежи изразени во мм.

Просечно годишно и месечно количество на врнежи

Мерен пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
Дебар	87.6	83.2	73.8	73.2	73.8	41.6	34.7	37.4	60.7	79.7	117.9	107.6	872.2
Охрид	76.4	72.6	59.8	50.3	63.7	36.4	23.2	21.1	47.4	71.6	98.4	78.9	708.3
Кичево	71.6	73.2	73.2	55.7	68.1	46.1	36.2	37.2	48.7	76.1	107.1	65.6	786.7
М. Брод	72.9	71.6	65.4	54.1	74.5	48.8	28.8	34.6	48.2	70.7	88.6	77.2	735.1
Лазарополе	103.7	103.3	93.1	84.4	90.9	57.6	41.9	45.1	73.3	104.2	140.4	124.2	1059.0

Извор: Ибид.

Од табелата може да се види дека најмало количество на врнежи има охридскиот регион посебно во летниот дел од годината што позитивно влијае врз туризмот. Наспроти тоа, најголемо количество на врнежи бележат високите планински предели. Тоа е од значење како за тревната вегетација на пасиштата, така за зимско – рекреативните и спортски активности.

Може да се констатира дека регионот е доста сончев и дека облачноста е слаба што е искажано во следнава табела:

Инсолација

Мерен пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
Дебар	85	90	124	154	213	250	313	288	233	181	109	99	2129
Охрид	80	101	160	174	240	279	308	288	217	171	118	99	2233
Кичево	88	108	131	185	190	276	300	288	219	160	100	84	2064
Лазарополе	101	104	138	158	198	229	292	280	222	175	109	92	2098

Извор: Ибид.

Од табелата произлегува дека најголем број на сончеви часови и отсуство на облачност бележи Охридско – струшката котлина.

Регионот е карактеристичен по големата ветровитост што влијае на квалитетот на живеење во овој регион. Но, исто така може да се прифати оваа вредност во функција на инсталирање на одржливи извори на енергија. Причините за ветровитоста треба да се бараат во разликите на воздушниот притисок кој настанува помеѓу планинскиот и котлинскиот простор.

Познати ветрови се јавуваат од северен и западен правец во Дебарската котлина и Жупа, во Поречието и Кичевијата, како и во котлината Дебрца. Во Охридската котлина се јавуваат локални ветрови со деноноќен период на траење. Меѓу нив познати се ветровите Стрмец, Ветерник, Беличкиот, Северот и Горникот.

3.4 Хидрографски карактеристики

Количеството на врнежи кои се јавуваат во регионот, а се со изразит обем претставува фактор за забележителна развиеност на хидрографијата. Богатството на вода претставува основа за снабдување со вода за домаќинствата, за наводнување на земјоделските површини, производство на електрична енергија, индустриско производство и туристички активности.

Доминантно место во Регионот зазема Охридското Езеро. Тоа е едно од најстарите езера во светот. Неговата површина изнесува 348,8 км² од што на македонска страна припаѓа 229,9 км². Најголемата длабочина изнесува 286 м, а средната е 144,8 м. Волуменот изнесува 54.280 км³, што значи дека станува збор за најголем акваторијален објект и воден потенцијал, како и резервоар на топлина. Температурата на водата е релативно висока. Средно-годишната изнесува 13,6 С⁰. Средните месечни температури во зимскиот дел од годината се од 6,3 С⁰ до 7 С⁰. Езерото не замрзнува што е поволна околност за користење на водата. Во период од четири месеци во летниот период од годината средномесечните температури се над 18 С⁰ со што се определува траењето на сезоната за пливачки активности. Провидноста на водата е меѓу најголемите езерски вредности во светот и изнесува 21,5 м. Хемискиот состав на водата и нејзиниот благ карактер (128 мг/л растворени соли) се поволни за водоснабдување, што зборува за најголем резервоар за ваква намена на Охрид. Тоа преку реката Црн Дрим претставува главен снабдувач на вода на Глобочичкото и Дебарското Езеро.²

Дебарското Езеро има површина од 13,2 км², а Глобочичкото 2,7 км². Овие езера покрај тоа што се во функција на производство на електрична енергија претставуваат и можност за риболов и кафезно производство на риби, водоснабдување и туристички активности.

Слатинското Езеро кое има основна намена за водоснабдување, поседува извонредни можности за риболов и одгледување на риби, но и туристички активности. Вакви карактеристики има и Требенишкото, единствено урвинско езеро во Р.Македонија.

---

² Н.Мариноски. Ибид.

Во регионот има и глацијални езера. Тоа се Вевчанското, Подгоречкото и двете Лабунишки езера на Јабланица и Горното, Долното, Црното Езеро и езерото Маруша на Стогово. Овие езера ја имаат можноста за користење во туристички цели. Некои од нив како на пример, Подгоречкото се користат за водоснабдување и наводнување. Но реткоста од вакви форми треба да се заштити на најдобар можен начин.

Сливот на реката Црн Дрим заедно со сливното подрачје на Охридското Езеро во рамките на овој регион изнесува $(4.198 \text{ км}^2)^3$, а непосредниот слив на оваа река до границата со Албанија изнесува 1.567 км^2 . Таа има регулирано корито и брегови долж градот Струга и претставува посебна атракција. Нејзината вода и водата на Беличката и Вевчанската Река и притока Лабунишка Река се погодни за водоснабдување и наводнување.

Реката Сатеска која била притока на реката Црн Дрим е пренасочена во Охридското Езеро. Таа е предмет на расправа во стручната и научната јавност во врска со загадувањето на Охридското Езеро. Постојат предлози за враќање во нејзиното старо корито. Но, тоа може да ја загрози хидролошката стабилност на Охридското Езеро и ако не се санира еродивниот материјал може да биде фактор на забрзана еутрофија на Глобочичкото Езеро. Затоа е неопходно нејзино санирање со таложници и акумулации.

Во ова сливно подрачје се наоѓаат поголеми извори како изворите кај Св.Наум и Билјанините извори. Штедроста изнесува $6,5-11 \text{ м}^3/\text{сек}$, односно $30-120 \text{ л/сек}$. Значајни се и изворите на Беличка Река, Вевчанските извори и Лабунишките извори.⁴

Реката Радика е една од најчистите реки во Југозападниот плански регион, а нејзината вода го храни Дебарското Езеро.

Реката Треска е значаен потенцијал за водоснабдување, наводнување и изградба на рибници. Токму оваа река, од нејзината изворишна челенга, во Извор низ течението во регионот се карактеризира со најголема застапеност на рибници.

3.5 Биогеографски карактеристики

Југозападниот плански регион е карактеристичен по разновидната застапеност на растителни и животински видови.

Според последниот попис на шумскиот фонд површините на шуми во регионот изнесуваат 183.105 ха . Во шумскиот фонд преовладуваат листопадните шуми, распоредени по катови. Тоа е катот на дабова шума, често со состоини на костен и буката која е најзастапена. Иглолисните шуми се застапени на $7,74\%$ од вкупниот шумски фонд. Ваквата структура е релативно неповолна, но сепак претставува забележителен потенцијал за развој на дрвната индустрија.⁵

Тревната површина во пасиштата и ливадите зафаќа површина од 60.136 ха и претставува основа за развој на сточарството.⁶

³ М.Серафимовски, енергетското значење на Охридското Езеро во услови на природни и регулациони осцилации на нивото, симпозиум за проблематиката на регулацијата на Охридското Езеро, МАНУ, Скопје, 1974.г.

⁴ Г. автори, Охрид, Книга I, И. Н. И. Скопје 1985 г.

⁵ Шумарство 2008 г. Региони во Р.Македонија, Државен завод за статистика, Скопје 2009

⁶ Ибид.

Мочуришни растенија се јавуваат во Охридско-струшката котлина и Белчишкото блато. Покрај туристичкото значење тие се дел од стабилноста на посебни екосистеми. Животинскиот свет е застапен со различни видови на крупен и ситен дивеч, перната дивеч и риби. Тие се основа за ловни и риболовни активности.

4. Демографски развој

Развојот на населението во Југозападниот плански регион треба да се следи низ обемот и динамиката на населението, густината на населеноста и концентрацијата на населението, градското население и нивото на урбанизација, наталитетот и морталитетот и природниот прираст, внатрешните и надворешните миграции и неговата структура по пол, старост и образование. За овој регион може да се констатира дека има специфични демографски карактеристики кои треба да се имаат предвид како импликација врз идниот негов развој.

4.1 Обем и динамика на населението

Обемот и динамиката на Југозападниот плански регион стратешки е набљудуван од 1994 до 2006 година при што се земани пописите од 1994 и 2002 година и проценките на населението за 2006 година. Основна карактеристика е дека во овој период е забележан пораст на населението. Порастот на населението во овој регион го следи порастот во Република Македонија. Бројот на жители во 1994 год. во овој регион изнесувал 212.856 жители, а во 2002 год. 221.546 жители, што значи просечен годишен раст на населението од 0,49 %, додека во Република Македонија растот изнесува 0,48 %.⁷

Апсолутниот пораст на населението во периодот меѓу пописот од 1994 г. и пописот од 2002 г. изнесува 8.946 жители или за околу 4% раст, или приближно како на ниво на Република Македонија.

4.2 Густина на населението и концентрација

Проценката за 2006 год. е дека бројот на жители во Република Македонија би изнесувал 2.041.941, а во регионот 222.141 жител со што се задржуваат односите регистрирани со пописот од 1994 г. Според демографските индикатори од 2006 г. просечната густина на населението во Р.Македонија изнесува 81.9 жители на км², а во

Југозападниот плански регион е 66.6. Најголема густина има во Скопскиот плански регион 325.7, а најмала 38.2 жители на километар во Вардарскиот плански регион. Тоа значи дека Југозападниот плански регион спаѓа во групата на среднонаселени региони. Меѓутоа, во поглед на разместеноста на населението во рамките на Југозападниот плански регион карактеристична е големата меѓуопштинска разлика и разлика по населени места. Во три општини од регионот - Струга, Охрид и Кичево живее 67.11 % од вкупното население во регионот.

---

⁷ Попис на населението, домаќинствата и становите во Р. Македонија 2002 г, Државен завод за статистика, Скопје 2005 г.

Витални карактеристики на населението

Виталните карактеристики на населението во Југозападниот плански регион можат да се видат од стапките на наталитет, морталитет и природен прираст.

Во периодот меѓу двете пописни години стапката на природниот прираст во Југозападниот плански регион се намалила во однос на стапките кои се бележат во Република Македонија. Така, во Република Македонија, стапката на природниот прираст во 1994 год. изнесувала 8,1 промили, а во Југозападниот плански регион била повисока и изнесувала 10 промили. За 2006 год. природниот прираст во Република Македонија е проценет на 1,9 промили, а на Југозападниот плански регион на 1,5 промили.⁸

Анализата на наталитетот покажува дека во однос на наталитетот во Република Македонија овој регион има слични, високонаталитетни карактеристики. Наталитетот во Југозападниот плански регион изнесува 10,25 промили, а националниот просек е 11,1 промил. Највисока е бројката на живородени деца во Скопскиот плански регион – 12,6 на илјада жители, додека најмала е во Североисточниот плански регион - 9,3. Посебно е карактеристично за Југозападниот плански регион што постои голема разлика во поглед на наталитетот помеѓу општините.

Во врска со морталитетот треба да се каже дека стапката на морталитет во Република Македонија се зголемува од 8 промили во 1999 год. на 9,1 промил во 2006 година. Во Југозападниот плански регион се движи во рамките од 8 – 8,7, што значи дека станува збор за стапка која ја следи просечната смртност на ниво на државата. Стапката на умрени доенчиња е под нивото на Република Македонија. Таа во 1994 година изнесувала 23,9 промили, а во регионот 20,4 промили. Проценката за 2006 год. на ниво за Република Македонија е 11,5 промили, а во Југозападниот плански регион 7,9 промили. Значи во Југозападниот плански регион дошло до позабележително намалување на смртноста на доенчиња. На ниво на државата највисока е стапката на умрени доенчиња во Скопскиот плански регион 15,3 промили, а најниска во Североисточниот плански регион - 6,5 промили.

Карактеристично е намалувањето на стапката на тотален фертилитет која во 1994 год. во Република Македонија изнесувала 2,1 промил, а во Југозападниот плански регион 2,3 промили. Во 2006 год. таа е проценета на 1,42 промили во Република Македонија, а во Југозападниот плански регион на 1,3 промили. Тоа значи дека нема проста репродукција на населението во смисла на обновување на населението.

Просечната старост на населението во Република Македонија во 2006 година е 36 години, додека во Југозападниот плански регион е 35 години. Највозрасно, со 39 години, е населението во Пелагонискиот плански регион, додека најмладо со 33 години е населението во Полошкиот плански регион. Во Југозападниот плански регион, исто како и во Полошкиот и Североисточниот плански регион, како резултат на зголемениот наталитет, децата на возраст од 0 до 14 години учествуваат со повеќе од 20 % во вкупното население, додека во Пелагонискиот плански регион евидентно е учеството на постарата популација – 15,2%.

---

⁸ Региони во Р. Македонија 2007 г. Државен завод за статистика, Скопје, 2008 г.

Проекцијата на очекувано траење на живот покажува мали поместувања. Во Република Македонија во 1995 год. просечниот живот изнесувал 72,1 години, а во Југозападниот плански регион 72,6 години. Во 2005 год. очекувано траење на животот при раѓање е 73,4 промили во Македонија, а во регионот 73,9 што значи очекувано подолготрајно траење на животот во Југозападниот плански регион од 0,5 промили. Тоа значи дека се забележува извесно зголемување на траењето на животниот век во оваа регионална целина во однос на македонскиот просек.

4.3 Градско население и ниво на урбанизација

Според пописот од 2002 г. во Република Македонија учеството на градското население во вкупното население изнесува 56,7%, а најголема е коцентрацијата во Скопје 20,5%. Во Југозападниот плански регион тоа изнесува 36,1 насто. Во регионот има 13 општини од кои 8 се со седиште во село, а вкупниот број на населени места е 286. Тоа значи дека регионот спаѓа во групата на региони со пониско учество на градското население во вкупниот број на жители. Карактеристична е диференцијацијата на рурални населби според бројот на жители. Така се јавуваат рурални населби (сместени пред се во Југозападниот плански регион) со забележителна популација и населби чиј број забележително се намалува. Во оваа насока се јавува потребата од преземање важни програмски активности.

4.4 Внатрешни и надворешни миграции

Анализата на вкупната мобилност на населението покажува дека најголем број на населението, во овој регион, е автохтоно. Тоа значи дека според пописот од 2002 г. учеството на население кое непрекинато од своето раѓање живее во своето место изнесува 69,2 %. Тоа е поголемо процентуално учество од просечното на ниво на државата (65, 8%). Тие се јавуваат како внатрешни и како надворешни миграции но со различни карактеристики.⁹

Анализата на **внатрешните миграции** во Југозападниот плански регион покажува дека не се забележани повоочливи меѓуопштински движења на населението. Интервалот на учество на доселувања од други општини е од 64,9 до 67,7%. Учеството на населението од едно во друго место во рамките на општината се движи во интервалот од 25,1% до 22,3%.¹⁰ Тоа значи дека станува збор за релативно слаба внатрешна подвижност. Причината треба да се бара во намалениот миграционен потенцијал кој се темели на транзиционите процеси и реструктурирањето на стопанството и посебно од зголемените иселенички движења од селските средини во странство. Индикаторите на ниво на општините покажуваат дека апсолутниот обем и релативните учества на меѓуопштинските миграции се поголеми во поголемите општини, односно во општинските центри.

Надворешните миграции се карактеристични по иселеничките процеси кои преовладуваат. Врз основа на анализата на иселеничката структура на ниво на државата може да се констатира дека најголемо учество во вкупните иселенички процеси во

---

⁹ Ибид.

¹⁰ Ибид.

странство имаат Пелагонискиот плански регион со 22,5% и Југозападниот плански регион со 14,1%.

Според податоците дадени во Стратегијата за рамномерен регионален развој на Република Македонија постои индиција дека Југозападниот плански регион се карактеризира со мошне голем интензитет на емиграција во странство. Ваквите состојби имаат директно и индиректно влијание на развојот на населението. Тие се одразуваат на вкупното население во регионот, ја намалуваат репродуктивната основа и го забрзуваат процесот на демографско стареење. Посебно загрижува емиграцијата од општините кои и онака се карактеристични по евидентното стареење на популацијата и слабата репродуктивност. Затоа е неопходно да се утврдат програмирани активности во руралните депопулациски средини и помали општини.

4.5 Население според пол и старост

Според податоците на официјалната статистика бројот на машката популација во однос на женската, во Југозападниот плански регион, покажува незначително поголемо учество (50,1 %) од вкупниот број. Неговото зголемување, исто така, е незначително, така што во програмираните активности може да се смета на едната и на другата популација.

Старосната структура на населението во Југозападниот плански регион е карактеристична по тоа што во подолг временски интервал од 1994 до 2006 г. се наоѓа во фазата на прагот на старост.

По општини постојат евидентни разлики во старосната структура. Со најмладо население се одликуват општините Центар Жупа и Пласница. Тие се наоѓаат во стадиум на демографска зрелост. Останатите општини се одликуваат со забележителна старост. На прагот на демографска старост се следниве општини: Кичево, Осломеј, Струга, Дебар и Зајас. Постаро населене имаат Охрид и Вевчани. Тие се наоѓаат во стадиум на демографска старост. Општините Другово и Македонски Брод се во стадиум на длабока демографска старост, а Вранештица и Дебрца во најдлабока демографска старост. Ваквата состојба има загрижувачки карактеристики не само поради вкупната старост на населението, туку и поради нејзината нерамномерност по општини и населени места.

Коефициентот на старосна зависност на населението е важен од гледна точка на оптовареноста на работноспособниот контингент. Во оваа смисла треба да се има во предвид големината на пред-работноспособниот и пост-работноспособниот контингент. Оптовареноста ја покажува коефициентот на вкупната старосна зависност, старосната зависност од младите и старосната зависност од старите.

Коефициентот на вкупната старосна зависност ја дава оптовареноста на населението на работноспособна возраст со контингентот на младите и старите. Таа на ниво на државата се намалува од 52,0 во 1994 г. на 47,9 во 2002 г. Во Југозападниот плански регион има забележително повисоки вредности. Тој во 1994 г. изнесува 60,1, а во 2002 г. 51,9 г.¹¹

---

¹¹ Ибид.

Старосната зависност на младите во Југозападниот плански регион е меѓу највисоките во регионална смисла и се наоѓа по Полошкиот плански регион (32,9) и Северноисточниот плански регион (30,8). Овој коефициент изнесува 29,5.

Коефициентот на старосната зависност на старите во овој регион е меѓу најмалите во споредба со останатите региони. Тој изнесува 15,3, а помал е само во Полошкиот плански регион во кој има вредност 12,1.¹²

4.6 Образовна структура на населението

Образовната структура на населението во Југозападниот плански регион покажува тенденции, слични со оние на државно ниво. Во периодот од 1994 г. до 2002 г. се задржува намалување на стапката на неписменост, но нејзиниот интензитет е позабележителен. Промените во структурата на населението, според школска подготовка, се одвиваат во насока на намалување на учеството на лица со ниско и пораст на лица со средно и високо образование. Сепак и понатаму преовладува населението со ниско ниво на образование.

Учеството на населението старо 15 и повеќе години со ниско образование во последната пописна година изнесува 60,8%. Тоа е над просекот на учеството на ваква популација на ниво на држава (53,2%) и по Полошкиот плански регион е највисоко во однос на другите региони. Учеството на населението со средно образование изнесува 30,7% и е под нивото на учество кое го има оваа популација во Република Македонија (36,9). Во однос на останатите региони со исклучок на Полошкиот плански регион е на најниско ниво.

Учеството на населението со високо образование изнесува 8,6%. И во овој поглед Југозападниот плански регион е под нивото на учество кое оваа популација го има во образовната структура на Македонија (10%).¹³

Постојната состојба во однос на писменоста и образовната структура на населението има слични карактеристики како и на ниво на државата. Таа не задоволува, а повеќето општини не располагаат со квалитетни човечки ресурси неопходни за подинамичен социо-економски развој. Ваквите состојби можат да бидат сериозен ограничувачки фактор за надминување на диспропорциите во развојот како во Југозападниот плански регион, така во меѓу регионалните односи.

5. Економски карактеристики

Економските карактеристики на Југозападниот плански регион, во согласност со Стратегијата за рамномерен развој на Република Македонија, треба да се согледаат низ показателите кои се содржани во: бруто домашниот производ по глава на жител, производството во нефинансискиот сектор, увозот и извозот, работните места, продуктивноста на трудот, трошоците на работна сила по единица производ, значењето на малите и средни претпријатија во производството и отворањето на нови работни места и секторската структура.

---

¹² Ибид.

¹³ Ибид.

5.1 Бруто домашен производ

Бруто домашниот производ по глава на жител покажува голема нерамномерност на ниво на држава. Во тој поглед позицијата на Југозападниот плански регион е доста скромна. Според податоците дадени во 2009 г. БДП по жител во 2007 г. во овој регион изнесува 110.771 денари според паритетот на куповната моќ. Скопскиот плански регион со 289.622 денари е далеку пред Југозападниот плански регион. Ако се земе предвид дека просекот на ниво на држава изнесува 173.385 денари може да се види јасната диспропорција. БДП во Југозападниот плански регион има индекс од 63,9 под просекот на Република Македонија, а Скопскиот плански регион има индекс 167 над овој просек. Скопскиот плански регион има за 2.61 пати повисок БДП од овој регион. Учеството на Југозападниот плански регион во создавањето на БДП на Република Македонија изнесува 6,9 %, а на Скопскиот плански регион дури 48.5 %.¹⁴

Врз основа на горенаведеното може да се констатира изразито заостанување на Југозападниот плански регион зад Скопскиот регион и релативно скромно учество во создавањето на БДП на Република Македонија.

5.2 Производство во нефинансискиот сектор

Со оглед дека нефинансискиот сектор е доминантен во создавањето на вкупната додадена вредност тој претставува еден од основните индикатори за економскиот развој на регионот, и е генератор на развојот. Анализата на овој сектор покажува дека доминантно место во овој сектор има Скопскиот плански регион. Тој учествува со 2/3 во вкупната додадена вредност што упатува на моноцентричен модел на развој, а не е во контекст на утврдената политика на полицентричност. Учеството на Југозападниот плански регион во вкупната додадена вредност е 7,26%, додека најниско е учеството на Североисточниот плански регион со 4,23%.¹⁵

Наспроти очекувањата за подобрување на учеството на Југозападниот плански регион во оваа структура, што би водело во насока на рамномерен развој, во 2006 год. доаѓа до повторно намалување на учеството на овој регион во вкупно додадената вредност на ниво на државата. Имено, порастот е најмал во него и изнесува само 3%, наспроти порастот на учеството на Југоисточниот плански регион од 117%.¹⁶

Ваквиот кардинален пад на производството се должи на фактот дека голем дел од големите и средните претпријатија беа лоцирани и во Југозападниот плански регион. Тоа создаваше повисоко производство и подинамичен развој во минатото. Но, во процесот на реструктурирање на стопанството најголем број токму од големите и средните претпријатија престанаа со работа по различни основи, што предизвика забавување на растот, и намалување на учеството на Југозападниот плански регион во вкупното производство на нефинансискиот сектор.

---

¹⁴ Бруто домашен производ и инвестиции во основни средства по региони 2000 – 2006 г. , Региони во Р. Македонија, Државен завод за статистика, Скопје, 2009 г.

¹⁵ Ибид.

¹⁶ Ибид.

Од ова произлегува дека се неопходни преземања на чекори кои ќе овозможат производството да се унапреди. Капацитетите кои се во состојба на мирување претставуваат забележителен произведен потенцијал. Покрај тоа, треба да се пристапи кон овозможување изградба на погони за мали и средни бизниси. Како искуство во креирањето на планските активности може да послужат примерите на оние региони во кои доминира производството на мали бизниси кои придонесуваат за високи стапки на раст и побрз развој.

5.3 Увоз и извоз

Надворешно-трговската размена е во директна зависност од обемот и динамиката на производство на нефинансискиот сектор. Тоа значи дека и во овој поглед Југозападниот плански регион бележи најлоши перформанси заедно со Североисточниот плански регион. Во 2006 година во Југозападниот плански регион извозот се движел 71 милион, додека увозот бил 81 милион УСД. Во Североисточниот плански регион извозот бил 69 милиони, додека увозот 114 милиони УСД. Во Скопскиот плански регион од извоз се остварени 1,088 милиони, додека увозот бил во висина од 2,506 милиони УСД.¹⁷ Ова укажува дека Југозападниот плански регион остварува мошне ниска динамика како на извозот така на увозот.

Интензивирањето на развојот треба да се бара во поддршката на извозната ориентираност на производството поради ниската апсорбциона моќ на македонскиот пазар.

5.4 Работни места

Падот на производството во Југозападниот плански регион условува рапидно намалување на вработеноста во нефинансискиот сектор. Овој регион е карактеристичен по најголемата загуба на работни места. Загубата на работни места изнесува -3% во 2006 г. во однос на 2003 г. Ова во однос на Скопскиот плански регион, во кој (во овој период) вработувањето се зголемило за 13%, претставува забележителна диспропорција.

Од вкупото население во Југозападниот плански регион (222.385), во 2002 година, бројот на активното население бил 68.789. Од нив 29.200 лица се водат како невработени, што покажува дека стапката на невработеност е 42,4 насто.

Ваквата негативна коњуктура се должи на незавршеното реструктурирање или затворање на големите и средните претпријатија што бара преземање на стимулативни мерки за витализација на стопанските капацитети.

5.5 Продуктивност на трудот

Продуктивноста на трудот го следи учеството во вкупната додадена вредност и учеството во вкупните вработувања во Р.Македонија. За разлика од Скопскиот плански регион кој поради неговото високо учество во вкупната додадена вредност (67%) и

---

¹⁷ Ибид.

релативно пониското учество во вкупните вработувања (47%), во периодот од 2003 г. до 2006 г. бележи зголемување на продуктивноста на трудот од 12 % и просечно остварена додадена вредност по вработен од 712.000 денари во 2006 г. Југозападниот плански регион бележи најниски вредности, односно вредноста по вработен е 445.731 денари. Ниските перформанси во поглед на производството се причина растот на продуктивноста на трудот да изнесува 6% и во 2006 г.

Бруто платите по вработен во Југозападниот плански регион се меѓу најниските во однос на другите региони како последица на пониската продуктивност на трудот.

5.6 Трошоци на работна сила по единица производ

Анализата на динамиката на трошоците на работна сила по единица производ на ниво на Република Македонија покажува дека Југозападниот плански регион се наоѓа во незавидна позиција. Динамичен раст на нефинансискиот сектор е забележан во периодот од 2003 г. до 2006 г. во повеќе плански региони. Тие беа придружени со значително подобрување на конкурентноста, мерена преку трошоците за работна сила по единица производ.

За разлика од ваквите движења во повеќето од останатите плански региони, Југозападниот плански регион се карактеризира со најниска конкурентност. Трошоците за работната сила по единица производ имаат високи вредности во сите анализирани години од 2003 до 2006 г. Во 2004 г. и во 2005 г. вредноста им е над 0,8, а во 2006 над 0,7 по единица производ.¹⁸ Со ова Југозападниот заедно со Пелагонискиот плански регион го става на позиција на најниско конкурентно ниво. Ваквите состојби упатуваат на неопходност од преземање на мерки за забележителна промена на состојбите.

5.7 Значењето на малите и средните претпријатија во производството и отворањето на работни места

Преструктурирањето на стопанството во Република Македонија во транзицискиот период, покрај другите карактеристики, беше препознатливо по развојот на малите претпријатија. Интензивниот раст во последните неколку години овозможи малите претпријатија да го преземат приматот на најголеми производители во нефинансискиот сектор на Република Македонија.

Во 2006 год. во Југозападниот плански регион малите претпријатија се најголем работодавач. Учесството на малите и средните претпријатија во производството и вработеноста на нефинансискиот сектор изнесува 79 % и зазема едно од највисоките места. Карактеристично е дека вработеноста во малите претпријатија во Југозападниот плански регион е забележителна и се движи над 60 %. Ова зборува дека е потребно да се интензивира отворањето и вработеноста во малите претпријатија.

---

¹⁸ Ибид

5.8 Секторска структура

Секторската структура покажува дека индустријата доминира во Југозападниот плански регион. Учеството на индустријата и енергетиката во бруто додадената вредност изнесува 28,02 %, а потоа следуваат остварувањата во трговијата, угостителството и сообраќајот, финансиските активности и активностите поврзани со недвижности. Во Југозападниот плански регион градежништвото учествува само со 4,5 % во бруто додадената вредност на регионот.¹⁹

Според тоа индустријата и градежништвото во Југозападниот плански регион треба да се стимулираат како низ постојните капацитети, така и преку нови инвестиции со користење на постојните производствени ресурси, природни богатства и работна сила. Карактеристика на земјоделскиот сектор е дека се остварува во домаќинствата, и сосема малку се присутни земјоделските производители организирани во претпријатија и задруги. Југозападниот плански регион се карактеризира со голема фрагментираност на земјоделските површини што не е погодно за поинтензивен развој. Меѓутоа, може да се констатира дека сепак постојат можности за поинтензивен развој на сточарството.

Во голем дел, од овој регион, постои екстензивно земјоделие како на пример во Поречието што отвора можност за конвертирање во органско производство. Во оваа насока постоењето на ливади и пасишта, во овој регион, може да биде основа за поинтензивно сточарство во кое ќе се соединат традиционалните пристапи со современите барања за производство на здрава храна.

6. Пазар на работна сила

Пазарот на работна сила, во согласност со Стратегијата за регионален развој на Република Македонија, ја опфаќа стапката на активност, вработеност и невработеност.

6.1 Активност

Според пописот од 2002 г. учеството на работната сила во работоспособното население покажува релативно ниска вредност. Анализата овозможува да се констатира дека во периодот помеѓу двете пописни години стапката на активност е намалена. Таа изнесува 42,4 %, што е една од најниските стапки во однос на останатите плански региони во Македонија. Најниска стапка бележи Полошкиот плански регион со 33,1%.

Во пописната 2002 г. Југозападниот плански регион бележи најниска стапка на активност на лица без образование од 2,9%. Најниска стапка од 9.5% овој регион бележи и во поглед на учеството на лица со некомплетно основно образование. Изразито повисоко учество на активност бележат лицата со основно образование (31,6 %), но и оваа вредност е под просечното ниво во Македонија. Стапката на активност на лицата со средно образование изнесува 65% што е во рамките на средната вредност на Р.Македонија (65,8%). Стапката на лица со више образование изнесува 74,8%, со

---

¹⁹ ибид

високо 84,1% и со магистратура и со докторат 80,9%.²⁰ Очигледно е дека активноста е во директна зависност од образовното ниво.

Тоа упатува на потреба од поттикнување на лицата да стекнуваат повисоко образование, во насока на подобрување на квалитетот на работната сила. Овој став се темели не само на изнесените податоци, туку и на стратешките определби за рамномерен развој на ниво на државата. Посебно ова се однесува на женската популација во согласност со фактите дека кај жените со пониско образование активноста е помала во однос на мажите со вакво образование. Наспроти тоа кај жените со повисоко образование стапката на активност е поголема од онаа кај мажите со тоа ниво на образование.

Активноста во Југозападниот плански регион, како и во рамките на Македонија, е во зависност од половата структура. Стапката на активност на машкото население е 62%, а кај жените 35%, создавајќи полов јаз од 27% во полза на мажите, што е над нивото на државата.

Според возрастоста на групите на пазарот на трудот, Југозападниот плански регион се движи во рамките на Македонија. Највисока стапка на активност од 62% покажува популацијата на возраст од 25 до 49 години.

Стапката на активност е најниска кај населението на возраст од 15 до 24 г. што е во согласност со продолженото школување, или работење со нерегуларан работен однос.²¹

6.2 Вработеност

Вработеноста ги следи останатите економски движења. Југозападниот плански регион е карактеристичен по најниската стапка во однос на сите други плански региони. Стапката на вработеност изнесува 27,7% и таа е забележително пониска од просечната вработеност во Македонија која изнесува 33.5% .

Ваквите состојби во Југозападниот плански регион треба да се објаснат покрај со постојните коњуктури во стопанството, и со постоењето на не-евидентирани вработеност. Сепак треба да се констатира дека е евидентна диспропорцијата во степенот на вработеност меѓу Југозападниот плански регион и другите плански региони, односно земјата во целина. Тоа бара посебен третман на овој регион во поглед на поттикнувањето на вработувањето.

Анализата, во поглед на вработеноста по полово припадност, покажува голема разлика меѓу машката и женската популација. Вработеноста на машката популација изнесува околу 37%, а на женската 19%. Тоа значи дека женската популација забележително заостанува зад машката. Оттука произлегува дека е неопходно во планските активности ваквата структура да се има во вид, затоа што половиот јаз, во овој поглед, по Полошкиот плански регион е најизразен во регионална смисла на пазарот на трудот.

---

²⁰ Региони во Р. Македонија, Државен завод за статистика, Скопје, 2007 г.

²¹ Ибид.

Во поглед на вработеноста, според возрастната структура, во Југозападниот плански регион преовладува контингентот на возраст од 25 до 49 г., контингентот на возраст од 50 до 64 г. е втор по ранг, а најмладиот контингент од 15 до 24 г. остварува најскромна вработеност. Југозападниот плански регион по Полошкиот регион остварува најниска стапка на вработеност во сите возрастни контингенти. Во насока на подобрување на состојбите потребно е да се преземат мерки за поттикнување на вработувањето на сите контингенти.

Вработеноста по сектори покажува дека во Југозападниот плански регион преовладува вработеноста во секторот на услуги. Вработеноста во овој сектор учествува со 50%. Учеството на вработеноста во индустријата изнесува околу 40%, додека вработеноста во земјоделскиот и во другите сектори изнесува по околу 5%.

6.3 Невработеност

Невработеноста претставува еден од најгорливите општествени и економски проблеми што го карактеризира Југозападниот плански регион. Вкупното активно население во овој регион, во последната пописна година, изнесува 68.789 жители. Бројот пак на невработени изнесува 29.200 лица. Стапката на невработеност изнесува 42,4% и спаѓа во групата со највисока невработеност во однос на останатите региони. Стапката на невработеност е повисока од стапката на ниво на земјата (38,2) за 4,2%, а во однос на Скопскиот плански регион (30,4) за 12%, што упатува на забележителна диспропорција во развојот на овој сектор.

Загрижувачки се тенденциите на натамошно зголемување на невработеноста во Југозападниот плански регион. Во однос на 1994 г. (како претпописна година) во 2002 г. дошло до зголемување на невработеноста за 63,7 %, што е за 36,1 % повисока стапка во однос на Скопскиот плански регион, или за 12 % од просечната стапка на зголемување на невработеноста во Македонија (51,7%).²²

Анализата на невработеност, според половата припадност, покажува дека поголема невработеност за околу 2% е евидентирана кај женските лица во однос на машките.

За Југозападниот плански регион посебен проблем претставува фактот што според образовната структура на населението исклучително високо е учеството на лица со ниско образование (60, 8%). Тоа наведува на заклучок дека квалитетот на работната сила претставува сериозен ограничувачки фактор за димензионирање на економскиот развој и подобрување на вработеноста. Тоа подразбира дека невработеноста треба да се надминува паралелно со доедукација на невработените и овозможување на школување во средното и повисоките образовни нивоа.

7. Социјален развој

Методолошкиот пристап на социјалниот развој ги опфаќа карактеристиките на домаќинствата, условите за живот и домувањето, пензиското осигурување, здравственото осигурување и здравствената заштита, и социјалната и детска заштита.

---

²² Ибид.

7.1 Домаќинства и семејства

Домаќинствата и семејствата се основна клетка не само на социјалниот, туку и на вкупниот социо-економски развој. Затоа е мошне важно да се следат движењата во оваа социјална сфера. Во периодот од 1994 г. до 2002 г. бројот на домаќинства во Југозападниот плански регион пораснал за 12,4%. Бројот на членови на домаќинство изнесува 3, 84 и е над нивото на Македонија, кое паднало од просечно 3,9 на 3,6 лица. Овие показатели се во контекст со стареењето на населението, бидејќи се намалува бројот на деца во семејството и карактеристичен е порастот на разведени бракови. Бројот на самачки домаќинства изнесува 4909.²³

7.2 Услови за живот и домување

Во Југозападниот плански регион во пописната 2002 г. се попишани 84.044 станови. Зголемувањето во однос на пописната 1994 г. (67.253) е за 25%, кога биле регистрирани 67.253 станови. Ова зголемување е над нивото на Македонија (20,2%) и е еден од највисоките порасты во однос на останатите плански региони. Карактеристично е дека тенденцијата на градба на станови оди во насока регионот да доживува интензивна градба.

Од анализата на учеството на становите во градба во пописната 2002 г. може да се види дека овој регион, по Полошкиот плански регион (27,3%), има највисоко учество. Учеството на Југозападниот плански регион изнесува 19,8% и е поголемо од просечното учество во Македонија.

Ваквите показатели говорат за позитивни насоки, така истите треба да се унапредуваат.²⁴

Квалитетот на живеење може да се согледа преку учеството на домаќинства чии што станови имаат инсталации со водовод, канализација, струја и централно греење. Југозападниот плански регион во овој поглед учествува со 6.4 %. Со ова учество, овој плански регион, заостанува зад просечното учество остварено во Македонија кое изнесува 14,6% и посебно зад Скопскиот плански регион чие учество изнесува 35,4 % и отскокнува од другите плански региони.

Тоа значи дека е неопходно да се динаминизира овој дел од условите за живеење во Југозападниот плански регион, односно да се интензивира изградбата на комуналната инфраструктура.²⁵

За разлика од горенаведените карактеристики во врска со комуналниот сектор, учеството на домаќинствата чии станови се опремени со кујна, бања и тоалети изнесува 86,9% и е највисоко во однос на останатите плански региони. Тоа значи дека се работи за висок животен стандард кон кој, во насока на натамошен развој, треба да се унапредува сегментот на инфраструктурна изграденост и комунална уреденост. Како приоритет треба да се земе елиминацијата на септички јами и тоалети на отворено. На

²³ Попис на населението, домаќинствата и становите во Р.Македонија 2002, Државен завод за статистика, Скопје, 2005 г.

²⁴ Ибид.

²⁵ Региони во Р.Македонија, Државен завод за статистика, Скопје, 2007г

тој начин ќе се избегне позицијата на најниско учество во однос на останатите плански региони на бањи и тоалети, кое изнесува 0,3%. Тоа е забележително пониско од просечното учество на ниво на државата (0,5%) и на Скопскиот плански регион (0,7%). Ваквите преземања ќе одат во насока на зголемување на учеството на опремени станови со кујни. Во последната пописна година тоа изнесува 8,8% и по Полошкиот плански регион (7,3%) е со најмало учество во вкупниот број на станови во Југозападниот плански регион.²⁶

7.3 Пензиско осигурување

На карактеристиките на пензиското осигурување во Југозападниот плански регион влијаат повеќе фактори. Со оглед на единствениот пензиски систем во Република Македонија, овој индикатор на социјалниот развој ги следи движењата кои се во контекст на државата во целина. Меѓутоа, високата стапка на невработеност, како и стареењето на населението до ниво на прагот на старост упатува на сериозни проблеми во поглед на издржување на контингентот на пензионирани лица.

Според податоците на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, во Југозападниот плански регион, соодносот меѓу осигурениците и пензионирани лица изнесува на 1 пензионер 1,3 осигуреници. Тоа е под нивото на соодносот на државно ниво (1,5) и забележително заостанува зад Скопскиот плански регион (1,9).

Ваквата индикација сугерира неопходност од преземање на активности на планот на популационата политика и намалување на невработеноста, преку отворање на работни места и подигнување на вработеноста во нефинансискиот сектор за да може да се подобри соодносот и да се отвори простор за идните пензионирања.

По висината на пензиите Југозападниот плански регион се наоѓа под нивото на просекот во Република Македонија. Таа изнесува 85,7% од овој просек. Заостанувањето е посебно во однос на Скопскиот плански регион кој изнесува 119% во споредба со македонскиот просек.

7.4 Здравствено осигурување и здравствена заштита

Анализата на покриеноста на здравствената заштита покажува дека Југозападниот плански регион, во релативна смисла, заостанува како на ниво на државата, така и зад покриеноста во другите плански региони. Единствено Полошкиот плански регион има помала покриеност од Југозападниот плански регион. Покриеноста во Југозападниот плански регион изнесува 89%, и во споредба со Скопскиот (100%) заостанува за 11%. Ова се должи на брзиот пораст на населението, губењето на работни места и слабата вработеност. Како резултат на ваквите односи се јавува високиот степен на здравствено осигурано население, а врз основа на елементот на невработеност. Тој ги следи односите на државно ниво од овој вид на осигурувања. Затоа е неопходно да се поттикне вработувањето со цел да се избегнат осигурувањата на невработените, а со што и би се подобрила покриеноста на здравственото осигурување во овој плански регион.

---

²⁶ Ибид.

Анализата на состојбите во здравствената заштита и во тој контекст достапноста на овие услуги покажува дека Југозападниот плански регион е под нивото на просечните вредности во Македонија. Вкупниот број на население на еден лекар од примарната здравствена заштита изнесува 848, што е под нивото на Македонија (713). Аналитички, скоро по сите индикатори, услугите од примарната и амбулантно-специјалистичката и консултативната здравствена заштита регионот е под ова ниво, освен во некои сектори. Бројот на женската популација, на возраст од 15 до 39 г., на 1 гинеколог, во регионот изнесува 1.465 колку што е и просекот на државно ниво. Но, овој број заостанува зад Скопскиот плански регион (1.166), што отвора простор за унапредување на учеството и во насока на подобрување на квалитетот и намалување на бројот на кориснички на услуги по еден гинеколог.

Вкупното население на еден лекар од општа медицина во Југозападниот плански регион изнесува 2.057, што е забележително заостанување во однос на просечното ниво во Македонија (1.624) и посебно во однос на Скопскиот плански регион (1.348). Кај стоматолошката здравствена заштита, исто така, се бележи значително заостанување. Вкупното население на еден стоматолог во овој регион изнесува 2.057, а на ниво на Македонија е 1.872 жители. Единствено кај педијатриската здравствена заштита од овој вид, бројот на деца од 0 до 19 г., на еден лекар, во Југозападниот плански регион (3.389) и во Македонија (3.365) се со приближно исти вредности.²⁷

За разлика од наведените состојби, во системот на примарна здравствена заштита општите болници се порамномерно распоредени во регионална смисла. Специјализираните болници пак имаат една од водечките позиции по својата застапеност во овој регион во однос на останатите плански региони. Од ова произлегува дека е потребно во наведените сегменти во кои Југозападниот плански регион заостанува, како на ниво на Македонија, така во однос и на Скопскиот плански регион (кој отскокнува по нивото на примарна здравствена заштита), да се преземат мерки за подобрување квалитетот на услугите.

7.5 Социјална и детска заштита

Економските движења во Македонија и Југозападниот плански регион, како и високата стапка на невработеност, се причина - од една страна - да се јавува зголемена потреба од социјална заштита, а од друга страна да опаѓа моќта на стопанството да го издржи социјалниот товар. Според последниот попис, бројот на приматели на парична помош, на илјада жители, во Југозападниот плански регион, изнесува 38%. Тоа е нешто пониско од она на ниво на државата 42,5%, но е над нивото во Скопскиот плански регион 30,3%.

Слични карактеристики покажува и учеството на домаќинства приматели на парична помош од вкупниот број семејства во Југозападниот плански регион. Со пописот е утврдено дека тоа учество е 14,8%, што е на ниво на Македонија 14,7%, а во однос на Скопскиот плански регион (11,7%) е повисоко.²⁸

---

²⁷ Ибид.

²⁸ Социјална и детска заштита, Региони во Р.Македонија, Државен завод за статистика, Скопје, 2007 г

Високото ниво на приматели на социјална помош во регионот покажува дека е неопходно отворање на нови работни места со цел да се подигне животниот стандард. На тој начин ќе се намали бројот на семејствата и лицата што примаат социјална помош, што е во контекст на определбите од Стратегијата за регионален развој и насоките за развојна рамномерност.

Детската заштита, исто така, е компонента на животниот стандард. Тоа се однесува на бројот на деца кои посетуваат детски градинки и на бројот на корисници на детски додаток. Анализата покажува дека бројот на деца кои посетуваат детската градинка, во Југозападниот плански регион, постојано се намалува. Така, од 0 до 7 години, само 6,7% од децата во Југозападниот плански регион, посетуваат градинка. Причината треба да се бара во релативно малиот број детски градинки, како и се помалата ангажираност на женската невработена популација. Поради тоа, најголем дел, од децата се негуваат во домашни услови. Ова е причина женската популација, во извесна смисла, да биде инфериорна на пазарот на трудот, поради целодневната ангажираност околу децата.²⁹

Бројот на корисници на детски додаток во Југозападниот плански регион изнесува 6,5%. Најниско е нивото во Скопскиот плански регион (4,2%), а највисоко во Источниот плански регион (15,1%). Што се однесува пак до лицата кои до 26 годишна возраст примаат посебен додаток тој број во Југозападниот плански регион е 0,6%.³⁰

8. Инфраструктура

Поттикнувањето на рамномерниот развој треба да ги има во предвид карактеристиките на транспортната, комуналната и енергетската инфраструктура. Подобрувањето на инфраструктурата ќе овозможи, само по себе, ангажирање на нова работна сила во процесот на проектирање и изградба, што ќе биде основа за развој на останатите дејности.

8.1 Транспортна инфраструктура

Транспортната инфраструктура ги опфаќа карактеристиките на сувоземниот, воздушниот и сообраќајот по вода.

8.1.1 Патна мрежа

Југозападниот плански регион е релативно добро покриен со магистрални, регионални и локални патишта.

Вкупната должина на магистрални патишта изнесува 154 км. и со ваквата изграденост (заедно со Југоисточниот плански регион) спаѓа во групата плански региони кои имаат најголемо учество во вкупната магистрална мрежа на Република Македонија (1.123 км).³¹ Должината на регионалните патишта, во Југозападниот плански регион, изнесува

---

²⁹ Ибид.

³⁰ Ибид.

³¹ Региони во Р.Македонија, , Државен завод за статистика, Скопје, 2007г

471 км. Според овој показател, станува збор за релативно добра покриеност, во однос на останатите плански региони бидејќи се наоѓа во средната група на региони по изграденост на патишта од овој ранг.

Патната мрежа е релативно добро развиена и во поглед на должината на локалните патишта. Должината на овие патишта изнесува 1.301 км. и може да се каже дека според овој показател Југозападниот плански регион има најдолга мрежа на локални патишта.³²

Коефициентот кој го дава односот меѓу должината на патната мрежа и површината на регионот во км² за Југозападниот плански регион изнесува 0,58 и е во рамките на ниво на Македонија (0,55). По овој коефициент забележително заостанува зад Скопскиот регион (0,92). Се наметнува заклучок дека е потребно да се достигне нивото на изграденост на Скопскиот плански регион.

Во поглед на квалитетот на патната мрежа, во овој регион, карактеристична е исклучително лошата состојба на патиштата посебно на оние од магистрален и регионален ранг. Голем дел од магистралните патишта во Југозападниот плански регион се градени пред 30 до 40 г. и се наоѓаат во исклучително лоша состојба бидејќи се несоодветно одржувани и навреме реконструирани. Такви се делниците Стража - Кичево - Подмолје (М-4) и Охрид - Буково (М-5). Во лоша состојба е и регионалниот пат Кичево- Македонски Брод.

Регионалниот патен правец Струга - Дебар се наоѓа во исклучително лоша состојба, што претставува фактор што ја загрозува безбедноста на патниците. Со оглед на тоа што не е доизградена комуникацијата од Бошков мост до Извор (со што Дебар ќе се поврзе со магистралниот правец М-4), оваа општина има периферна положба во Југозападниот плански регион.

Исто така, од голема важност е воспоставување магистрална комуникација од Македонски Брод до Скопје со што би се воспоставила интеракциска развојна врска меѓу овие два различно развиени региони.

Развојот на локалните патишта во регионот треба да биде во функција на спречување на иселување, витализација на селата, ремиграција и имиграција, како и развој на туризмот, одгледување на шумите и вкупниот економски развој.

8.1.2 Железница

Железницата како инфраструктура во Југозападниот плански регион има скромни карактеристики и е дел од слабата развиеност на државно ниво. Вкупната должина на пругите изнесува 27 км., од вкупно 682 километри на ниво на Македонија.³³

Ваквото ниско ниво на изграденост во Југозападниот плански регион не е единствената негативна околност. Коефициентот на густина на изграденост изнесува 8,56 и забележително заостанува зад овој коефициентот на државно ниво (27). Непокриени се градовите Охрид, Струга, Дебар и Македонски Брод. Од регионот единствено Кичево е

---

³² Ибид

³³ Ибид

дел од оваа мрежа. Основен проблем на регионот е недооформената железничка мрежа и токму фактот дека се звршува со слеп колосек. Постојната железница покрај другите неповолности се наоѓа во лоша состојба во поглед на техничката опременост. Тоа се одразува на превозот на патници и стоки.

Ваквите состојби упатуваат на потреба од преземање мерки за целосна трансформација на овој сектор.

8.1.3 Воздушен сообраќај

Воздушниот сообраќај во Југозападниот плански регион се одвива преку аеродромот Св. Апостол Павле, лоциран во Подмолје (Општина Дебрца). Со неговиот меѓународен карактер претставува значаен потенцијал кој може да биде во функција на рамномерен развој. Проширувањето на аеродромот треба да биде во согласност со движењата во производните сектори, и туризмот како водечки услужен сектор. Тој целосно го покрива овој простор. Единствена негативна околност е лошата пристапност до него, во интеррегионална смисла, што упатува на потреба од преземања за подобрување во оваа насока.

8.1.4 Сообраќај по вода

Сообраќајот по вода во Југозападниот плански регион се јавува како езерски сообраќај на Охридското Езеро. Постојниот превоз е само за патници и во функција на туризмот. Релациите на кои е овозможен превоз се од Охрид кон Св. Наум и Хотел Бисер – струшко. Потребно е да се изгради пристаниште во Струга и да се преземат мерки за воспоставување на сообраќајна врска со Поградец, Албанија. Така ќе се овозможи превоз на патници и стоки како во рамките на регионот, така и на прекугранично ниво.

8.2 Комунална инфраструктура

Комуналната инфраструктура се однесува на водоснабдувањето, одведувањето и пречистувањето на отпадните води, како и определување на локации за безбедно одлагање на цврстиот отпад. Карактеристиките на комуналната инфраструктура се во директна коорелација со животниот стандард. Тој ја диктира потребата од ваква уреденост и претставува параметар за нивото на развој на животниот стандард.

8.2.1 Водоснабдување

Водоснабдувањето претставува основен фактор на животниот стандард на граѓаните. Тоа е основна претпоставка за спречување на иселувањето и витализација на руралните средини. Исто така, една од придобивките од инсталирањето на водоводните системи е и можноста за производство на материјали за ваква намена. Вработувањата треба да се зголемат во секторот на производството на материјалите, изградбата на ваквите системи и нивното одржување. Според тоа се работи за повеќедимензионални придобивки.

Анализата покажува дека во Југозападниот плански регион процентот на домаќинства кои располагаат со инсталации и довод на вода изнесува 87,2%. Во споредба со просекот на поседување на вакви инсталации на национално ниво (95,6%) очигледно е

забележително заостанување. Покриеноста на населението со вода за пиење во урбаните средини изнесува од 70% до 90%, а во руралните средини од 20% до 80%. Ова упатува на потреба од подобрување на водоснабдувањето, со поголем степен на покриеност.³⁴

Кон овој податок треба да се додаде и фактот дека голем дел од водоводните мрежи не се одржуваат и се многу стари. Ова посебно се однесува на водоводните системи во руралните средини. Проблем на водоводната мрежа во руралните средини е непостоењето на пречистителни станици. За жал и во една од градските средини, како што е Дебар се уште не постои пречистителна станица.

Ваквите состојби упатуваат на реконструкција на постојните водоводни мрежи и изградба на пречистителни станици.

8.2.2 Одведување и пречистување на отпадни води

Инсталациите во функција на одведувањето и пречистувањето на отпадните води претставуваат, исто така, развоен фактор како и водоснабдувањето. Покрај придобивките од областа на производството на материјали и вработувањето, ваквите системи се во функција на заштита на животната средина. Водоснабдувањето, без одведување и пречистување на отпадните води, негативно се одразува врз животната средина и здравјето на жителите.

Покриеноста на населението со вакви системи во урбаните средини во Југозападниот плански регион се движи од 70% во Дебар, до 100% во Струга. Во руралните средини покриеноста е на пониско ниво. Таа се движи од 0% (септички јами или директни испусти) до 80% и бара подобрување.

Покриеноста на населението со пречистителни станици за отпадни води покажува дека во овој регион има една од највисоките вредности. Таа изнесува 43,8% и далеку отскокнува над просекот во Македонија (12,5%). Ова се должи, пред се, на колекторскиот систем за заштита на Охридското Езеро. Меѓутоа, освен во Охрид, Струга и Македонски Брод, во останатите урбани центри, како и во руралните места, отпадните комунални води се испуштаат директно, без пречистување, во рецепторите.

8.2.3 Цврст отпад

Во Југозападниот плански регион депонирањето на цврстиот отпад се врши на локалните или на општинските депонии. Согласно Националниот план за управување со отпад во овој простор постојат 7 евидентирани депонии, но тие не ги задоволуваат основните санитарно-технички услови за безбедно депонирање на отпадот. Покрај тоа, во регионот постојат и многу диви депонии. Нив најчесто ги има во руралните средини, но не ретко можат да се сретнат и во урбаните центри, посебно на приодите или во периферните делови.

---

³⁴Ибид.

8.3 Енергетска инфраструктура

Енергетската инфраструктура, како индикатори кои ги определуваат состојбите, ги опфаќа следниве: производство и пренос на електрична енергија, потрошувачка на електрична енергија и други енергетски системи.

8.3.1 Производство и пренос на електрична енергија

Производството на електрична енергија во Југозападниот плански регион се врши во една термоцентрали и неколку хидроцентрали.

Термоцентралата Осломеј (сместена во истоимената општина) е единствената во Југозападниот плански регион. Нејзиното производство, на годишно ниво, изнесува 653 GWh електрична енергија. Вкупниот капацитет на термоцентралите во Република Македонија за годишно производство, на електрична енергија, е околу 6200 GWh. Работата на ТЕЦ Осломеј се темели на наоѓалиштата на лигнит во Кичевскиот басен. Наоѓалишта има околу Осломеј, Поповјани, Страгомишта, Ѓубрино и Аранѓел. Вкупните резерви на јаглен се проценети на 100 милиони тони, а само во ревиорот на Осломеј се 60 милиони тони. Годишното производство на јаглен изнесува околу 1 милион тони.³⁵

Површинската можност за ископување позитивно се одразува на експлоатацијата, меѓутоа капацитетите постојано се намалуваат така што треба да се има во предвид и дотурот од други ревири, надвор од земјата. Резервите на Струшкиот басен се скромни (3,5 милиони тони) и тие не можат да бидат подолгорочна можност за производство на електрична енергија и се користат за загревање на домаќинствата, пред се, во овој регион.

Хидроенергетскиот потенцијал во Југозападниот плански регион е најголем во сливното подрачја на реката Црн Дрим. Тој изнесува 1.208 GWh. При просечна хидрологија, хидроцентралите во Република Македонија, можат да обезбедат до 1300 GWh електрична енергија годишно. Во регионот од можните 17 досега се изградени четири хидроцентрали: Глобочица (187 GWh), Шпиље (305 GWh), Песочани (13 GWh) и Рамне (0,5 GWh). Вкупното годишно производство изнесува 506 GWh. Тоа претставува искористеност од 42%. Во тек е изградба на хидроцентралата Бошков Мост и на Беличка Река. На овој начин ќе се зголеми производството на електрична енергија и ќе се овозможи поинтензивен стопански развој.³⁶

Преносот на електрична енергија во Југозападниот плански регион обезбедува релативно добра покриеност. Високонпонската мрежа е дел од мрежата на ниво на државата. Положбата и производните капацитети се основа, во овој регион, да се изградат магистрални далноводи од Шпиље кон Битола, од Кичево кон Битола и Скопје, од Кичево кон Маврово и меѓународен од Шпиље кон Албанија. Дистрибуцијата е главно површинска, а се преземаат активности за подзамна дистрибуција.

³⁵ А. Стојмилов, Географија на Македонија, Просветно дело, Скопје

³⁶ Ибид.

8.3.2 Потрошувачка на електрична енергија

Потрошувачката на електрична енергија во Југозападниот плански регион во 2007 г. изнесува 306 GWh во домаќинствата и 53 GWh во индустрискиот сектор, или 6,5% од потрошувачката на електрична енергија во Македонија 5.492 GWh.³⁷ Ако се спореди ова учество, со учеството на Скопскиот плански регион кое изнесува 32.6% од вкупната потрошувачка во Македонија ќе се воочи разлика од пет пати. Тоа ја изразува разликата која е одраз на концентрацијата на населението и економските активности кои во Југозападниот плански регион се забележително под Скопскиот плански регион.

8.3.3 Други енергетски системи

Други енергетски системи во Југозападниот плански регион не се изградени затоа што овде нема топлификации, нафтовод, гасна инфраструктура или пак системи за геотермална енергија. Особено значајно ќе биде за регионот доколку се реализираат проектите за Коридорот 8 и нафтоводот АМБО.

Планирана гасоводна инфраструктура може да биде многу важна развојна претпоставка, што позитивно би се одразила како на вкупниот енергетски потенцијал, така и на стопанството во целина во Југозападниот плански регион.

9. Земјоделство и рурален развој

Земјоделството претставува важна стопанска гранка во функција на поттикнување на руралниот развој и регионалната рамномерност. Поволните климатски услови и можностите за наводнување во Југозападниот плански регион се погодни за негово трансформирање од екстензивно во интензивно земјоделство. Вкупната земјоделска површина во овој регион изнесува 103.373 ha или околу 10 % од вкупната земјоделска површина во Македонија (1.077.235 ha). Меѓутоа, околу 50% или 52.682 ha се пасишта.

Површината на обработливо земјиште изнесува 50.667 ha од кои на ораници и бавчи отпаѓа 80%. Вкупната површина на користено земјоделско земјиште изнесува 20.579,37 ha или 41% од обработливото земјиште. Овој податок покажува дека постои голем простор за интензивирање на земјоделството и обработка на недоволно обработените површини. Во користењето на земјиштето преовладува учеството на индивидуалниот сектор со 19.924,12 ha. Површината на сопствено земјиште е несразмерно поголема од онаа што е земена на користење од други. Таа изнесува 18.817 ha.³⁸ Само мал дел од земјоделското земјиште се зема на користење од други, што е уште еден факт што зборува за слабата заинтересираност за земјоделски активности и потребата од преземање на дополнителни стимулативни мерки во оваа насока.

---

³⁷ Региони во Р.Македонија, , Државен завод за статистика, Скопје, 2007 г

³⁸ Ибид.

9.1 Структура на користењето на земјиштето по засадени култури

Анализата на структурата на засадените површини во Југозападниот плански регион покажува дека, од вкупната обработена површина, најголемо учество имат житните култури. Нивната површина изнесува 7.918 ha или 38,5%. Во нив најголема површина зафаќа пченицата со 4.437, пченката со 2.537, јачменот со 761 ha и другите жита со 181 ha.

Индустриските култури во овој регион се засадени на површина од 40 ha. Од вкупната површина на индустриски растенија, во Југозападниот плански регион, се вбројуваат сојата, тутунот, шеќерната репка и др. Најголема површина зафаќа тутунот со 7.21 ha, а најмала количина со сончогледот (0,2%).

Од површините на фуражни култури, во кои се вбројуваат добиточната репка, луцерката, пченката во зелена маса, детелината и другите фуражни растенија, во регионот, најголем дел (2.669 ha) отпаѓа на луцерката, а најмал на пченката како зелена маса. Со оглед дека пченката во зелена маса претставува основна фуражна култура за силажа тоа е индикатор дека на оваа современа форма на растителна конзервација во регионот не и се посветува доволно внимание.

Вкупната површина со зеленчук во регионот изнесува 971,87 ha. Меѓу културите доминира компирот со 401, пиперките зафаќаат 160, а најмало количество е насадено со дињи 4,12 ha.

Овоштарството има мошне поволни услови за одгледување. Тоа се должи на различните климатски, почвени и висински услови. Можностите се содржани во рељефната структура која опфаќа од 600 м. до 1.300 м. надморска висина. Регионот е карактеристичен по просторни целини, релативно ниското ниво на загаденост на животната средина што овозможува органско производство во овоштарството. Во него постои традиција на собирање плодови од овоштарство на самоници. Вакви се оревите, костените, дивите сливи, дренките и друго. Меѓутоа, најзастапено е плантажното производство чија што разновидност е евидентна.

Најголеми површини и стебла се засадени под јаболка. Во овој регион бројот на јаболкови стебла изнесува 511.313, а површината на насадот е 513 ha. Крушите во овој регион се засадени на површина од 39 ha, а бројот на стебла изнесува 29.044. Сливите се засадени на површина од 171 ha, а бројот на стебла изнесува 112.329. Бројот на прешови стебла во регионот изнесува 18.073, засадени на површина од 35 ha. Вишните се засадени на површина од 12 ha, а бројот на стебла изнесува 14.442. Бројот на стебла на кајсии изнесува 4.137, засадени на површина од околу 5 ha. Праските се засадени на површина од 15 ha, а бројот на стебла изнесува 11.786. Оревите, покрај самониците, во регионот се засадени на површина од околу 119 ha, а бројот на стебла изнесува 28.630. Засадените бадеми, поради ограничените услови и непостоењето традиција на одгледување, се во најмал број. Површината на насадите изнесува 1,5 ha, а бројот на стебла е 670.

Климатските и почвените услови во Југозападниот плански регион се од ограничен карактер за одгледување на виновата лоза. Најповолни се условите во Охридско-струшката котлина. Виновата лоза и производството на вино се важна можност за комплементарност во туристичкиот развој.

Бројот на пенушки засадени во овој регион изнесува 2.883.300, а површината на лозовите насади изнесува 600 ha. Во структурата на насадите на винова лоза преовладуваат винските сорти. Од показателите за ваквата структура очигледно е дека трпезните сорти забележително заостануваат зад винските. Тоа отвора простор за мерки и активности во насока на подобрување на ваквата коњукура.

Ако се следи движењето на бројот на засадени пенушки и површини може да се констатира рапидно намалување на оваа култура. Постојано се зголемува бројот на ископачени садници, а се намалува засадувањето и обновувањето на виновата лоза. Во насока на подобрување на ваквите состојби неопходно е да се преземат стимулативни мерки. Со оглед на ситниот посед во насадите, мерките треба да го опфатат и овој сегмент од лозарството.

9.2 Примена на современа техника и технологија

Примената на современата техника и технологија претставува еден од најважните фактори во развојот на земјоделието и вкупниот рамномерен развој. Тоа произлегува од влијанието што го има врз обработливите површини и интензивноста во обработката на земјата. Овој фактор е значаен за зголемувањето на вработеноста и зголемување на приносите.

Во оваа смисла како значајни фактори се јавуваат: земјоделската механизација, земјоделската опрема и користење на ѓубрива и средства за заштита на растенијата.

9.2.1. Земјоделска механизација и опрема

Од земјоделската механизација најзастапени се двоосовинските трактори. Нивниот број изнесува 3.245. Бројот на комбајни е 109. Од опремата најзастапени се тракторски приколки 3.195, најмалку машини за молзење 245.

9.2.2 Користење на ѓубрива и средства за заштита

Површината третирана со минерални ѓубрива изнесува околу 8.266 ha.

Како средства за заштита се користат: хербициди, инсектициди, фунгициди, подентициди. Од тоа најповеќе се користат инсекцитидите на површина од околу 18.399 ha.

9.3 Наводнување

Наводнувањето претставува фактор кој ги зголемува приносите и овозможува одгледување култури на кои им е неопходен ваков вид дополнителна прихрана. Вкупната површина во Југозападниот плански регион која се наводнува изнесува околу 5.700 ha, од која најмногу се наводнуваат површините под пченка со 2.123 ha.³⁹ Користењето на современите системи за наводнување е во зачеток, но треба да се работи на нивно унапредување.

---

³⁹ Ибид.

9.4 Одгледување добиток, живина, и пчелни семејства

Структурата на земјоделското земјиште, во овој регион, покажува дека застапеноста на ливади и пасишта е релативно висока (50%). Меѓутоа, овие потенцијали не се доволно искористени за сточарството, кое е на ниско ниво.

Добитокот е карактеристичен по својата разновидност. Во овој регион бројот на овци изнесува 109.627. Говеда има 23.730, кози 13.533, свињи 13.862 и коњи 2.805, а вкупниот број на живина изнесува 204.540. Бројот на зајаци што се одгледуваат е 1.457. Карактеристично е зголемувањето на бројот на пчелари и пчелни семејства. Бројот на пчелни семејства во регионот е 16.376. Поволните климатски и вегетациски услови овозможуваат да се унапреди оваа профитабилна дејност. Со оглед на тоа дека бројот на пчелари кои имаат пчелни семејства до десет кошници се зголемува потребно е стимулативните мерки да се однесуваат и на вакви производни активности.

9.5 Рибарство

Рибарството во Југозападниот плански регион во минатото, подолг временски период, во природни услови, се одвиваше на Охридското Езеро и реката Црн Дрим. Меѓутоа, се уште е во сила забраната за риболов за рибите кои во најголема мерка учествуваат во уловот. Затоа рибарството се одвива во организирана форма во рибниците чиј број се зголемува.

9.6 Земјоделски стопанства

Структурата на земјоделските стопанства покажува дека преовладува индивидуалното земјоделие, а деловните субјекти забележително заостануваат. Земјоделските површини во индивидуалниот сектор изнесуваат 25.773 ha, додека деловните субјекти поседуваат 661 ha.⁴⁰

Вработеноста во индивидуалниот земјоделски сектор изнесува 54.568, додека кај деловните субјекти бројот на вработени е 118. Според возраста, од вкупниот број на вработени, 11.204 лица се меѓу 35-44 години. Тоа е релативно поволна структура и претставува значаен потенцијал.⁴¹ Според тоа, во Југозападниот плански регион, треба да се стимулираат организираните форми на делување во земјоделието.

Школската подготовка е важен фактор во развојот на земјоделието. Анализата на структурата, по степен на образование, покажува дека е најзастапена категоријата на лица со основно образование. Нивниот број е 25.487. Ова значи дека се работи за изразита неповолност во поглед на квалитетот на работната сила, што наметнуваа потреба од промени.⁴²

Сезонскиот карактер на земјоделието подразбира и сезонски вработувања. Тие се 5.450 лица.⁴³ Ваквиот карактер на дејноста отвора можност невработените и некои категории

---

⁴⁰ Ибид

⁴¹ Ибид

⁴² Ибид

⁴³ Ибид

корисници на социјална заштита да се ангажираат во земјоделието и на извесен начин да го растоварат буџетот и да ја ублажат невработеноста.

10. Културен развој

Југозападниот плански регион располага со богато недвижно културно наследство, со извонредни културни, историски и уметнички вредности, што потврдува постоење и континуитет на цивилизација на овие простори во милениумски рамки. Археолошките истражувања се динамични, а, исто така, регистрирани се цркви и манастири со архитектура и фреско-живописи од непроценлива вредност. Градителските ансамбли се посебно важни за историјата на архитектурата. Во регионот се наоѓа богатство на кули и тврдини, споменици и спомен одбележја, објекти од исламската архитектура, чаршии и други историски и урбанистичко-архитектонски целини, стопански објекти и недвижности. Исто така, во регионот се јавуваат културни институции и се одвиваат мошне значајни манифестации. Етнографијата во најголем дел од регионот има изворни карактеристики.

Според Националниот регистар на културно наследство во Југозападниот плански регионот се регистрирани повеќе од 350 различни културно-историски знаменитости.⁴⁴ Градот Охрид, со својата природна реткост и културното богатство, е заштитен од УНЕСКО.

Охридско-струшкото подрачје се смета за најбогато не само на ниво на Југозападниот плански регион, туку и во рамките на државата. Бројот на недвижни споменици на културата, регистрирани во Централниот регистар на Македонија, во Охрид е 69, а во Струга 30. Недвижни споменици се регистрирани и во другите општини.⁴⁵ Неолитски наоѓалишта има во Охридско-струшката котлина. (Црквени ливади-Враништа - струшко и Уста - Струга и Залив на коските –охридско- наколни живеалишта, Горно Средорече- Дебрца и Долно Трно - Дебрца).

Епохата на металите е одбележана со локалитети од бакарниот период во Уста- Струга, од бронзениот период, исто така, во Црквени ливади - Враништа, а од железното време во Требеништа - Општина Дебрца и Горна порта - Охрид, Лозиште-Речица-Охрид. Од предримскиот период регистрирани се локалитетите Лихнид-Охрид, Св.Еразмо-Охрид, Кале-Коцак – Општина Центар Жупа, Удово-Општина Дебар, Св Илија-Делогожда-Општина Струга и Охридска тврдина.

Римскиот период остава културно наследство во локалитетот Лихнид-Охрид. Од ранохристијанскиот период се јавуваат локалитетите: Плаошник, Св. Еразмо и Студенчишта во Охрид, Радолишта и Окиси- Општина Струга.

Од позначајните цркви и манастири се истакниваат: Манастирите Св.Наум и Св. Пантелејмон-Плаошник од IX век, Св.Софија XI век, Св.Богородица Перивлепта XIII, Св.Јован Богослов-Канео XIII век, Св.Еразмо XIV век, Св.Стефан среден век, Св.

---

⁴⁴ Просторен план на Р.Македонија, Јавно претпријатие за просторни и урбанистички планови, Скопје, 2004 г

⁴⁵ Ибид

Никола Болнички XIV век, Св.Богородица Болничка XIV век, Св.Мали Врачи XIV век, Св.Константин и Елена XIV, Св.Димитрија XIV век и Св. Богородица Челница XIV век во Охрид, Св.Богородица Захумска XIV век, Св.Богородица Пештанска XIV век, Св.Спас-Лескоец-охридско, Св.Петка-Велгошти, Успение на Св. Богородица XV век Велестово-охридско, Св.Никола-Опеница XIV век, Св.Ѓорѓија-Речица- охридско и Св. Ѓорѓи Врбјани XIII век, Си Свети XV век-Лешани, Св. Ѓорѓи XV век -Годивје и Св. Богородица-Врбјани XV век, сите во Општина Дебрца. Во Општина Дебар познати цркви се: Св.Петка XII век, Св.Варвара XVI - Рајчица, манастирот Св.Ѓорѓи Победоносец XIX век. Во Општина Струга значајни се манастирскиот комплекс Св. Богородица во Калишта со пештерната црква од XV век, пештерните цркви Св. Архангел Михаил XIII век-Радожда и Св.Спас-Вишни XV век и Св.Ѓорѓи-Струга XVI век во која се наоѓа иконата Св.Ѓорѓи од 1267 г. Во Враништа се наоѓа базилика посветена на Св.Богородица XI век. Во Општината Македонски Брод се наоѓаат манастирот Св.Богородица XIV век-Модриште и црквата Св. Богородица Епискеписис XIX век, изгаредана на темели на старата црква од XIII век. Во Општината Другово се наоѓа манастирот Св.Пречиста XIV век.

Во Регионот се застапени споменици на културата на исламска вероисповед. Меѓу најзначајните се: Ајдар-пашината џамија од XV век и Зејнел Абиндин-пашината џамија од XVII век и Хелвати теќе во Охрид .

Кулите и утврдените градови се важни споменици на културата во овој регион. Доминантно место заема Охридската тврдина, локалитет Градиште и Киклопските сидини над Св.Еразмо во Охрид. Локалитети кои заслужуваат да бидат третирали со високи валоризациски карактеристики се и Кале во Коцак-Општина Центар Жупа и Удово-Општина Дебар. Посебна културна атракција претставува тврдината Девина Кула- Девич, како и градот Кале Столоватец-Белица во Општина Македонски Брод.

Во групата на споменици на културата во вид на стара градска архитектура и издвоени староградски комплекси и куќи се вбројува културно наследство сочувано и покрај големото влијание на современите притисоци на урбанизацијата и новата архитектура. Меѓу нив најзначајни се комплексите на Варош во Охрид и куќите на Робевци и Уранија, и во Струга стариот дел од градот.

Од спомениците и спомен обележјата од поновата историја и култура позначајни се Споменикот на паднатите борци од НОБ во Охрид и Струга.

Нивото на културниот развој на Југозападниот плански регион се гледа и низ застапеноста на институциите од областа на културата. Меѓу најзначајните се следниве: Заводот за заштита на спомениците во Охрид кој ги опфаќа Народниот музеј, Музејот на словенската писменост и Галерија на икони во комплексот Св. Богородица Перивлепта и други музејски поставки. Во Струга најзначаен е Природно-научниот музеј Никола Незлобински, Спомен куќата на браќата на Миладиновци и ново отворената Галерија на икони од Струга и Струшко.

Фактор за развој на културата претставуваат и домовите на култура или културните центри кои ги има во Охрид, Струга, Дебар, Кичево и Македонски Брод и кои треба да се развиваат, и да се спречи тенденцијата на нивно укинување.⁴⁶

Карактеристика е слабата застапеност на библиотеки, посебно во руралните средини. Руралниот развој треба да се темели и врз овој сегмент од подигнувањето на културното ниво.

Во последната пописна година, во регионот, е регистриран само еден професионален театар, а аматерски театри се присутни во Струга, Дебар и Кичево.

На регионот силен подем му дават најзначајните манифестации од интернационален и национален карактер. Тоа се фестивалот Охридско лето, Струшките вечери на поезијата, Балканскиот фестивал на народни песни и игри, Прличевите беседи, Велестовски поетски вечери, Струшка музичка есен, Ривија на народни носии-Струга, Фестивал на народни песни и ора (Кенд јехо)-Струга, Денови на културата –Дебар, Денови на поезијата-Дебар, Фестивал на театарот-Дебар, Вевчански карневал, Подгоречки Гоцеви денови, Белчишка ликовна колонија-Дебрца, ликовна колонија Кичево и бројни ликовни изложби.

Етнографијата е плод на долгата културна традиција и мултикултурноста. Тоа се огледа во народното творештво на градителството, стопанските активности, храната, носијата, обичаите и народните песни и игри.

Карактеристика на регионот во поглед на културното наследство е дека голем број забележителни вредности и локалитети, односно културно-историски споменици се наоѓаат во руралните средини во ридско-планинските делови, што претпоставува активности за заштита и негување на вредностите.

11. Заштита на животната средина и обновливи извори на енергија

Рамномерниот развој се темели на одржливоста која подразбира, пред се, заштита на животната средина. Покрај тоа што заштитата опфаќа придобивки кои се во функција на подигнување на стандардот на населението, таа е и фактор на туристичкиот развој. Преку користењето на обновливите извори на енергија се постигнува урамнотежување на енергетскиот биланс и перспективи во областа на економијата и вработувањето. Природното наследство ја содржи развојната и културната развојна димензија.

Состојбите во оваа област треба да се согледаат низ карактеристиките на заштитените простори, депонирањето на отпадот, квалитетот на водата, воздухот и почвата, состојбата на биодиверзитетот, емисијата на гасови и ефектот на стаклена градина.

11.1 Заштитени вредности на природата

Заштитата на природата подразбира различни нивоа. Се работи за посебни целини во Југозападниот плански регион чии вредности претставуваат не само национален, туку и интернационален интерес.

---

⁴⁶ Н. Мариноски, Македонска туристичка разгледница, Институт за туризам при ФТУ-Охрид, Охрид, 1996 г.

Највисоко ниво на заштита има охридската природна целина која, поврзана со културното и историско наследство, претставува дел од регистарот на светското наследство.

Во регионот се наоѓа националниот парк Галичица распространет на површина од 22.750 ha. Во него се наоѓаат три заштитени зони меѓу кои и една со строг режим на заштита. Под овој режим спаѓаат крајбрежните отсеци и клифови, пределите на Магаро, изворите кај Св.Наум и високо планинските локви.

Во рамките на Националниот парк се наоѓаат 600 флористички видови, од кои 170 се од дрвенеста растителност, во кои има реликтни и ендемски растенија.

Исто така, со прогласувањето на овој простор за национален парк се ставени под режим на заштита и 170 видови животни, од кои 10 се водоземци, 18 влекачи, 124 птици и 18 цицачи.⁴⁷

Покрај заштитата во рамките на Националниот парк, според Просторниот план на Македонија под заштита се наоѓаат, или се предвидени за заштита и други природни вредности во Југозападниот плански регион. Проекцијата за прогласување на Националниот парк Јакупица предвидува, дел од него, да се протега и на просторот од Општина Македонски Брод. Во тек е подготвување на планска документација за прогласување на Јабланица за Национален парк.

На ниво на заштита како строг природен резерват е локалитетот Сини Вирој или Белчишко блато во Општина Дебрца.

Како научно-истражувачки природни резервати предвидени се Песочанска Река-Дебрца, Стража-Зајас и Осој- Охрид.

Крушино-Кичево е категоризирано како предлог за прогласување на карактеристичен пејзаж.

Во групата на посебни природни резервати треба да се вбројат Баба Сач-Вранештица, Зајаска Река-Зајас, Луково-Струга, Студенчица- Другово и Студенчишта-Охрид.

Степен на заштита од рангот на одделни растителни и животински видови надвор од природните резервати се лоцирани во Суви дол-Другово и Дреночка Река-Струга.

Како Споменици на природата се вбројуваат Алипашица-Струга, Бабин Срт-Центар Жупа, Белешничка Река-Македонски Брод, Вевчански извори-Вевчани, Вевчанско Езеро-Вевчани, гипсана пештера Алчија-Дебар, Голубарник-Македонски Брод, Горна Слатинска Пештера-Македонски Брод, Даб-Пласница, Дабово стебло-Македонски Брод, Дабово стебло Луково-Струга, Дабово стебло Делогожда-Струга, Дабови стебла-Струга, Дувало-Охрид, Ела-Вевчани, Змејовица-Македонски Брод, Костен-Струга, Крапа-Македонски Брод, Македонски даб-Охрид, Ореоец-Македонски Брод, Острово-Охрид, Охридско Езеро-Охрид , Дебрца и Струга, Пешна-Македонски Брод, пештера Млечник во Ташмаруништа-Струга, пештера Јаорец-Дебрца, пештера Момичек-Македонски Брод, пештера Самоска Дупка-Охрид, пештера Каменолом-Кичево, пештера Утова Дупка-Другово, пештера Калина Дупка-Другово, пештера Гинчејца-Другово, пештера Орле-Македонски Брод, Питран-Пласница, Платан-Струга, Платан-

---

⁴⁷ План за просторно уредување на Националниот парк Галичица, Охрид , 1988 г.

Вевчани, Платан во Велешта-Струга, платан Чинар-Охрид, Подгоречко Езеро-Струга, Сланско-Македонски Брод и Тајмште-Зајас.⁴⁸

Најголем дел од вака заштитените простори и објекти не се сигнализирани и ставени во функција, што значи дека е неопходно да се активираат во насока на нивна афирмација и користење не само во научни цели, туку и како културна презентација и рекреативна активност.

11.2 Депонирање на отпадот

Зголемувањето на бројот на населението во Југозападниот плански регион е еден од факторите што придонесуваат да се јават проблеми во врска со одложувањето на отпадните материјали и материји. Тие се јавуваат како цврст отпад, индустриски отпад, опасен отпад, градежен отпад и специјален отпад.

Депонирањето на цврстиот отпад се врши на локалните или на општинските депонии. Согласно Националниот план за управување со отпад, во овој простор, постојат 7 евидентирани депонии, но тие не ги задоволуваат основните санитарно-технички услови за безбедно депонирање на отпадот. Покрај тоа, во регионот постојат и диви депонии. Нив најчесто ги има во руралните средини, но не ретко можат да се сретнат и во урбаните центри, посебно на приодите или во периферните делови на овие средини.

Проектираните количества на цврст отпад се:

-Во Кичевско-бродската зона изнесува 62 до 70 тони дневна количина или годишно 22.730 тони. Во наредните десет години се предвидува да изнесува 537.330 тони.

-Во Дебарско-радичката зона дневната количина е 34 до 38 тони отпад или на годишно ниво 12.480 тони. Во наредните десет години се предвидува 293.520 тони отпад.

-Во Охридско-струшката зона дневната количина изнесува 123 до 133 тони. Годишно тоа се 45.230 тони, а во идниот десетгодишен период би изнесувало 1.124.850 тони.⁴⁹

Во Југозападниот плански регион, во сите општини, во тек е првата фаза од процесот на постапката за доделување концесија за интегрирано управување со комунален цврст отпад. Предмет на концесијата е финансирање, проектирање, изградба и управување со регионална депонија за цврст отпад, набавка на мобилна опрема заради спроведување на методите на санитарно депонирање, како и набавка на возила и опрема за собирање и регионален транспорт на комунален цврст отпад. Алтернативно, концесионерот би требало да ја превземе обврската за затворање на неуредените депонии во регионот. Исто така, отпочнати се прелиминарните чекори за основање на меѓуопштинско јавно претпријатие што ќе ја врши дејноста на регионалното интегрирано управување со комунален отпад. Основањето на едно вакво претпријатие е во согласност со Законот за меѓуопштинска соработка, Законот за управување со отпад и Законот за комунални дејности.

---

⁴⁸ Просторен план на Р.Македонија, Јавно претпријатие за просторни и урбанистички планови, Скопје, 2004 г.

⁴⁹ Ибид.

11.3 Санација, рекултивација и заштита

Заштитата на животната средина подразбира и санација и рекултивација на деградирани простори и заштита на перманентно загрозуени развојни потенцијали. Во овие активности треба да се вбројат следниве:

- рекултивација на депонијата за техноген отпад од ТЕЦ Осломеј;
- рекултивација на деградирани површини при експлоатација на јаглен во Осломеј и железна руда во Тајмиште;
- биолошки мерки за заштита на површините од Кичевско поле во близина на јагленокопите и депониите на ТЕЦ Осломеј и обработливите површини покрај патот М-4;
- организирана заштита во Југозападниот плански регион заради изразената чувствителност на карстот во овој простор;
- заштита на загрозуените шумски видови;
- формирање на заштитна зона на изворите во регионот;
- рекултивација на комуналните депонии за цврст отпад;
- уредување на јаловиштето на јагленокопот Пискупштина;
- воспоставување мониторинг за квалитетот на почвата и следење на концентрациите на тешки метали;
- воспоставување на заштитни зони за геотермалните извори и води;
- преземање на анти-ерозивни мерки;
- изградба на таложници на реката Сатеска;
- пречистување на водите во сливните подрачја (пречистителни станици и колекторски системи) и
- пошумување во ерозивните реони;⁵⁰

11.4 Квалитет на водите

Квалитетот на водите зависи од нивото на заштита од загадувањето. Охридското Езеро е едно од најчистите езера во Македонија. Тоа се должи на колекторскиот систем воспоставен на овој акваториум. Меѓутоа тој не е довршен и бара целосно заокружување. Со оглед на тоа дека Езерото спаѓа во групата на меѓудржавни води непоходна е активност на меѓународен план со цел да се обезбеди негова целосна заштита и на делот во Албанија. Најнизок квалитет водата во Охридското Езеро има на местото на утоката на реката Сатеска. Затоа од приоритетна важност е да се обезбеди подобар квалитет на водата во оваа река.

Реката Црн Дрим има задоволителен квалитет на води во делот до пречистителната станица на колекторскиот систем на Охридското Езеро кај Враништа. Од овој потег, до почетокот на Глобочичкото Езеро, квалитетот се намалува поради отпадните води на околните населби и притоки кои се рецептиви на канализациони мрежи. Овде квалитетот на водата е од IV категорија и бара преземање итни мерки за нејзино подобрување. Посебно ова се однесува на Вевчанската, Подгоречката и Лабунишката Река.

---

⁵⁰ Ибид.

За разлика од ваквите состојби во сливот на Црн Дрим, реката Радика има релативно добар квалитет на вода. Со исклучок на определени локални повремени влијанија таа има квалитет од I и II категорија, што значи и најдобар квалитет. Тоа упатува на потреба од зачувување на квалитетот на оваа река и воведување на мониторинг.

Реката Треска низводно од Кичево има релативно високо органско и микробиолошко загадување. Релативно високо е и фекалното загадување што се должи на непречистените комунални води на кои им служи како рецептор. Тоа наметнува преземање итни мерки за пречистување на загадените води.

11.5 Квалитет на воздухот

Квалитетот на воздухот претставува фактор кој директно влијае на здравјето на населението. Бројот на акутни болести на респираторниот систем кои произлегуваат од загаденоста на воздухот е најголем во зима поради зголеменото согорување на фосилното и цврсто гориво. Затоа развојот треба да го има во предвид неговото значење. Исто така, квалитетот на воздухот има широко значење за климатските промени и озонската обвивка. Според тоа, овде не станува збор само за регионална придобивка од оваа вредност, туку и за универзална корист.

Во Југозападниот плански регион концентрацијата на јаглен-моноксид е различна по општини. Во Дебар јаглен-моноксидот изнесува 71%. Тоа се должи на дрвната индустрија и домаќинствата кои користат цврсти горива. Во Македонски Брод најголемо загадување е измерено од 81%, а изворите се исти како во Дебар. Најголемо загадување има Кичево од CO₂ (загаденоста е 82%), а извор е ТЕЦ Осломеј.

Во останатите општини не се вршени мерења, но причинителите треба, исто така, да се бараат во домаќинствата кои користат цврсти горива, индустријата и сообраќајот.

Се наметнува став од неопходност на изградба на топлификаци кои би биле и електрани на горива со максимално согорување и вгрдување на филтри за прочистување на воздухот.

11.6 Загадување на почвите

Загадувањето на почвите во овој регион се должи на загаденоста на отпадните води, таложењето на цврсти честици од воздухот, суспендираните честички на прашина, површинските копови на јаглен и минерални суровини (каменоломи), ерозијата, нерационалното користење на хемиски средства во земјоделството, сообраќајниците, депониите, добиточните несанирани фекалии и отпадните материјали од несовесните граѓани.

Во Југозападниот плански регион не постои развиена мрежа која овозможува перманентна контрола на степенот на загадување на почвата како основа за производство на здрава храна и зачувување на квалитетот на подземните и површински води.

Од горенаведеното произлегува дека е неопходно да се инсталира мрежа со повеќе мерни пунктови за следење на квалитетот на воздухот, водата и почвата за да може да се интервенира во услови на пречекорување на дозволените односи.

11.7 Состојба на биодиверзитетот

Природните карактеристики на просторот се плод на различните влијанија. Положбата меѓу континенталните и медитеранските климатски фактори е една од причините за забележително функционирање на биодиверзитетот. Тој ги изразува врските меѓу разновидноста на видовите, екосистемите и генетските карактеристики. За зачувување на биодиверзитетот потребно е да се одржуваат природните живеалишта.

Нарушувањето на биодиверзитетот во овој регион можеме да го регистрираме на примерите какви што се исушување на мочуриштата во Струшкото поле, потиснувањето на локванот и трската на брегот од Охридското Езеро на потегот од Струга кон Калишта и девастацијата на Студенчишкото блато во Охрид со шут.

Посебно влијание имаат подигнувањата на вештачките акумулации Глобочица и Дебарско Езеро за спречување на природното размножување на јагулата.

Урбанизацијата во Охрид и Струга и затрупувањето на потоците претставува фактор на нарушување на биодиверзитетот.

Прекумерниот риболов на охридската пастрмка беше причина за долгогодишна забрана на уловот во Охридското Езеро.

Иако нема доволно податоци кои ја покажуваат состојбата со ловот, тој е фактор на намалување на дивечот и исчезнувањето на некои видови (рисот).

Прекумерната експлоатација на водата е причина за загрозување на водените екосистеми и промената на хидрологијата на регионот. (Поради непланско прокопување на брегот пред исчезнување е Лабунишкото долно глацијално езеро).

Според тоа, непоходно е да се преземат следниве активности:

Спречување на уништувањето на локванот и трската во литоралниот дел на Охридското Езеро и нивна витализација и обновување;

Спречување на девастацијата на блатото во Студенчишта;

Изградба на превалници со кои ќе се овозможи обновување на природниот пат за размножување на јагулата;

Уредување на постојните водотеци и можно обновување на затрупаните потоци;

Прекумерниот лов и риболов треба да се спречи со интегрална заштита, спроведување на легислативата и меѓународните норми. Подобрувањето на ловот и риболовот треба да биде во контекст на мерки за доведување на ловниот и рибниот фонд во оптимални рамки;

Преземање мерки за контролирано користење на водите и обновување на девестираните простори и локалитети (обнова на Лабунишкото Езеро).

11.8 Обновливи извори на енергија

Покрај хидроенергетскиот потенцијал кој не ја загадува животната средина Југозападниот плански регион има извонредни можности за користење на обновливи извори на енергија. Тоа се: ветерот, инсолацијата и термалните води.

11.8.1 Ветерот како обновлив извор на енергија

Во Југозападниот плански регион ветерот не се користи како обновлив извор на енергија. Меѓутоа, регионот се карактеризира со забележителна ветровитост. Тоа го овозможува влијанието на западните ветрови, а најчестени ветрови во правец запад-исток се бележат во општините Дебар и Центар Жупа. Во општините Охрид, Струга и Дебрца најчестен е правецот југ-север.

Тоа зборува дека постојат поволни услови за ваков вид на производство на обновлива енергија. Карактеристично е дека најинтензивни и најчестени ветрови во регионот се во зимскиот дел од годината кога се бележи и најголема потрошувачка на електрична енергија, што го оправдува ставот за потреба од користење на ваквиот извор на енергија.

11.8.2 Сончева енергија

Регионот е карактеристичен по бројот на сончевост. Таа во сите општини има вредност повисока од 2.000 сончеви часови во годината.⁵¹ Тоа значи дека не само во национални рамки, туку во однос на поголемиот дел од Европа, овој регион има поволни услови за користење на ваквиот извор на енергија. Меѓутоа, тој недоволно се користи и непостои наменски енергетски капацитет за производство на електрична енергија. Во индивидуалниот сектор во подем е инсталирањето на системи за користење на овој извор на енергија, но се јавува потреба од интензивирање на инсталирањето.

11.8.3 Геотермална енергија

Геотермалната енергија е лоцирана во Општина Дебар и тоа во Бањиште и Косоврасти. Капацитетот на овие извори е содржан во штедроста и температурата на водите.

Во бањата Бањиште постојат три извори и тоа Долни Базен со штедрост од 35 л/сек, и температура од 39,3°C. Горниот Базен има штедрост од 5,2 л/сек и температура од 36°C.

Новата Каптажа има штедрост од 5 л/сек и температура од 38,8°C.⁵²

Изворите во бањата Косоврасти имаат штедрост од 120 л/сек што е најголема штедрост од овој вид во Македонија. Температурата на водата изнесува 48°C⁵³. Тоа значи дека се работи за најкапацитетен ресурс од овој вид во државата.

Меѓутоа, ни еден од овие ресурси не се користи и останува само потенцијал во енергетска смисла.

12. Развој на туризмот

Туризмот претставува најпрепознатлива развојна карактеристика на Југозападниот плански регион. Тоа се должи на фактот дека се работи за туристички најразвиен

⁵¹ А.Лазаревски, Климата во Македонија, Култура, Скопје 1993.

⁵² А.Стојмилов, Дебарски бањи, Бањиште и Косоврашка Бања, Географски разгледи, Географско друштво на СРМ, Скопје, 1971 г.

⁵³ Ибид.

регион во Македонија. Природните карактеристики, богатото културно наследство, заштитените просторни целини и долгата традиција се основа за динамичноста на туризмот. Покрај тоа, регионот располага и со бројни ресурси кои се на ниво на потенцијална можност за вклучување во туристичката понуда. Голем дел од регионот во просторна смисла може туристички да се развива низ алтернативните форми.

Тие се добра основа за акцелерирање на останатите стопански дејности, развој на културата и намалување на невработеноста и сл. Сообраќајната поврзаност е фундамент за туристичкиот развој. Но, исто така, треба да се има во предвид дека проектираните нови сообраќајни и инфраструктурни системи во секој случај ќе овозможат да се поттикне идниот развој на туристичката дејност. Туризмот пак ќе овозможи отворање на нов циклус во структурирањето на инфраструктурата.

12.1 Сместувачки капацитети

Сместувачките капацитети во туризмот имаат двојно значење. Од една страна тие се најзначајниот рецептивен фактор на туристичкиот развој, а од друга страна се индикатор, или показател на развојното ниво.

Анализата на податоците на сместувачките капацитети се однесува на обемот, динамиката и структурата на единици кои ги опфаќаат.

Во Југозападниот плански регион бројот на соби е 16.400 со вкупно 42.425 легла. На ниво на Македонија вкупниот број на соби е 26.503, што значи дека дури 62% од нив се наоѓаат во Југозападниот плански регион. Бројот на легла на ниво на Македонија е 71.021 и дури 59,7% од нив се во капацитетите во Југозападниот плански регион.⁵⁴

Обемот и динамиката на бројот на седишта во угостителските објекти е важен индикатор на развиеноста на рецептивниот сектор во целина. Меѓутоа, тој во голема мерка го покажува и нивото на развој на вонпансионската угостителска понуда затоа што најголем број на вакви објекти не се поврзани во ист систем на понуда со сместувачките капацитети. Во Југозападниот плански регион има 277 деловни единици во угостителството, а вкупниот број на ниво на Македонија е 2.058. Вкупниот промет е 1,191 милиони денари, што е 1/6 од вкупно остварениот на ниво на Македонија (6,147 милиони денари).

12.2 Туристички промет

Обемот, динамиката и структурата на туристичкиот промет најдобро ја изразуваат развојната димензија на туризмот во Југозападниот плански регион. Тој го изразува нивото на посетеност и престој, а преку нив се утврдува просечниот престој и искористеноста на сместувачките капацитети.

---

⁵⁴ Региони во Р.Македонија, , Државен завод за статистика, Скопје, 2007г

12.2.1 Посетеност

Анализата на посетеноста покажува дека дека бројот на посетители во последната анализирана година изнесува 233.218, што значи учество од 47% во вкупната посетеност на Македонија.

Во поглед на динамиката на посетеноста може да се види дека бројот на туристи во периодот од 2004 до 2008 постојано расте, односно од 222.950 се искачил на 276.669.⁵⁵ Структурата на посетеноста е релативно неповолна. Ова произлегува од преовладувањето на домашни туристи во вкупниот број на посетители. Бројот на домашни туристи изнесува 193.662, а бројот на странски 83.007.⁵⁶

Најголем број на туристи се забележани од Србија, следи посетеноста од Бугарија, Грција, Албанија, Турција, Словенија и Хрватска. Според тоа, најзначајна емитивна сфера претставува просторот на балканските земји, во кои Србија има водечка улога.⁵⁷

Ваквите карактеристики на емитивноста упатуваат на тоа дека понудата и промотивните активности на регионот треба да се насочат кон земјите од опкружувањето, имајќи го во вид нивото на нивната посетеност, а освојувањето пак на нови емитивни сфери треба да се определи врз основа на спроведување на истражувачки активности.

12.2.2 Престој

Престојот претставува еден од индикаторите на квалитетот на услугите. Продолжувањето на престојот подразбира успешна туристичка активност. Тој најчесто ја следи посетеноста, но претставува и развоен индикатор сам за себе. Продолжениот престој подразбира успешност во пласманот на туристички услуги и изразито ниво на задоволство на туристичката клиентела која го посетува регионот.

Престојот се определува со бројот на остварени ноќевања, а просечниот престој преку ваквите остварувања по посетител. Искористеноста на сместувачките капацитети го определува односот меѓу остварените ноќевања по единица на сместувачки капацитети. Анализата на показателите покажува дека во последната анализирана година бројот на остварени ноќевања во Југозападниот плански регион изнесува 1.452.205.⁵⁸

Учеството на овој регион во остварените ноќевања на ниво на Македонија изнесува 65%. Од овој податок се гледа дека регионот има мошне високо учество во ваквите остварувања. Динамиката на остварени ноќевања во последните десет години покажува релативно зголемување на вкупно остварените ноќевања, што зборува за евидентен развој во оваа сфера.

Структурата на остварените ноќевања покажува дека преовладува бројот на ноќевања на домашните туристи (1.202.890), додека пак бројот на остварените ноќевања од

---

⁵⁵ Ибид.

⁵⁶ Ибид.

⁵⁷ Ибид.

⁵⁸ Ибид.

странските посетители е 249.315. Ноќевањата остварени од домашните посетители во регионот учествуваат со 72,98%, додека пак оние остварени од странските посетители учествуваат со 42,44% на ниво на државата.⁵⁹

Структурата на остварените ноќевања на странските туристи по државна припадност покажува дека преовладуваат остварувањата на ноќевањата од опкружувањето. Тоа значи дека Балканскиот Полуостров е основна емитивна зона. Најголем број на остварени ноќевања оствариле туристите од Србија, следат од Бугарија, Грција, Албанија, Турција, Словенија и Хрватска. Насочувањето на туристичката понуда и преземањата на промотивните активности треба да ги содржат и овие аргументи при нивното креирање. Тоа е во контекст на определбите кои произлегоа од анализата и структурата на посетеноста.

Просечниот престој на вкупниот број на туристи во Југозападниот плански регион изнесува 5,25 денови. Странските туристи просечно престојувале 2,98 а домашните 6,2 денови. Во однос на Македонија престојот е подолг по сите параметри што се должи на карактерот на краткотрајноста пред се на деловните посети во Скопскиот плански регион чие учество на ниво на држава е забележително. Но, сепак треба да се бараат можности за продолжување на просечниот престој. Во оваа насока содржината на престој е од приоритетна важност.

Искористеноста на сместувачките капацитети покажува дека во овој регион изнесува околу 10%. Тоа значи дека се работи за релативно слаба искористеност што отвора простор за подобрување на коњуктурата.

12.2.3 Туристичка потрошувачка

Ефектите од туристичката посетеност и престој, односно од искористеноста на рецептивните капацитети се огледаат преку потрошувачката. Југозападниот плански регион во обемот на посетеност и остварени ноќевања учествува со околу 65% остварените приходи, а бројот на ноќевања изнесува 249.315 што е основа за пресметка на туристичката потрошувачка. Показателот на потрошени средства за туристичка намена во светот се движи околу 80 долари на ден. Врз основа на овие показатели, остварените приходи од туризмот во Југозападниот плански регион изнесуваат околу 20 милиони долари.

12.2.4 Видови туризам

Југозападниот плански регион е карактеристичен со забележителна концентрација на сместувачки капацитети, остварен туристички промет и реализирана туристичка потрошувачка, пред се во Охридско-струшкиот регион. Ваквата концентрација на развојни остварувања се должи на извонредните природни и антропогени ресурси на овој простор. Во нив доминантно место заземаат Охридското Езеро и културното наследство. Според тоа, основни туристички развојни видови се езерскиот и културниот туризам. Развојот на езерскиот туризам треба да ги има во предвид и капацитетите на Дебарското и Глобочичкото Езеро.

---

⁵⁹ Ибид.

Забележителната концентрација на заштитени просторни целини претставува основа за развој на еко-туризмот. Основен ресурс на еко-туризмот претставува Националниот парк Галичица, а прогласувањето на Јабланица отвора нова перспектива за овој вид туризам. Овој вид туризам своја ресурсна основа наоѓа и во останатите просторни целини во регионот. Во оваа смисла посебно внимание заслужува Поречието. Меѓутоа, треба да се констатира дека развојните потенцијали на овој вид туризам не се искористени, а имаат добра перспектива.

Бањскиот туризам претставува развојна категорија чии ресурси се концентрирани во Дебарската котлина. Развојните капацитети кои се темелат на штедроста и температурите на водите се далеку поголеми од оние кои се активирани и затоа бањскиот туризам во регионот заслужува посебно внимание како перспектива.

Планинскиот туризам во Југозападниот плански регион поседува солидна атрактивно-ресурсна основа. Висината на планините, погодните скијачки терени и климатските карактеристики одат во прилог на активирање на овој вид туризам. Тој сега се јавува во форма на планинарење и ретки алпинистички посети, додека скијачките активности не се поткрепени со неопходната инфраструктура. (Единствената скромна жичара во селото Вишни не функционира).

Ловниот и риболовниот туризам поседува широки просторни можности и релативно добра застапеност на фаунистички видови за ваквите намени. Меѓутоа, организираните форми на овој тип туристички активности се ретки и недоволно застапени.

Транзитниот туризам претставува туристички вид кој може да се развива во овој регион врз основа на развиената патна мрежа. Посебно значење на овој вид туризам му се дава со оглед на тоа дека регионот спаѓа во групата на просторни целини со можности за прекугранична соработка и сообраќајни врски кон соседните земји.

Покрај основните видови туризам, Југозападниот плански регион поседува можности за селективни развојни форми.⁶⁰ Тие треба да овозможат намалување на концентрацијата на посетеност и престој во рамките на масовниот туризам. Меѓутоа, вакви форми не се присутни во регионот. Тие се со инцидентни содржински карактеристики. Така, руралниот туризам се јавува само низ ресторанска понуда (Вевчани), а не и преку планирани активности. Затоа е неопходно регионалниот развој да ги има во предвид и ваквите можности и да проектира нивни развој на ниво на регион.

---

⁶⁰ Н. Мариноски, Алтернативни форми на туризам на планината Јабланица, Локална агенција за развој – Струга, Струга 2009 г.

**ВТОР ДЕЛ:
SWOT АНАЛИЗИ, ВИЗИЈА, СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ,
ПРИОРИТЕТИ И МЕРКИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА**

13. Регионални SWOT анализи

SWOT анализата на состојбите во Југозападниот плански регион е резултат на заеднички напори на ГТЗ (GTZ), Центарот за развој на Југозападниот плански регион, и регионалните работни и партнерски групи, и активностите што од основањето ги имплементира Центарот за развој на Југозападниот плански регион со цел да се изгради конзистентна програма за развој на регионот во периодот 2009-2014.

На серија работилници, одржани во текот на летните месеци на 2008 (од страна на ГТЗ) дел од споменатите субјекти извршија заедничка и темелна проценка на конкурентноста на регионот преку истражување, обработка на собраните податоци дадени во овој развоен документ и анализи на показателите од внатрешната ситуација на регионот (предности и слабости) и од надворешното опкружување (можности и закани).

Резултатите презентирани подолу се, исто така, плод на секторските анализи што се направени врз основа на Методологијата усвоена од страна на Министерството за локална самоуправа и препораките на министерствата кои влегуваат во Советот за регионален развој на Република Македонија.

Врз основа на овие сознанија заклучено е дека посебно внимание треба да им се посвети на следниве сектори: *демографски развој, економски развој, пазар на работна сила, социјален развој, инфраструктура, земјоделство и рурален развој, туризам, културен развој, заштита на животната средина и обновливи извори на енергија.*

Крајната синтеза на елементите кои произлегоа од овој процес овозможи да се потврдат некои од претходните, но и да се стекнат нови сознанија за регионалните предизвици, можности и потенцијали, како и за ризиците кои се однесуваат на одржливоста на развојната стратегија. Резултатите од анализата на регионалните потреби се дадени подолу, во форма на главни регионални предности, слабости, можности и закани.

13.1 Предности

- Расположиви природни ресурси и релативно чиста средина, со добра инфраструктурна основа, меѓународен аеродром, гранични зони и премини.
- Висока стапка на активност кај лица со високо образование, младо работоспособно население и стручна активна работна сила
- Највисоко учество на успешни мали и средни претпријатија во вработеноста особено во градежништвото, текстилната индустрија, дрвната индустрија, туризмот и земјоделството
- Постојење на голем број производни потенцијали и капацитети, традиција во занаетчиството
- Позитивен прираст на населението и рамнотежа во половата структура, со натпросечна застапеност на предучилишниот и училишно-образовниот контингент во вкупниот број на население, како и со потпросечни внатрешни миграции

- Големи земјоделски површини и поволна клима за одгледување на житните култури, ароматични и медитерански растенија, индустриски и фуражни култури, зеленчук, овошје и винова лоза.
- Големи пасишта за одгледување разновиден добиток, развиена активност со рибници и порибување
- Развој на основни видови туризам, богат атрактивен фонд со развојни потенцијали, постојни капацитети за хотелско сместување, седишта во угостителството и зголемена туристичка потрошувачка
- Постојење на археолошки локалитети и артефакти, цркви, манастири, џамии и теќиња, кули и тврдини, спомен обележја за кои е обезбедена солидна заштита, активни културни институции, редовни културни манифестации во текот на цела година
- Национална и меѓународна заштита на животната средина, со услови за производство на здрава храна, но и производство на енергија од обновливи извори како што се водените потенцијали, биомасата, ветерот, сонцето, како и геотермалните води

13.2 Слабости

- Нерамномерна густина на населението по општини, населени места и во руралните средини, со нерамномерен наталитет и високо ниво на надворешни миграции од руралните општини што резултира со депопулација во определени места и пораст на старосниот контингент
- Заостанување по БДП на ниво на држава со најниска бруто плата по вработен, заради ниската продуктивност, конкурентност и лошите извозни перформанси, што резултира со високи трошоци на работна сила по единица производ
- Заради пропаѓањето и затворањето на големите и средните претпријатија што беа активни во регионот на ниво на држава регистрирана е најголема загуба на работни места, но и масовно одлевање на стручен кадар
- Недоволна употреба на современи технологии, недоволно развиена логистичка инфраструктура и индустрија, нерамномерен развој на општините и местата во рамките на регионот
- Недостиг на апликативни студии и програми за развој, слабо маркетинг планирање и непостоење доволно здруженија во бизнис заедницата на сите нивоа, но и несоодветна образовна структура на населението според потребите на стопанството
- Отсуство на инвестиции поради ограничувачки услови за развој на бизнис особено заради тешко решливи имотно-правни односи, несоодветни инфраструктура, урбанизам и промоции, но и слаба законска примена и ефикасност
- Висока стапка на невработеност особено ниска вработеност на младите
- Лош квалитет на патиштата поради старост но и недоволно одржување, недоизградена патна и железничка мрежа, слаба обележаност и недостаток на средства и сигнализација
- Дотраена локална водоводна инфраструктура и постоење на азбестни цевководи, слаб квалитет на водата за пиење и непостоење одводи и пречистителни станици во руралните средини
- Непостоење на нафтовод и гасовод, мали резерви на јаглен и нема изградени системи за користење на геотермалните води

- Слаба организираност на земјоделците и фрагментираност на земјоделските површини, мал број на деловни субјекти и слаба вработеност заради претежно сезонски вработувања
- Слаба поврзаност на туристичките потенцијали, неповолна странска посетеност и престој што значи слаба искористеност на сместувачките капацитети, но и многу слаба понуда за алтернативни видови туризам
- Недоволна сигнализација за културните споменици, слаба меѓуинституционална комуникација и недоволна грижа за театарската уметност.
- Зголемување на количеството на смет и негово неконтролирано одложување, загадување на воздухот од оцаи на домаќинствата и од термоцентралата Осломеј, но и загадување од неконтролирана употреба на вештачки ѓубрива

13.3 Можности и закани

Можностите и закани можат да се поделат на надворешни односно надвор од државата, и внатрешни односно внатре во државата и Југозападниот плански регион.

13.3.1 Надворешни можности

- Економска клима кај странските инвеститори во услови на приближување на Република Македонија кон Евро-атлантските структури
- Визна либерализација
- Членство во СТО и слични организации
- Разлики во висината на даноците меѓу развиените земји и Република Македонија
- Континуируваниот раст во секторот туризам на меѓународно ниво е поволен за регионот бидејќи тој е еден од клучните сектори на Југозападниот плански регион
- Појава на нови сектори кои би можеле да се поволи за регионот, како на пример алтернативен туризам, алтернативни/обновливи енергии
- Нови меѓународни трговски аранжмани со ЕУ, искористување на ИПА, други европски програми и воспоставување соработка со надворешни организации
- Користење на меѓународните сообраќајни коридори

13.3.2 Внатрешни можности

- Отвореност кон странски инвестициони активности
- Преземање на промотивни активности за привлекување на инвестиции
- Можности за користење на релативно млада популација и динамичен природен прираст
- Релативно мала економија и на национално и на регионално ниво што дозволува брзо приспособување на условите на пазарот
- Големата стапка на невработеност, особено голем број на лица т.н. технолошки вишок, во регионот со поволи квалификации и искуство е извонредна можност за правилно насочување и искористување на човечките ресурси, преку здружување на деловните субјекти од сродни дејности за заеднички настап
- Промоција на регионот за привлекување странски директни инвестиции и инвестициони вложувања на иселениците за рестартирање на затворените производствени капацитети и забрзан развој на индустријата

- Обезбедување локации – зони за изградба на индустриски зони и технолошки центри кои ќе го зголемат бројот на даватели на деловни услуги за подобрување на бизнис опкружувањето, циркулирање на нови бизнис идеи и можности
- Стимулирање на развојот на претприемништвото и зголемување на конкурентските способности, ревитализација на занаетството и поттикнување на семејните бизниси
- Одржливо искористување на природното и културното богатство преку искористување на инструментите за поддршка на развојот на микро регионите
- Зголемување на административните капацитети на општините заради зголемените надлежности со децентрализацијата
- Суштинска примена на законот за рамномерен регионален развој и законот за јавно приватно партнерство, како и подобра комуникација и соработка помеѓу ентитетите во регионот

13.3.3 Надворешни закани

- Политичка и безбедносна нестабилност во поширокиот регион
- Зголемени ризици од надворешни шокови и промени. Тие можат да потекнуваат од извори како што се меѓународен тероризам, потенцијални пандемии, климатски промени и недостаток на енергија
- Можен негативен пресврт на светската економија со намалена економска ефикасност на клучните пазари, и среднорочно гледано неодржливост на постојните структури во економиите на најразвиените земји

13.3.4 Внатрешни закани

- Одлив на млад кадар во странство и опаѓање на финансиската моќ на населението
- Недоволна примена на законската регулатива, забавена имплементација на постоечките национални стратегии по одделни сектори
- Неусогласеност меѓу централната и локалните власти во поглед на управувањето со ресурсите
- Недоволна соработка помеѓу јавниот и приватниот сектор, влез на странски производи со нереални ниски цени, шверц на акцизна стока и други производи, сива економија
  - Слаба достапност до услугите на финансиски организации заради строги и неповолни критериуми за кредитирање и високи каматни стапки, со што се демотивира развојот на бизнисот
  - Слаба рестартираност на производните капацитети
  - Слаба ефикасност на судството во решавањето на стечајните постапки
  - Обемна и слабо функционална јавна администрација
  - Висока внатрешна задолженост
  - Несоодветно внимание на заштита на околината, односно не земање во предвид на сите аспекти, и тоа може да биде опасност за традиционалната предност што постои со природното и културното богатство

14. Стратегија, цели и приоритети

14.1 Визија за развој на регионот

Визијата за развој на Југозападниот плански регион е повеќеслојна. Според неа, *"Југозападниот плански регион е место што се одликува со брз, динамичен и одржлив развој, и со особен придонес во вкупниот општествен прогрес на Република Македонија, а базиран на економскиот и социјалниот развој на регионот, што него го прави конкурентен во национални и меѓународни рамки"*

Регионалниот развој во Југозападниот плански регион е базиран на функционирањето на институциите од национално до локално ниво. Визијата за развој бара континуирана и цврста политика на сите релевантни субјекти со цел да се разрешат диспаратите помеѓу урбаните центри и руралните подрачја. Рамномерниот регионален развој бара целосна посветеност на сите актери во исполнувањето на стратешките цели, приоритети и мерки, зацртани во оваа програма што треба да се реализира во дефинираниот среднорочен период.

14.2 Стратешки цели

Идентификувањето на стратешките цели за поттикнување на регионалниот развој во Југозападниот плански регион е направено врз основа на анализите на расположливите статистички податоци и сознанијата од работните средби со засегнатите страни од локалната власт, приватниот и невладиниот сектор во регионот. Исто така, при формулирањето на стратешките цели за регионален развој, детално се проучени целите и приоритетите од Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009-2019, како основен документ за планирање на развојот.

Главните стратешки цели на програмата за развој на Југозападниот плански регион за периодот 2010-2015 г. се:

- 1. Конкурентен плански регион во национални и меѓународни рамки, што се карактеризира со брз, динамичен и одржлив развој*
- 2. Социјална, економска и просторна кохезија помеѓу урбаните и руралните општини во рамки на регионот, со оптимално користење на неговите специфични особености*

14.3 Приоритети и основни мерки

ПРИОРИТЕТ I

1. Економски раст постигнат со квалитетно ниво на знаење и вештини на човечкиот капитал, развиени мали и средни претпријатија и препознатливи производи поврзани со географското потекло на регионот.

МЕРКИ

- Јакнење на улогата на сите релевантни чинители засегнати во планирањето и реализацијата на регионалниот развој;
- Промовирање на потенцијалот на регионот за инвестиции ;
- Промовирање на јавно-приватни партнерства за поттикнување на инвестициите;
- Едукација на претприемачите за вложувања во пропульзивни и профитабилни дејности, преку развој на МСП ;
- Иницијативи за препознатливи производи од регионот;

Во табелите подолу претставени се активностите за реализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ I</p> <p style="text-align: center;">ЕКОНОМСКИ РАСТ ПОСТИГНАТ СО КВАЛИТЕТНО НИВО НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ НА ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ, РАЗВИЕНИ МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕПОЗНАТЛИВИ ПРОИЗВОДИ ПОВРЗАНИ СО ГЕОГРАФСКОТО ПОТЕКЛО НА РЕГИОНОТ</p>	<p>МЕРКА I.1. Јакнење на улогата на општините во планирањето и реализацијата на регионалниот развој</p>				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	I.1.1 Подигнување на капацитетите на ЕЛС за предлагање и реализација на регионални проекти. Обуки со раководителите на секторите и членови на Совет во ЕЛС	Биро за регионален развој Научни и образовни институции ЕЛС Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион	ГТЗ УНДП	2010 -2015	Број на изведени обуки Број на учесници Број на изработени проекти
	I.1.2 Зајакнување на капацитетите на Советот за развој за промовирање на регионален развој Обуки со членови на Совет за развој	Биро за регионален развој Научни и образовни институции Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион	ГТЗ УНДП	2010 -2015	Број на изведени обуки Број на учесници Број на изработени проекти
	I.1.3 Подигнување на капацитетите на Центарот за развој на ЈЗПР за проектен менаџмент и регионален развој Обуки	Биро за регионален развој Научни и образовни институции Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион	ГТЗ УНДП	2010 -2015	Број на изведени обуки Број на учесници Број на изработени проекти
I.1.4 Трансфер на знаења и искуства Студиски патувања за членови на Советот за развој и вработени во Центарот и ЕЛС	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	ГТЗ УНДП Буџет на РМ	2010 -2015	Број на учесници Број на изработени проекти Број на инкорпорирани добри примери Постигнати ефекти од реализација на проекти	

ПРИОРИТЕТ I ЕКОНОМСКИ РАСТ ПОСТИГНАТ СО КВАЛИТЕТНО НИВО НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ НА ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ, РАЗВИЕНИ МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕПОЗНАТЛИВИ ПРОИЗВОДИ ПОВРЗАНИ СО ГЕОГРАФСКОТО ПОТЕКЛО НА РЕГИОНОТ	МЕРКА I.2. Промовирање на потенцијалот на регионот за инвестиции				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	I.2.1 Креирање и ажурирање на дата база за клучните субјекти за планирање на развојот <i>За носечките сектори во регионот</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Субјекти од економскиот сектор, земјоделството и руралниот развој, културата и туризмот и НВО секторот	Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура ГТЗ	2010 -2015	Број на вклучени субјекти во дата базата Публикувана дата база Број на печатени и електронски публикувани податоци
	I.2.2 Секторски анализи <i>Анализи и публикации за клучните сектори</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни и образовни институции Совет за развој на Југозападен плански регион	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за транспорт и врски	2010 -2012	Изготвени студии Број на печатени и електронски публикации
	I.2.3 Студија за утврдување на компаративните предности на регионот	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни и образовни институции Совет за развој на Југозападен плански регион	Биро за регионален развој Министерство за економија	2011	Изготвена студија
I.2.4 Промоција на регионот <i>Привлекување домашни и странски инвестиции</i>	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за привлекување директни инвестиции	Биро за регионален развој Министерство за економија Агенција за привлекување директни инвестиции	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти за инвестирање Број на инвестиции Обезбедени средства Број на нововработени лица	

ПРИОРИТЕТ I РАСТ ПОСТИГНАТ СО КВАЛИТЕТНО НИВО НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ НА ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ, РАЗВИЕНИ МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕПОЗНАТЛИВИ ПРОИЗВОДИ ПОВРЗАНИ СО ГЕОГРАФСКОТО ПОТЕКЛО НА РЕГИОНОТ	МЕРКА 1.3. Промовирање на јавно-приватно партнерство				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	1.3.1 Институционално поврзување на ЕЛС и приватни партнери за регионална депонија <i>Концесионерство со странски партнери</i>	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Потенцијални странски партнери	Странски инвестиции Министерство за животна средина ИПА Компонента 3	2010 - 2012	Број на заинтересирани субјекти за инвестирање Обезбедени средства Број на нововработени лица
	1.3.2 Институционално поврзување на ЕЛС и приватни партнери за водните ресурси <i>Концесионерство со странски партнери</i>	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Потенцијални странски партнери	Странски инвестиции Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПА Компонента 3	2012 - 2014	Број на заинтересирани субјекти за инвестирање Обезбедени средства Број на нововработени лица
	1.3.3 Институционално поврзување на ЕЛС и приватни партнери за уривување со шумски фонд <i>Концесионерство со странски партнери</i>	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Потенцијални странски партнери	Странски инвестиции Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПА Компонента 3	2014 - 2015	Број на заинтересирани субјекти за инвестирање Обезбедени средства Број на нововработени лица
1.3.4 Институционално поврзување на ЕЛС и приватни партнери во образованието <i>Партнерство со странски субјекти</i>	Совет за развој на Југозападен плански регион Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Потенцијални странски образовни институции	Странски инвестиции Министерство за образование ИПА Компонента 4	2014 - 2015	Број на заинтересирани институции за соработка Обезбедени средства Број на склучени партнерства Број на нови образовни институции	

ПРИОРИТЕТ I ЕКОНОМСКИ РАСТ ПОСТИГНАТ СО КВАЛИТЕТНО НИВО НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ НА ЧОВЕЧИОТ КАПИТАЛ, РАЗВИЕНИ МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕПОЗНАТЛИВИ ПРОИЗВОДИ ПОВРЗАНИ СО ГЕОГРАФСКОТО ПОТЕКЛО НА РЕГИОНОТ	МЕРКА 1.4. Едукација на претприемачите за вложувања во профитабилни дејности преку развој на МСП				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	I.4.1 Обуки за подигнување на нивото на продуктивноста и намалување на трошоците од производството	Центар за развој на Југозападен плански регион МСП Потенцијални претприемачи Коморски здруженија	Министерство за економија	2011 -2012	Број на заинтересирани млади претприемачи Број на заинтересирани МСП Број на обуки Број на новозапочнати бизниси Број на нововработени лица
	I.4.2 Обуки за меѓународните стандарди и сертификати ИСО, ХАССАП	Центар за развој на Југозападен плански регион МСП Коморски здруженија	Министерство за економија	2011 -2012	Број на заинтересирани МСП Број на обуки Број на МСП со воведени стандарди Број на добиени сертификати
	I.4.3 Обуки за развој на човечки ресурси	Центар за развој на Југозападен плански регион МСП Коморски здруженија	Министерство за економија ИПА Компонента 4	2011 -2012	Број на заинтересирани МСП Број на обуки Број на обучени учесници Број на добиени сертификати за успешно помината обука
I.4.4 Студија за погодностите од формирање на претприемачки инкубатори	Центар за развој на Југозападен плански регион Научно-истражувачки институции МСП	Министерство за економија Министерство за труд и социјална политика	2011 -2013	Број на заинтересирани субјекти Изработена студија Формиран инкубатор	

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ I</p> <p style="text-align: center;">ЕКОНОМСКИ РАСТ ПОСТИГНАТ СО КВАЛИТЕТНО НИВО НА ЗНАЕЊА И ВЕШТИНИ НА ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ, РАЗВИЕНИ МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕПОЗНАТЛИВИ ПРОИЗВОДИ ПОВРЗАНИ СО ГЕОГРАФСКОТО ПОТЕКЛО НА РЕГИОНОТ</p>	МЕРКА 1.5. Иницијативи за препознатливи производи од регионот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	1.5.1 Промовирање на препознатливи земјоделски и сточарски продукти	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на промовирани продукти Број на заштитени продукти Број на публикувани материјали
	1.5.2 Промоција на ресторани со традиционална храна	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Ресторани Индивидуални производители и стопанство	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2012 -2015	Број на промовирани ресторани Број на публикувани материјали
	1.5.3 Организација и посета на саеми и фестивали	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на организирани саеми и фестивали Број на посетени саеми и фестивали

ПРИОРИТЕТ II

2. Место со развиена и современа патна мрежа, со одржливо управување на водениот потенцијал, развиена образовна и информатичко- комуникациска инфраструктура

МЕРКИ

- Реконструкција, модернизација и проширување на системите за водоснабдување преку изработка на техничка документација;
- Реконструкција, модернизација, и проширување на системите за пречистување на отпадните води, преку изработка на техничка документација;
- Развој на човечките ресурси во ИКТ и иницијативи за создавање на соодветна инфраструктура во регионот;
- Поттикнување на образовниот процес за разни чинители на регионално ниво;

Во табелите подолу претставени се активностите за реализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ II</p> <p style="text-align: center;">МЕСТО СО РАЗВИЕНА И СОВРЕМЕНА ПАТНА МРЕЖА, СО ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ НА ВОДЕНИОТ ПОТЕНЦИЈАЛ, РАЗВИЕНА ОБРАЗОВНА И ИНФОРМАТИЧКО- КОМУНИКАЦИСКА ИНФРАСТРУКТУРА</p>	<p>МЕРКА II.1 Реконструкција, модернизација и проширување на системите за водоснабдување преку изработка на техничка документација</p>				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	II.1.1 Студија за покриеност на регионот со водоводна инфраструктура	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2011 -2012	Изработена студија Број на изработени проекти
	II.1.2 Техничка документација за проширување на постојни водоводни системи	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2010 -2012	Изработени проекти Обезбедени средства за интервенција Вкупна должина на проширена водоводна мрежа за која се обезбедени средства
	II.1.3 Техничка документација за изградба на нови водоводни системи	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2010 -2012	Изработени проекти Обезбедени средства за изградба Вкупна должина на водоводна мрежа за која се обезбедени средства
II.1.4 Техничка документација за замена на азбестни водоводни цевки	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2010 -2012	Изработени проекти Обезбедени средства за реконструкција Вкупна должина на водоводни цевки за која се обезбедени средства	

ПРИОРИТЕТ II МЕСТО СО РАЗВИЕНА И СОВРЕМЕНА ПАТНА МРЕЖА, СО ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ НА ВОДЕНИОТ ПОТЕНЦИЈАЛ, РАЗВИЕНА ОБРАЗОВНА И ИНФОРМАТИЧКО- КОМУНИКАЦИСКА ИНФРАСТРУКТУРА	МЕРКА II.2 Реконструкција, модернизација и проширување на системите за пречистување на отпадни води преку изработка на техничка документација				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	II.2.1 Студија за покриеност на регионот со комунална инфраструктура	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински комунални претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за ЗШВодостопанство Министерство за Животна Средина ПП	2011 - 2012	Изработена студија Број на изработени проекти
	II.2.2 Техничка документација за дооформување и комплетирање на постојни колекторски системи	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински комунални претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за ЗШВодостопанство Министерство за Животна Средина ПП	2010 - 2015	Изработени проекти Обезбедени средства за интервенција Вкупна должина на дооформена колекторска мрежа за која се обезбедени средства
	II.2.3 Техничка документација за изградба на нови колекторски системи со пречистителни станици	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Јавни општински комунални претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за ЗШВодостопанство Министерство за Животна Средина ПП	2010 - 2015	Изработени проекти Обезбедени средства за интервенција Вкупна должина на нова колекторска мрежа за која се обезбедени средства

ПРИОРИТЕТ II МЕСТО СО РАЗВИЕНА И СОВРЕМЕНА ПАТНА МРЕЖА, СО ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ НА ВОДЕНИОТ ПОТЕНЦИЈАЛ, РАЗВИЕНА ОБРАЗОВНА И ИНФОРМАТИЧКО- КОМУНИКАЦИСКА ИНФРАСТРУКТУРА	МЕРКА II.3 Развој на човечките ресурси во ИКТ и иницијативи за создавање на соодветна инфраструктура во регионот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	II.3.1 Обуки за користење на ИКТ	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за вработување Образовни институции	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за информатичко општество	2011 -2015	Број на заинтересирани лица Број на обучени лица Број на нововработени лица
	II.3.2 Подигање на јавната свест и учество на граѓаните преку ИКТ	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за вработување Образовни институции	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за информатичко општество	2011 -2015	Број на одржани јавни трибини, предавања Број на учесници на трибини и предавања Број на граѓани кои користат е-општини систем за партиципација
	II.3.3 Креирање електронска база на податоци за регионот	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Засегнати страни од регионот	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски	2012 -2015	Количество и квалитет на содржини во базите Зачестеност во ажурирање Степен на искористеност на податоците од страна на општините
II.3.4 Поврзување на е-општини во регионот	Центар за развој на југозападниот плански регион ЕЛС ЗЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски УНДП	2012 -2015	Степен на поврзаност на е-општини Степен на искористеност Број на граѓани и претпријатија кои ги користат е-услугите Број на доставени барања од граѓаните	

ПРИОРИТЕТ II МЕСТО СО РАЗВИЕНА И СОВРЕМЕНА ПАТНА МРЕЖА, СО ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ НА ВОДЕНИОТ ПОТЕНЦИЈАЛ, РАЗВИЕНА ОБРАЗОВНА И ИНФОРМАТИЧКО-КОМУНИКАЦИСКА ИНФРАСТРУКТУРА	МЕРКА II.4 Поттикнување на образовниот процес за разни чинители на регионално ниво				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	II.4.1 Обезбедување предуслови за поголема вклученост на населението во формално и неформално образование и систем на доживотно учење	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Образовни институции Агенции за вработување	Биро за регионален развој Министерство за образование ТЕМПУС ЕРАЗМУС ЛЕОНАРДО	2011 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на одржани јавни настани Број на кампањи Број на учесници на јавни настани Број на повратни реакции од одржани настани и кампањи Број на публикувани и дистрибуирани материјали
	II.4.2 Обуки за учество во образовните програми за размена на ЕУ	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Образовни институции	Биро за регионален развој Министерство за образование ТЕМПУС ЕРАЗМУС ЛЕОНАРДО	2012 -2015	Број на обуки Број на заинтересирани субјекти Број на учесници Број на публикувани материјали
	II.4.3 Посредување во процедури за користење стипендии за програмите за размена	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Образовни институции	Биро за регионален развој Министерство за образование ТЕМПУС ЕРАЗМУС ЛЕОНАРДО	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на студенти што добиле стипендија Број на успешно завршени студенти
II.4.4 Студија за потреба од стручен кадар во стопанството во регионот	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Деловни субјекти Образовни институции	Биро за регионален развој Министерство за економија	2013 - 2014	Изработена студија Број на вклучени субјекти Број на проекти Број на договори за соработка помеѓу образовни и деловни субјекти	

ПРИОРИТЕТ III

3. Агро-бизнис конципиран на современ концепт на производство на земјоделски производи препознатливи за регионот и одржлив рурален развој базиран на современи знаења и технологии

МЕРКИ

- Креирање на модерен и продуктивен земјоделски сектор;
- Обезбедување кохерентност на просторот преку заштита на високо-продуктивното земјоделско земјиште од неконтролирана пренамена во градежно;
- Ревитализација на руралните подрачја преку подобрување на условите за живот;
- Подобрување на квалитетот на живот во помалите општини и руралните средини преку обезбедување на поголема покриеност со услуги и културни настани;

Во табелите подолу претставени се активностите за реализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

ПРИОРИТЕТ III АГРО-БИЗНИС КОНЦИПИРАН НА СОВРЕМЕН КОНЦЕПТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ПРЕПОЗНАТЛИВИ ЗА РЕГИОНОТ И ОДРЖЛИВ РУРАЛЕН РАЗВОЈ БАЗИРАН НА СОВРЕМЕНИ ЗНАЕЊА И ТЕХНОЛОГИИ	МЕРКА III.1 Креирање модерен и продуктивен земјоделски сектор				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	III.1.1 Креирање база на податоци за стопанства и индивидуални производители <i>Земјиште, производство, извоз-увоз</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти Изработена база на податоци Број на вклучени субјекти Број на публикувани материјали
	III.1.2 Едукација за управувањето во секторот <i>Обуки за раководење и хармонизација со ЕУ стандардите</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на спроведени обуки Број на учесници Број на публикувани материјали
	III.1.3 Воведување стандарди и сертификати и заштитени производи со географско потекло <i>Обуки</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на спроведени обуки Број на добиени сертификати Број на заштитени производи Број на публикувани материјали
III.1.4 Поттикнување и промоција на производство на органска храна <i>Евидентирање подрачја и фарми</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на спроведени обуки Број на започнати бизниси Број на учесници Број на публикувани материјали	

	III.1.5 Организација и посета на саеми и фестивали на органска храна	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство	Биро за регионален развој Министерство за економија	2012 -2013	Број на заинтересирани субјекти Број на организирани саеми и фестивали Број на посетени саеми и фестивали
--	---	--	--	------------	--

ПРИОРИТЕТ III АГРО-БИЗНИС КОНЦИПИРАН НА СОВРЕМЕН КОНЦЕПТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ПРЕПОЗНАТЛИВИ ЗА РЕГИОНОТ И ОДРЖЛИВ РУРАЛЕН РАЗВОЈ БАЗИРАН НА СОВРЕМЕНИ ЗНАЕЊА И ТЕХНОЛОГИИ	МЕРКА III.2 Обезбедување кохерентност на просторот преку заштита на високо-продуктивното земјоделско земјиште од неконтролирана пренамена во градежно				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	III.2.1 Поттикнување акции за рекултивација на земјиште <i>Евидентирање на подрачјата</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на вклучени субјекти Рекултивирано земјиште Број на публикувани материјали
	III.2.2 Поттикнување акции за контрола на плодноста на земјиштето <i>Обуки</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални земјоделски производители и стопанства	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на спроведени обуки Број на учесници Број на преземени мерки Број на публикувани материјали
III.2.3 Зголемување на ефикасноста на ЕЛС во секторот <i>Заштита на земјоделското земјите</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на спроведени обуки Број на учесници Број на публикувани материјали	

ПРИОРИТЕТ III АГРО-БИЗНИС КОНЦИПИРАН НА СОВРЕМЕН КОНЦЕПТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ПРЕПОЗНАТЛИВИ ЗА РЕГИОНОТ И ОДРЖЛИВ РУРАЛЕН РАЗВОЈ БАЗИРАН НА СОВРЕМЕНИ ЗНАЕЊА И ТЕХНОЛОГИИ	МЕРКА III.3 Ревитализација на руралните подрачја преку подобрување на условите за живот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	III.3.1 Поттикнување на руралниот туризам <i>Агротуризам и екотуризам</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС со рурален карактер Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на вклучени субјекти Број на реализирани обуки Број на започнати бизниси Број на публикувани материјали
	III.3.2 Одбележување на културни и природни знаменитости во руралните подрачја <i>Сигнализација и мапирање</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС ЕЛС со рурален карактер Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на преземени мерки Број на одбележани места Број на публикувани материјали
	III.3.3 Пешачки и велосипедски патеки во рурални подрачја <i>Изработка техничка документација</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС со рурален карактер Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на преземени мерки Број на изработени елаборати Број на одбележани места Број на публикувани материјали
III.3.4 Изработка на брошури, мапи и книги за знаменитости во руралните подрачја	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС со рурален карактер Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на преземени мерки Број на изработени брошури, мапи и книги Број на публикувани материјали	

ПРИОРИТЕТ III АГРО-БИЗНИС КОНЦИПИРАН НА СОРЕМЕН КОНЦЕПТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ПРЕПОЗНАТЛИВИ ЗА РЕГИОНОТ И ОДРЖЛИВ РУРАЛЕН РАЗВОЈ БАЗИРАН НА СОВРЕМЕНИ ЗНАЕЊА И ТЕХНОЛОГИИ	МЕРКА III.4 Подобрување на квалитетот на живот во помалите општини и руралните средини преку обезбедување на поголема покриеност со услуги и културни настани				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	III.4.1 Подобрување на локалната инфраструктура <i>Водоводна мрежа, канализациони системи (техничка документација)</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС со рурален карактер Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2010 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на вклучени субјекти Број на изготвена техничка документација
	III.4.2 Организирање на руралните подрачја по модел на ЕУ <i>Обуки за Less favorable area</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на преземени мерки Број на обуки Број на посетители Број на публикувани материјали
	III.4.3 Организирање културни настани и други манифестации во руралните подрачја	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Месни заедници	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на организирани настани Број на учесници на манифестации Број на посетители Број на публикувани материјали
III.4.4 Посредување во процедури за добивање средства од ЕУ фондови <i>Обуки</i>	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Месни заедници	Биро за регионален развој ЕУ фондови	2012 -2015	Број на заинтересирани субјекти Број на организирани обуки Број на добиени грантови	

ПРИОРИТЕТ IV

4. Атрактивна туристичка дестинација со богата и интегрирана туристичка понуда, базирана врз одржливо искористување и заштита на културното и природното богатство

МЕРКИ

- Оптимално користење на природното и културно-историското наследство во функција на развој на туризмот;
- Креирање препознатливост и заштита на културно-историското наследство и природното богатство во подрачјата заштитени со закон;
- Иницијативи за развивање на различни видови туризам - езерски, планински, селски, бањски, верски, агро, здравствен, спортски, транзитен како и други алтернативни форми на туризам (спалеолошки, ловен и сл.);
- Развој на човечките ресурси во туристичките здруженија и асоцијации и иницијативи за нивно вмрежување;
- Промотивни активности за претставување на туристичките потенцијали на регионот;
- Подобрување на искористеноста на хотелско-угостителските капацитети и друг вид на ресурси за подигнување на степенот на развој на туризмот;

Во табелите подолу претставени се активностите за реализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.1 Оптимално користење на природното и културно-историското наследство во функција на развој на туризмот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.1.1 Студија за природното и културното наследство како основа за креирање на интегрирани туристички содржини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Институции од областа на културата и туризмот	Биро за регионален развој Министерство за економија ИПАРД програма	2012 -2013	Број на утврдени патеки со природни и културни содржини Број на корисници на утврдените содржини Број на публикувани материјали
	IV.1.2 Креирање селективни туристички аранжмани за потребите на туристичкиот пазар	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Туристички агенции Туристички комори и Здруженија на туристички водичи	Биро за регионален развој Министерство за економија	2013 -2015	Број на програми на туристички агенции Број на реализирани туристички аранжмани Број на туристи и посетители, корисници на аранжманите
IV.1.3 Регионално вмрежување на деловни субјекти од областа на културата и природното наследство во туризмот	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство Туристички агенции Угостители Културни институции Институции од областа на заштитата на природата	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2011 -2015	Број на заинтересирани субјекти за вмрежување Број на категоризирани објекти Активирани културни и природни содржини	

	IV.1.4 Организирање на прослави и манифестации со културни и природни содржини и традиционални вредности	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Културно-уметнички друштва	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура	2012 -2015	Број на организирани манифестации Број на вклучени субјекти Број на посетители Број на учесници на културно-уметничкии друштва
--	---	---	---	------------	---

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.2 Креирање препознатливост и заштита на културно-историското наследство и природното богатство во подрачјата заштитени со закон				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.2.1 Инвертаризација, систематизација и категоризација на природното и културното наследство во регионот во функција на туризмот	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2015	Број на брендирани природни и културни локалитети и објекти Број на корисници на утврдените содржини Број на публикувани материјали
IV.2.2 Сигнализација и обележување на заштитените локалитети и објекти	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Туристички комори и здруженија на туристички водичи Национален парк Галичица Завод за заштита на спомениците на културата	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2012 -2015	Број на обележани локалитети и објекти Број на туристички агенции корисници на заштитените простори Број на посетители	

	IV.2.3 Развој на брендирани етнографски вредности од областа на руралниот развој	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Туристички агенции Угостители Културни институции Институции од областа на заштитата на природата	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2012 -2015	Број на посетители Број на продадени производи
	IV.2.4 Поддршка на брендирани производи од руралната средина	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура	2012 -2015	Број на брендирани производи

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.3 Иницијативи за развивање на различни видови туризам - езерски, планински, селски, бањски, верски, агро, здравствен, спортски, транзитен како и други алтернативни форми на туризам (спалеолошки, ловен и сл.)				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.3.1 Студија за можностите за развој на селективни видови туризам	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички комори	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2012-2013	Објавена публикација за извршена туристичка валоризација на селективните видови туризам Број на корисници на студијата Реализирани форми на селективен туристички развој Број на креирани аранжмани со селективни туристички активности
IV.3.2 Креирање туристички програми на селективни видови туризам	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Туристички комори и здруженија на туристички водичи Завод за заштита на спомениците на културата Туристички агенции	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2013 -2015	Број на туристички агенции корисници на програмите Број на публикации со креирани програми Број на туристички аранжмани	

	IV.3.3 Поддршка на иницијативи за формирање асоцијации за развој на селективни видови туризам	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство Туристички агенции Угостители Културни институции Институции од областа на заштитата на природата	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	2013 -2015	Број на формирани асоцијации Број на членови на асоцијациите Број на потпишани меморандуми за соработка
	IV.3.4 Организирање на настапи на туристичкиот пазар на туристичката понуда од областа на селективните видови туризам	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички агенции Угостители	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура	2013 -2015	Број на склучени договори за користење на услуги во селективните видови туризам Број на туристи Реализирани приходи

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.4 Развој на човечките ресурси во туристичките здруженија и асоцијации и иницијативи за нивно вмрежување				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.4.1 Евидентирање и систематизирање на човечките ресурси	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички комори	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2010 -2015	Публикувана евиденција Број и структура на расположливи човечки ресурси
IV.4.2 Креирање на програми за обука и развој на човечките ресурси	Центар за развој на Југозападен плански регион Туристички агенции Образовно-воспитни и научни институции	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2013 -2015	Број на програми за обука на човечките ресурси Број на програми за развој на човечките ресурси Број на учесници во програмите	

	<p>IV.4.3 Креирање на програми за соработка со сродни организации во регионот и надвор од него</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство Туристички агенции Угостители Културни институции Институции од областа на заштитата на природата</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство</p>	<p>2013 -2015</p>	<p>Број на формирани програми за соработка Број на заеднички настапи на туристичкиот пазар Број на потпишани меморандуми за соработка Број на реализирани меѓугранични проекти</p>
	<p>IV.4.4 Унапредување на човечките ресурси за вмрежување преку доедукација и перманентно образование</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички агенции Угостители Образовно-воспитни и научни институции</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура Културно-уметнички друштва</p>	<p>2013 -2015</p>	<p>Број на доедуцирани човечки ресурси Број на реализирани програми за обука Број на реализирани тренинзи</p>

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.5 Промотивни активности за претставување на туристичките потенцијали на регионот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.5.1 Креирање програми за промотивни активности	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички комори	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2013 -2015	Публикувани програми
IV.5.2 Издавање на каталози, проспекти, флаери и друг печатен материјал и промоција преку медиумите	Центар за развој на Југозападен плански регион Туристички агенции Образовно-воспитни и научни институции Угостителството	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2014 -2015	Број на публикувани каталози, проспекти, флаери и друг печатен материјал Број на настапи во медиумите Број на учесници во програмите	

	<p>IV.5.3 Настап на саемски приредби и манифестации</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство Туристички агенции Угостители Културни институции Институции од областа на заштитата на природата</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија</p>	<p>2012 -2015</p>	<p>Број на посетени саеми и манифестации Број на учесници на манифестациите Број на потпишани меморандуми за соработка Број на продадени аранжмани</p>
	<p>IV.5.4 Организирање на посети на туроператори, новинари и научни и стручни работници</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички агенции Угостители Образовно-воспитни и научни институции</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура</p>	<p>2013 -2015</p>	<p>Број на организирани посети Број на новинари и други посетители</p>

ПРИОРИТЕТ IV АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА СО БОГАТА И ИНТЕГРИРАНА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА, БАЗИРАНА ВРЗ ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО БОГАТСТВО	МЕРКА IV.6 Подобрување на искористеноста на хотелско-угостителските капацитети и друг вид на ресурси за подигнување на степенот на развој на туризмот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	IV.6.1 Организирање на собири за унапредување на соработката меѓу туристичките агенции и угостителскиот сектор	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички комори Туристички агенции	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2014 -2015	Број на собири Број на учесници Број на склучени договори
	IV.6.2 Креирање на програми за анимации во хотелско-ресторанските капацитети	Центар за развој на Југозападен плански регион Туристички агенции Образовно-воспитни и научни институции Угостителството	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за култура Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2013 -2015	Број на публикувани програми Број на хотели и ресторани корисници на програмите
IV.6.3 Организирање туристички активности (конгреси, симпозиуми, манифестации) во вонсезонскиот период	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Индивидуални производители и стопанство Туристички агенции Угостители Културни институции	Биро за регионален развој Министерство за економија	2013 -2015	Број на организирани манифестации Број на учесници на манифестациите	

	IV.6.4 Креирање на програми за поквалитетна понуда во угостителството	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенција за промоција и развој на туризмот Туристички агенции Угостители Образовно-воспитни и научни институции</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за култура</p>	2013 -2015	<p>Број на публикувани програми Број на корисници на програмите</p>
--	--	--	--	------------	--

ПРИОРИТЕТ V

5. Еколошки чисто подрачје, со заштитени вода, воздух и почва, интегриран систем на управување со отпадот и одржливо искористување на обновливите извори на енергија

МЕРКИ

- Заштита на биодиверзитетот;
- Заштита на флората и фауната во националните паркови и заштитени подрачја;
- Обезбедување на имплементација на стандардите за заштита на квалитетот на воздухот, водата и почвата;
- Обезбедување на имплементација на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води;
- Поддршка на активностите за прогласување на нови национални паркови и заштитени подрачја;
- Интегрирано управување со цврстиот отпад;
- Поттикнување на користењето на соларната енергија;
- Поттикнување на користење на биомасата за производство на енергија;
- Користење на енергијата од геотермалните извори во економски цели;
- Подобрување на искористеноста на огромниот воден потенцијал со кој располага регионот;

Во табелите подолу претставени се активностите за реализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.1 Заштита на биодиверзитетот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.1.1 Идентификација и мониторинг на приоритетни видови, живсалишта и генетски компоненти на биодиверзитетот	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Национален парк Галичица	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2014 -2015	Публикација за идентификација Извештаи за мониторинг активности
	V.1.2 Креирање на програми за истражување и мониторинг на последиците од индустријата, земјоделието, шумарството и туризмот	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2014 -2015	Број на публикувани елаборати и студии Мониторинг извештаи
V.1.3 Одржување и рехабилитација на биодиверзитетот	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Инспекциски органи	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2014 -2015	Извештај на инспекциските служби	

	V.1.4 Креирање на програма за партнерство на општествениот и економскиот сектор и биодиверзитетот	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Научни институти од областа на екологијата</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање</p>	2014 -2015	<p>Број на публикувани програми Број на корисници на програмите</p>
--	--	--	---	------------	--

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.2 Заштита на флората и фауната во националните паркови и заштитени подрачја				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.2.1 Поддршка за прогласување на Јабланица за национален парк	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Национален парк Галичица ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2010 -2015	Донесен закон за прогласување на Јабланица за национален парк
	V.2.2 Креирање на стратегиски документи за заштита на флората и фауната во националните паркови	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2013 -2015	Публикувани стратегии Донесени правилници и одлуки
V.2.3 Организирање кампањи за подигнување на свеста за значењето на заштитените видови на флората и фауната	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата НВО секторот ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2013 -2015	Број на одржани собири Број на печатени промотивни материјали Број на настапи на медиумите	

	V.2.4 Обележување и лоцирање на локалитетите и примерците на заштитена флора и фауна	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2013 -2015	Број на утврдени и означени локалитети Број на заштитени примероци на флора и фауна
--	---	--	--	------------	--

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.3 Обезбедување на имплементација на стандардите за заштита на квалитетот на воздухот, водата и почвата				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.3.1 Креирање на програми за зголемување на квалитетот на воздухот	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2012 -2015	Публикувана програма Намалено количество на штетни гасови во воздухот Извештај на инспекциските органи
	V.3.2 Интегрално управување со водените ресурси	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2012 -2015	Публикувани стратегии Донесени правилници и одлуки
V.3.3 Креирање на програма за заштита на почвата од загадување	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Центар за унапредување на земјоделството ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2012 -2015	Публикувана програма	

	V.3.4 Креирање на програма за заштита од ерозии	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата ЕЛС</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	2012 -2015	Публикувана програма
--	--	--	---	------------	----------------------

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.4 Обезбедување на имплементација на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.4.1 Креирање на управувачки активности за примена на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2015	Публикувана програма Намалено количество на штетни гасови во водата Извештај на инспекциските органи
	V.4.2 Организирање кампањи за примена на меѓународните стандарди при испуштањето на водите	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2012 -2015	Број на учесници Број на одржани собири Објавени програми Настапи во медиумите
V.4.3 Поддршка на студии и експертизи за изградба на пречистителни станици според стандардите	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Агенција за поддршка на земјоделството	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање	2012 -2015	Публикувана програма	

	V.4.4 Мониторинг на примената на стандардите	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Инспекциски органи</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	2013 -2015	<p>Публикувана програма Извештај на инспекциските органи</p>
--	---	---	---	------------	---

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.5 Поддршка на активностите за прогласување на нови национални паркови и заштитени подрачја				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.5.1 Студија за користење на ресурсите (туристички, шумски, земјоделски) во услови на прогласување на национален парк Јабланица	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Национален парк Галичица ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2012	Публикувана програма Валоризирани ресурси
	V.5.2 Креирање на програма за диференцијација на заштитените зони во националниот парк Јабланица	Центар за развој на Југозападен плански регион Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Национален парк Галичица ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2012	Публикувана програма
V.5.3 Кампањи кај локалното население за значењето од прогласување на националниот парк	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Хидробиолошки завод Научни институти од областа на екологијата Центар за унапредување на земјоделството Национален парк Галичица	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2011 -2012	Публикувана програма Број на одржани собири Број на настапи во медиумите Печатени промотивни програми	

	V.5.4 Евидентирање и систематизирање на загадувачите чинители на деградација во националниот парк Јабланица	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Инспекциски органи Национален парк Галичица ЕЛС</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма</p>	2011 -2012	<p>Публикувана евиденција Извештај на инспекциските органи</p>
--	--	--	---	------------	---

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.6 Интегрирано управување со цврстиот отпад				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.6.1 Унапредување на системот за примарно собирање на отпад	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Научни институти од областа на екологијата Јавни претпријатија за комунални услуги	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2015	Публикувана програма
	V.6.2 Програма за зголемување на бројот на контењери, улични канти за ѓубре и друга опрема	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Научни институти од областа на екологијата Јавни претпријатија за комунални услуги	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2011 -2015	Публикувана програма
V.6.3 Воспоставување механизам за мониторинг и супервизија на собирањето и транспортот на отпад	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Јавни претпријатија за комунални услуги Инспекциски органи	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2012 -2015	Публикувана програма за мониторинг и супервизија Извештаи на инспекциските органи	

	V.6.4 Студија за определување и утврдување на локација за регионална депонија	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Инспекциски органи Национален парк Галичица</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	2012 -2015	Публикација на студијата
--	--	---	---	------------	--------------------------

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.7 Поттикнување на користењето на соларната енергија				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.7.1 Поддршка за инсталирање и користење на соларни системи во домаќинствата	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање Министерство за економија ИПАРД програма	2011 -2015	Број на соларни системи во домаќинствата
	V.7.2 Креирање програма за користење на соларните системи во стопанството	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2013 -2015	Број на соларни системи во стопанството
V.7.3 Програма за развој на оранжериско производство на храна со примена на соларни системи	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2013 -2015	Број на оранжерии и засадена површина	

	<p>V.7.4 Студии за производство на електрична енергија со користење на соларни системи</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на екологијата Научни институти од областа на енергетиката</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	<p>2013 -2015</p>	<p>Публикувана студија Фидин тарифи</p>
--	---	--	---	-------------------	--

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.8 Поттикнување на користење на биомасата за производство на енергија				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.8.1 Студија за практична изводливост и исплатливост на топлификација во градски региони со биомаса	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање Министерство за економија ИПАРД програма	2013 -2015	Публикувана студија Заинтересирност на градските власти
	V.8.2 Поддршка на употреба на биогориво во индустријата преку пилот проекти за замена на фосилните енергенси	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2013 -2015	Реализирани пилот проекти
V.8.3 Креирање на деловни совети и пренесување на светски искуства од областа на користење на биомаса	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2013 -2015	Одржани собири Број на заинтересирани учесници на собири	

	V.8.4 Поддршка на големите корисници За замена на фосилните горива со биогорива	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	2013 -2015	Број на корисници на биогорива
--	--	--	---	------------	--------------------------------

ПРИОРИТЕТ V ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	МЕРКА V.9 Користење на енергијата од геотермалните извори во економски цели				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.9.1 Студија за користење на геотермалните води	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање Министерство за економија ИПАРД програма	2014 -2015	Публикувана студија Заинтересирност на градските власти
	V.9.2 Студија за изградба на оранжерии со геотермална енергија	Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката Центар за унапредување на земјоделството	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2014 -2015	Број на субвенционирани инвеститори
	V.9.3 Поддршка на бањски и спортско-рекреативни центри	Центар за развој на Југозападен плански регион Бизнис заедница	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2014 -2015	Број на вклучени центри

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ V</p> <p style="text-align: center;">ЕКОЛОШКИ ЧИСТО ПОДРАЧЈЕ, СО ЗАШТИТЕНИ ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА, ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ НА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАДОТ И ОДРЖЛИВО ИСКРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА</p>	<p>МЕРКА V.10 Подобрување на искористеноста на огромниот воден потенцијал со кој располага регионот</p>				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	V.10.1 Студија за изградба на акумулации за производство на електрична енергија	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион Научни институти од областа на енергетиката</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма</p>	2014 -2015	Заинтересирност на инвеститорите

ПРИОРИТЕТ VI

6. Развиена социјална инфраструктура, со мрежа на ефикасни услуги, за достоинствен живот и пристоен стандард на живеење

МЕРКИ

- Намалување на нерамномерната дистрибуција на населението внатре во регионот;
- Креирање претпоставки за намалување на внатрешните миграции кон урбаните центри преку ревитализација на животот во малите општини и посебно, руралните средини;
- Афирмирање на предностите за живот во помалите општини и руралните средини;
- Намалување на високата концентрација на населението во поголемите урбани центри на регионот преку обезбедување инфраструктура за квалитетно основно и средно образование, социјална и здравствена заштита во помалите општини и посебно, руралните средини;
- Поврзување на помалите општини и руралните средини со поголемите урбани центри во заеднички економски, образовни, социјални и културни проекти;
- Изработка на планска документација за подрачјата со специфични развојни потреби;

Во табелите подолу претставени се активностите за бреализирање на мерките, носителите на активностите, изворите на финансирање, временската рамка и индикаторите за успешност.

ПРИОРИТЕТ VI РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ	МЕРКА VI.1 Намалување на нерамномерната дистрибуција на населението внатре во регионот				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	VI.1.1 Поддршка на проекти и институции од примарната здравствена заштита за унапредување на репродуктивното здравје и мајчинство, заштита на доенчињата и малите деца во општините во кои се јавува депопулација	Центар за развој на Југозападен плански регион Институции од областа на здравството Центри за социјална заштита ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за здравство Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Понудени проекти
	VI.1.2 Креирање на мерки за поттикнување на наталитетот во општините со депопулациски карактеристики	Центар за развој на Југозападен плански регион Невладини организации од областа на демографијата	Биро за регионален развој Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Донесени мерки
VI.1.3 Поддршка на иницијативи за олеснувања при изградба на детски градинки во општините во кои се јавува депопулацијата	Центар за развој на Југозападен плански регион Невладини организации од областа на демографијата	Биро за регионален развој Министерство за финансии Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Заинтересирани инвеститори Број на изградени градинки	

	VI.1.4 Поддршка на кампањи за порано склучување на бракови и раѓање	Центар за развој на Југозападен плански регион Центри за социјални работи НВО секторот	Биро за регионален развој Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Публикувана програма Број на одржани кампањи Број на настапи во медиумите Печатени промотивни програми
--	--	--	--	------------	---

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ VI</p> <p style="text-align: center;">РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ</p>	МЕРКА VI .2 Креирање претпоставки за намалување на внатрешните миграции кон урбаните центри преку ревитализација на животот во малите општини и посебно, руралните средини				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	VI.2.1 Креирање на олеснувања за за живот и работа во општините со емигрантски карактеристики и руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион Центри за социјални работи НВО секторот	Биро за регионален развој Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Публикувана програма Број на одржани кампањи Број на настапи во медиумите Печатени промотивни програми

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ VI</p> <p style="text-align: center;">РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ</p>	МЕРКА VI.3 Афирмирање на предностите за живот во помалите општини и руралните средини				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	VI.3.1 Промоција на предностите на живот во малите општини и рурални средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС НВО	Биро за регионален развој Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање Министерство за економија ИПАРД програма	2014 -2015	Публикувани материјали Организираны собири Настап во медиумите
	VI.3.2 Поддршка на производството во руралната средина за блиските урбани пазари	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2014 -2015	Заинтересираност на инвеститорите
VI.3.3 Поддршка на задругарството во услови на семејна и пријателска блискост во руралната средина	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2014 -2015	Заинтересираност на инвеститорите	

	VI.3.4 Подршка на културни и спортски манифестации во руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС НВО	Биро за регионален развој Министерство за култура Агенција за млади и спорт Министерство за економија Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство ИПАРД програма	2014-2015	Број на одржани манифестации Број на учесници
--	--	--	--	-----------	--

ПРИОРИТЕТ VI РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ	МЕРКА VI.4 Намалување на високата концентрација на населението во поголемите урбани центри на регионот преку обезбедување инфраструктура за квалитетно основно и средно образование, социјална и здравствена заштита во помалите општини и посебно, руралните средини				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	VI.4.1 Експертизи за инфраструктурна уреденост (снабдување со струја , вода, уредени улици) во руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Научни институти од областа на енергетиката Водостопански јавни претпријатија	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за економија ИПАРД програма	2013 -2015	Изработени и публикувани експертизи
	VI.4.2 Поддршка на квалитетно образование и социјална и здравствена заштита во руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за здравство Министерство за образование и наука Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање Министерство за труд и социјална политика ИПАРД програма	2014 -2015	Број на институции Опременост
VI.4.3 Поддршка на развој на социјални институции	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Број на институции	

	VI.4.4 Поттикнување на вработеноста во руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС Агенции за вработување	Биро за регионален развој Министерство за труд и социјална политика	2014 -2015	Број на вработени во руралните средини
--	---	--	--	------------	---

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ VI</p> <p style="text-align: center;">РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ</p>	МЕРКА VI.5 Поврзување на помалите општини и руралните средини со поголемите урбани центри во заеднички економски, образовни, социјални и културни проекти				
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	VI.5.1 Креирање политики за јавен превоз	Центар за развој на Југозападен плански регион Сообраќаен бизнис сектор ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски	2014 -2015	Број на линии Број на поаѓања
	VI.5.2 Проекти за уредување на пристапни патишта до атрактивните вредности	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски Министерство за економија Министерство за заштита на животната средина и просторно планирање ИПАРД програма	2014 -2015	Должина на уредените патишта
VI.5.3 Поддршка на иницијативите за подобрување на комуникациските врски со неразвиените општини и руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски ИПАРД програма	2014 -2015	Должина на патна мрежа	

	VI.5.4 Поддршка на проекти за економски развој меѓу урбаните и прекуграничните и руралните средини	Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС	Биро за регионален развој Министерство за економија ИПА 2	2014 -2015	Број на реализирани проекти
--	---	---	---	------------	-----------------------------

<p style="text-align: center;">ПРИОРИТЕТ VI</p> <p style="text-align: center;">РАЗВИЕНА СОЦИЈАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА, СО МРЕЖА НА ЕФИКАСНИ УСЛУГИ, ЗА ДОСТОИНСТВЕН ЖИВОТ И ПРИСТОЕН СТАНДАРД НА ЖИВЕЕЊЕ</p>	МЕРКА VI.6 Изработка на планска документација за подрачјата со специфични развојни потреби			
	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време
<p>VI.6.1 Студија за изработка на планска документација за инфраструктурен развој</p>	<p>Центар за развој на Југозападен плански регион ЕЛС</p>	<p>Биро за регионален развој Министерство за транспорт и врски ИПАРД програма</p>	<p>2014 -2015</p>	<p>Изработена и публикувана студија</p>

ТРЕТ ДЕЛ: ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

15. Институционална рамка за регионалниот развој на Југозападниот плански регион

На национално ниво, според Законот за рамномерен регионален развој, главните носители на политиката се: Владата на Република Македонија, Советот за рамномерен регионален развој, Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој.

На ниво на Југозападниот плански регион главните носители на регионалниот развој се: Советот за развој на Југозападниот плански регион
Центарот за развој на Југозападниот плански регион
Единиците на локална самоуправа кои влегуваат во регионот
Други релевантни чинители во Југозападниот плански регион (бизнис секторот, комори, асоцијации и граѓански здруженија).

Советот за развој на Југозападниот плански регион го сочинуваат градоначалниците на 13-те општини (Општина Вевчани, Општина Вранештица, Општина Дебар, Општина Дебрца, Општина Другово, Општина Зајас, Општина Осломеј, Општина Охрид, Општина Кичево, Општина Македонски Брод, Општина Пласница, Општина Струга и Општина Центар Жупа) што влегуваат во регионот.

Советот за развој на планскиот регион ги врши следниве работи:

- ги организира и координира активностите за следење и оценување на спроведувањето на планските документи за регионален развој,
- донесува Програма за развој на планскиот регион, по претходна согласност од Советот за регионален развој на Република Македонија,
- донесува годишен акционен план за спроведување на Програмата за развој на планскиот регион,
- утврдува годишна листа на предлог-проекти за развој на планскиот регион,
- доставува предлози до Бирото за регионален развој за идентификување на подрачјата со специфични развојни потреби во рамките на планскиот регион
- обезбедува координација на активностите на единиците на локалната самоуправа, здруженијата на граѓани, државните агенции и институции во рамките на регионот кои дејствуваат во областа на регионалниот развој,
- иницира разгледување на прашања поврзани со регионалниот развој за кои е неопходна координација меѓу единиците на локалната самоуправа и партнери од приватниот и граѓанскиот сектор,
- ја промовира прекуграничната соработка со региони од други земји врз основа на заедничките интереси и
- врши и други работи од областа на регионалниот развој утврдени со закон.

Центарот за развој на Југозападниот плански регион е стручно тело кое ги врши следниве работи:

- изготвува предлог-програма за развој на планскиот регион, во соработка со надворешни експерти
- изготвува предлог-акционен план за имплементација на Програмата за развој на Југозападниот плански регион,
- подготвува предлог-проекти за развој на планскиот регион,
- ги координира активностите поврзани со имплементацијата на Програмата за развој на планскиот регион и ги реализира проектите за развој на планскиот регион,
- подготвува годишен извештај за спроведување на Програмата за развој на планскиот регион,
- обезбедува информации до заинтересираните страни за текот на реализацијата на Програмата за развој на планскиот регион и други прашања поврзани со регионалниот развој,
- обезбедува стручна и техничка помош за единиците на локалната самоуправа при подготовката на нивните програми за развој,
- обезбедува стручни услуги на здруженија на граѓани и други заинтересирани страни за подготовка на проекти од областа на регионалниот развој,
- ја поттикнува меѓуопштинската соработка во рамките на планскиот регион,
- спроведува проекти за поттикнување на развојот на планскиот регион, финансирани од фондовите на Европската Унија и други меѓународни извори,
- врши промоција на развојните можности на планскиот регион и
- врши стручни и административно-технички работи за потребите на Советот за развој на планскиот регион.

Единиците на локалната самоуправа заеднички со Центарот за развој на Југозападниот плански регион учествуваат во утврдувањето на предлог регионалните проекти. Тие се одговорни за поднесување на барања за финансирање на проекти за развој на подрачјата со специфични развојни потреби и развој на селата кои се наоѓаат на нивна територија. Исто така, единиците на локалната самоуправа имаат значајна улога при реализација на проектите за развој на планскиот регион, а посебно на проектите за развој на подрачја со специфични развојни потреби и развој на селата. Со цел максимално да се користат расположливите финансиски ресурси за регионален развој, единиците на локалната самоуправа треба да остварат висока меѓусебна координација и взаемна соработка при креирањето и реализацијата на проекти од значење за регионот.

Имајќи ја предвид интегралната мултисекторска димензија на регионалниот развој неопходна е добра координација меѓу основните носители на политиката на регионалниот развој, како и другите значајни чинители како што е бизнис секторот, разните комори, асоцијации и граѓански здруженија за усогласување на политиките и активностите кои имаат значајно влијание врз регионалниот развој. Притоа, целта е со имплементација на инструментите да се постигнат поголеми резултати во однос на секторскиот (економски

развој, инфраструктура, аграрниот сектор и руралниот развој, туризмот и културата и социјалниот развој), на ниво на Југозападниот плански регион.

16. Финансирање на регионалниот развој

Реализацијата на целите предвидени во Програмата за развој на Југозападниот плански регион е поврзана со потребата од обезбедување на финансиски средства. Согласно Законот за рамномерен регионален развој (член 27), како извори на финансирање на регионалниот развој се наведени:

- Буџетот на Република Македонија,
- Буџетите на единиците на локалната самоуправа,
- Расположливите фондови на ЕУ,
- Други меѓународни извори,
- Донации и спонзорства од физички и правни лица и
- Други средства утврдени со закон.

Законот пропишува за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Македонија годишно да се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП. Финансиските средства се непходни за да се поттикне развојот на планските региони и да се обезбеди намалување на диспаратите меѓу планските региони.

Употребата на економските и финансиските механизми за поддршка на регионалниот развој треба да биде според начелата на добра координација на управување со инструментите, партнерство, ефикасност и ефективност од аспект на трошоците, транспарентноста, отчетноста и контролата. Посебно се значајни следниве начела:

- Координација на инструментите и ресурсите за регионален развој со цел за нивна оптимална алокација за остварување на целите на регионалниот развој и
- Ефикасност и ефективност на инструментите од аспект на оправданоста на трошоците во однос на целите.

Друг фактор кој уште повеќе ја нагласува улогата на клучните актери во регионалниот развој е достапноста на финансиски средства од ЕУ и други донатори за заеднички прекугранични развојни проекти со соседните држави. Учеството во прекуграничните проекти, како и развивањето на способноста на регионите да предлагаат квалитетни проекти за развој, во голема мера, може да го забрзаат развојот на планските региони (и единиците на локалната самоуправа, соодветно) и истовремено да овозможи креирање на добра институционална основа за успешно користење на средствата од ЕУ пред и особено после пристапувањето во ЕУ. Во овој контекст, посебно е значајна ИПА програмата (особено компонентите 2,3,4 и 5) зашто голем дел од приоритетните оски од оваа програма се фокусирани на поддршка и унапредување на областите значајни за

регионалниот развој. Оттаму, обезбедувањето предуслови за искористување на овие средства треба да биде приоритет на носителите на политиката за регионален развој.

17. Следење, оценување и ажурирање на Програмата за развој на Југозападниот плански регион

Следењето на имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион го врши Советот за развој на регионот преку годишниот извештај за спроведување на Акциониот план. Овој извештај го подготвува Центарот за развој на Југозападниот плански регион и го доставува до Советот. Со извештајот се обезбедува јасна слика за трендовите во развојот на регионот и воедно да покаже дали имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион се одвива според планираната динамика.

Во рамките на процесот на следење, фокусот треба да биде насочен кон напредокот во остварувањето на целите и приоритетите идентификувани во Програмата за развој на Југозападниот плански регион, следење на економскиот, инфраструктурниот, агро секторот и руралниот развој, туризмот и културата, социјалниот и другите аспекти на развојот.

Следењето на напредокот во остварување на целите и приоритетите на Програмата за развој на Југозападниот плански регион се врши преку утврдени индикатори. Основните индикатори што можат да послужат за мерење на остварувањето на стратешките цели и приоритети се дадени во Анексот на Програмата. Врз основа на наведените индикатори, како и други индикатори согласно со потребите, развиена е детална методологија за следење и оценување на Програмата за развој на Југозападниот плански регион, со цел да се обезбеди добар систем за мерење на спроведувањето и ефектите од реализацијата на предвидените мерки.

Програмата за развој на Југозападниот плански регион се оценува преку преелиминарно, тековно и завршно оценување. Прелиминарното оценување се врши пред почетокот на спроведување на Програмата за развој на Југозападниот плански регион, односно пред нејзиното поднесување за усвојување од страна на надлежниот орган. Со прелиминарното оценување се прави оценка на кохерентноста и усогласеноста на целите, приоритетите и мерките на Програмата за развој на Југозападниот плански регион со целите, приоритетите и мерките во стратешките развојни документи на национално и регионално ниво и програмските документи за интеграција на Република Македонија во ЕУ.

Тековното оценување на Програмата за развој на Југозападниот плански регион се врши на половина од периодот на нејзино спроведување. Согласно со временската

димензија на Програмата за развој на Југозападниот плански регион, тековното оценување би требало да се направи во 2012 година. Со тековното оценување ќе се измери напредокот кон остварување на стратешките цели, приоритети и мерки и ќе се направи оценка на ефектите од спроведените мерки за поттикнување на регионалниот развој. Исто така, ќе се оцени степенот на искористување на финансиските средства, ефикасноста на процедурите за управување со средствата, како и на процесот на следење на имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион. Целта на тековното оценување е да обезбеди релевантни информации и препораки за потребните корективни мерки за подобрување на имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион и остварување на предвидените цели, приоритети и мерки. Врз основа на резултатите од тековното оценување, доколку е потребно, се врши ажурирање на Програмата за развој на Југозападниот плански регион и на критериумите за распределба на средствата за регионален развој.

Завршното оценување се спроведува по имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион. Согласно со временската димензија на Програмата, завршното оценување би требало да се направи во 2015 година. Со завршното оценување се прави оценка на степенот на реализација на Програмата за развој на Југозападниот плански регион, исполнувањето на дефинираните цели и приоритети и на постигнатите ефекти во поглед на поттикнување на регионалниот развој. При завршното оценување, фокусот ќе биде на мерење на целисходноста, ефективноста и ефикасноста од искористените средства за регионален развој, посебно од аспект на нивниот придонес (преку реализираните проекти) за подигнување на степенот на развиеност на ниво на планскиот регион. Врз основа на утврдената состојба, при завршното оценување ќе се сублимираат согледувањата за резултатите од имплементацијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион во поглед на подигнување на економската, социјалната и територијалната кохезија меѓу и во рамките на планскиот регион и ќе се идентификуваат факторите што најмногу придонеле за постигнатите резултати. Согледувањата од завршното оценување треба да послужат како инпут при изработката на идните стратешки документи за развој.

18. Усогласеност на Програмата за развој со стратешките документи

Програмата за развој на Југозападниот плански регион е изработена во согласност со Стратегијата за регионален развој на Република Македонија, но и со други релевантни национални стратешки документи кои покриваат широк спектар од клучните области поврзани со регионалниот развој, како што се економски развој, вработување, развој на мали и средни претпријатија, земјоделство и рурален развој, транспорт, туризам и просторно планирање. Исто така, имајќи ги во предвид определбата и напорите на Република Македонија за пристапување кон Европската Унија, при дефинирање и определување на среднорочните цели, приоритети, мерки и инструменти за развој на Југозападниот плански регион, земени се во предвид целите на кохезионата политика на ЕУ и целите на Лисабонската стартегија.

18.1 Стратегија за регионален развој на Република Македонија

Националната стратегија за регионален развој е користена како основа при ревизијата на Програмата за развој на Југозападниот плански регион, со оглед на тоа што истата е усвоена од македонското Собрание на крајот на септември 2009 година.

Главните стратешки цели на Стратегијата за периодот 2009-2019 год. се:

- 1. Конкурентни плански региони што се одликуваат со динамичен и одржлив развој*
- 2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони во Република Македонија*

Во согласност со овие стратешки цели во Програмата за развој се определени шест приоритетни области: Инфраструктура, Економски развој, Земјоделство и рурален развој, Туризам и културно наследство, Заштита на животната средина и обновливи извори на енергија, Социјален развој. При тоа за секој од приоритетите дефинирани се серија од мерки и инструменти.

18.2 Национална стратегија за одржлив развој

Оваа стратегија е заснована на принципот да се обезбедат услови за економски и општествен развој во Република Македонија во најголема можна мера во рамки на добро заштитена животна средина, и без да се загрозува квалитетот на околината со одговорност кон идните генерации но и кон пошироката меѓународна заедница.

Клучни цели на оваа стратегија се: Добро владеење и подобро креирање на политики; Разновидност на приходите во руралните региони; Економски просперитет и креирање на нови работни места; Одржливи човечки населби; Меѓусекторски политики што го поткрепуваат општеството на знаење; Климатски промени и чиста енергија; Одржлив транспорт; Заштита и управување со природни ресурси; Одржлива потрошувачка и производство; Социјално вклучување, демографија и миграции;

Со максимално ангажирање на сите потенцијали на државата, одржливиот развој во голем дел зависи од хармоничниот и синергетскиот развој на различните сектори. Ова дава една нова димензија на секторското планирање во насока на интегрирано планирање, односно секој сектор во исто време е од витален интерес и за останатите сектори, и во финалните резултати секогаш ги демонстрира економските, социјалните и еколошките придобивки аналогно. Затоа одржливиот развој е задолжителен елемент во сите плански документи и се однесува на сите сектори, а тоа е случај и со Програмата за развој на Југозападниот плански регион.

18.3 Национална стратегија за апроксимација во животната средина

Националната стратегија за апроксимација на животната средина, е заснована на приоритизираното законодавство на ЕУ и ратификуваните меѓународни договори, и претставува сеопфатна рамка на акции со поврзани трошоци кои се потребни за правна транспозиција и техничка имплементација на сите 10 сектори во животната средина: хоризонтално законодавство, управување со води, квалитет на воздух, управување со отпад, контрола на индустриското загадување и управување со ризик, заштита на природата, шуми, хемикалии, генетски модифицирани организми и бучава.

18.4 Стратегија за развој на енергетиката до 2030

Енергетската политика на државата се утврдува со Стратегијата за развој на енергетиката и програма за реализација на истата. Основни цели во остварувањето на енергетската политика се: безбедно, сигурно и квалитетно снабдување на потрошувачите со електрична енергија, природен гас, топлинска енергија, геотермална енергија, нафта и нафтени деривати; унапредување на енергетската ефикасност и поттикнување на користење обновливи извори на енергија; одржлив развој на енергетските извори; заштита на животната средина од штетните влијанија при вршење на енергетски дејности.

18.5 Стратегија за обновливи извори на енергија

Стратегијата за искористувањето на обновливите извори на енергија ги дефинира целите за искористување на обновливите извори на енергија и начините на кои таквите цели се постигнуваат. При тоа особено се нагласува: потенцијалот на обновливите извори на енергија; изводливоста на искористување на тие потенцијали; зацртаниот обем и динамика за воведување на потрошувачка на електрична енергија од обновливи извори во енергетскиот биланс; дефинирање на преодни мерки за поддршка на искористувањето на обновливи извори на енергија преку повластени тарифи за повластени производители на електрична енергија;

18.6 Стратегија за енергетска ефикасност

Главна цел на оваа стратегија е: да се развие рамка за забрзано усвојување на практиките за енергетска ефикасност на одржлив начин, преку имплементација на низа програми и иницијативи, кои ќе се фокусираат на ефикасноста на крајните корисници, кои се поврзани со создавањето на критична маса на релевантни и посветени професионалци, преку бесплатно советување и тренинг активности, кои ќе ја максимизираат инволвираноста и приликите за приватниот сектор.

18.7 Национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија

Националната стратегија за развој на малите и средни претпријатија (МСП) претставува основна насока за остварување на визијата, зададените цели и приоритети во областа на претприемништвото и малите и средни претпријатија во еден долгорочен период. Во неа, се утврдени ограничувањата и проблемите во оваа област, и предложени основни насоки и мерки за нивно решавање. Стратешките цели се: зголемен број на МСП; зголемено вработување кај МСП; зголемен придонес на МСП во создавање на БДП.

Реализацијата на Националната стратегија се остварува преку среднорочни програми, како што е Програмата за развој на Југозападниот плански регион, во која се дефинирани конкретни цели и утврдени мерки и активности за нивна реализација.

18.8 Национална стратегија за вработување

Националната стратегија за вработување (НСВ) содржи среднорочни стратегии за вработување. Таа во себе ги вклучува главните предизвици на пазарот на трудот, од

аспект на макроекономските и микроекономските политики, политиките за вработување и политиката на пазарот на трудот, потоа политиките од областа на социјалното осигурување и социјалната заштита, како и утврдување на цели и конкретни политики за вработување. Од аспект на микроекономски политики треба да се остварат две главни цели: зголемување на стапките на реален годишен раст на БДП преку зголемување на искористеноста на расположивите ресурси и подигнување на капацитетот на домашното стопанство и воведувањето на рамен данок со што ќе се очекува и поголема конкурентност и извоз; зголемување на вработеноста, преку подобрување на инвестиционата и бизнис клима, мерки за поддршка на бизнис иницијативите на невработените и претприемачите во секторот на МСП и олеснување на преминот од неформална во формална економија.

Националните и регионалните приоритети за дејствување треба да се идентични со оние кои се идентификувани во ревидираната Лисабонска стратегија за раст и работни места, а тоа се: а) да се привлечат и задржат повеќе лица во вработеност, да се зголеми понудата на работна сила и да се модернизираат системите за социјална заштита; б) да се подобри приспособливоста на работниците и претпријатијата; в) да се зголемат инвестициите во човечки капитал преку подобро образование и вештини.

18.9 Национална транспортна стратегија

Оваа стратегија се однесува за периодот 2007-2017 и ги утврдува неопходните реформи кои треба да се имплементираат во транспортниот сектор. Главните цели на националната транспортна стратегија се: економски раст со градење, подобрување, управување и одржување на транспортните служби, инфраструктурата и мрежите за добивање максимална ефикасност; социјален развој со поврзување на далечните и неразвиени заедници и зголемување на пристапноста на транспортната мрежа; заштита на животната средина и подобрување на здравството со градење и инвестирање во јавниот транспорт и други видови ефикасен транспорт кој ја намалува емисијата и потрошувачката на ресурси и енергија;

18.10 Закон за јавните патишта

При разграничувањето на надлежностите во доменот на патната инфраструктура, земени се во предвид член 20 и 21 од Законот за јавни патишта. Одредбите од овој закон практично ги определуваат мерките и активностите во Програмата за развој на Југозападниот плански регион, кои можат реално да се имплементираат без притоа да има мешање на надлежности кои се национални или локални. Споменатите членови се однесуваат на Агенцијата за државни патишта која е надлежна за планирањето, финансирањето, изградбата, реконструкцијата, одржувањето и заштитата на магистралните и регионалните патишта. Имено Агенцијата ги има следните надлежности: врши инвеститорски работи од областа на јавните патишта; врши отстапување на работи на соодветни претпријатија во врска со проектирањето, изградбата и реконструкцијата на јавните патишта и објектите на нив; организира изработка на студии и проекти од областа на јавните патишта и објектите на нив; утврдува мислења и ставови за начелни прашања од областа на јавните патишта за кои се расправа; врши инвеститорски и технички надзор над изградбата, реконструкцијата, одржувањето и заштитата на јавните патишта и врши технички преглед на извршените работи од инвестиционото одржување;

Заради погоре наведеното мерките во програмата во доменот на патната инфраструктура што минуваат низ регионот се во голема мера лимитирани.

18.11 Кохезиона политика на ЕУ и Лисабонска стратегија

Имајќи ја во предвид определбата на Република Македонија за пристапување кон Европската Унија, при дефинирањето на стратешките цели и приоритети во Програмата за развој на Југозападниот плански регион, земени се во предвид целите на кохезионата политика на ЕУ и целите на Лисабонската стратегија. Преку кохезионата политика на ЕУ се промовира економската конвергенција меѓу регионите, подигнување на конкурентноста и вработеноста и поттикнување на прекуграничната и соработката помеѓу регионите. Лисабонската стратегија има за цел "ЕУ да стане најконкурентна и најдинамична економија во светот, заснована на знаење, со капацитет за одржлив економски раст со повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија", што првенствено подразбира поголеми вложувања во иновации и развој, подигнување на нивото на човечкиот капитал во земјите членки на ЕУ и поттикнување на создавањето нови работни места преку инвестиции.

Иако кохезионата политика на ЕУ и Лисабонската стратегија во дадениот временски период не се однесуваат директно на земјите кандидати за влез во ЕУ, нивното почитување е важно од аспект на идното членство на Република Македонија во ЕУ. Покрај тоа од големо значење е користењето на предпристапната помош од ЕУ преку ИПА фондовите, особено компонентите кои имаат улога во поттикнувањето на регионалниот развој. Во таа смисла посебно се важни ИПА Компонента 2 - Прекугранична соработка, Компонента 3 - Регионален развој, Компонента 4 - Развој на човечки ресурси и Компонента 5 - Рурален развој (ИПАРД).

Во дефинирањето на инструментите за имплементација на мерките земени се во предвид покрај националните извори на финансирање, и расположливите средства од гореспоменатите ИПА компоненти што се наменети за користење во Република Македонија.

19. Стратегиска оценка за влијанието врз животната средина

Од крајот на 2007 г. во сила е Уредбата за стратегиите, плановите и програмите, вклучувајќи ги и промените врз истите, за кои задолжително се спроведува постапка за оценка на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето. Со оглед на тоа што Програмата за развој на Југозападниот плански регион е среднорочен плански документ, согласно споменатата Уредба направена е стратегиска оценка согласно дадената методологија.

Целта на стратегиската оценка е да обезбеди високо ниво на заштита на животната средина, но и да придонесе во интегрирањето на еколошките принципи при подготовка на развојни документи и проекти и нивната ревизија, при што се става акцент на промовирањето на одржливиот развој.

Анализата на Програмата за развој е направена во координација со Центарот за развој на Југозападниот плански регион, при што крајниот резултат на таа анализа е да се изготви стратешка оценка на ревидираната Програма за развој. Ангажираните експерти ја изготвија стратешката оценка согласно Уредбата. Не-техничкото резиме е презентирano на крајот од документот за стратегиска оценка.

Програмата за развој на Југозападниот плански регион е среднорочен плански документ за периодот 2010-2015. Првиот дел од Програмата содржи секторска анализа на Југозападниот плански регион, додека вториот дел содржи регионален SWOT, визија, стратешки цели, приоритети, мерки и инструменти за нивно спроведување.

Главните стратешки цели на Програмата за развој се:

- 1. Конкурентен плански регион во национални и меѓународни рамки, што се карактеризира со брз, динамичен и одржлив развој*
- 2. Социјална, економска и просторна кохезија помеѓу урбаните и руралните општини во рамки на регионот, со оптимално користење на неговите специфични особености*

Програмата за развој е усогласена со сите релевантни национални стратегии, програми и документи. Пред сè, усогласена е со Стратегијата за регионален развој на Република Македонија, која е повисок плански документ и за истата е направена стратешка оценка. Согласно Уредбата за стратешка оценка, извештајот за стратешка оценка на животната средина за понискиот документ, во овој случај Програмата, содржи информации кои се усогласени со податоците од стратешката оценка од повисокиот плански документ, кој во конкретниот случај е Стратегијата за регионален развој на Република Македонија за 2009-2019, со цел да се избегне дуплирање на оценување на влијанието врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето.

Почетната стратешка проценка на влијанието врз животната средина беше спроведена на следниот начин:

- **Дефинирање на приоритетните мерки** и јасна идентификација за нивно разбирање.
- **Проценката на предложените приоритетни мерки** беше направена со квалитативен опис на позитивните односно негативните ефекти кои би биле предизвикани од секој приоритет и мерка (матрица на релевантност). Бидејќи содржините, целта и спроведувањето на предложените активности во Програмата за развој се широко претставени, понекогаш претставуваше тешкотија да се проценат можните влијанија врз животната средина. Можните ефекти врз релевантните прашања и индикатори беа анализирани за секоја мерка посебно на начин кој овозможуваше формулирање на алтернативни предлози.
- **Предлозите за намалување на влијанието и препораките** треба да се спроведат преку програмски документ кој во основа ќе има за цел да ги намали предвидените негативни влијанија врз животната средина.

Табела 1: Матрица на релевантност

Степен	Објаснување на степенот
A	Без влијание/Влијанието може да е позитивно
B	Незначително влијание
C	Незначително влијание (поради спроведување на мерки за намалување на влијанието)
D	Значително влијание
E	Разорно влијание
X	Одредување на влијанието не е можно

19.1 Почетна проценка на влијанието на приоритетните мерки врз животната средина

Приоритет /мерка		Значително влијание	Влијание					Степен
			Директно	Инди­ре­ктно	Куму­лативно	Перманентно	Вре­мено	
<u>Полни приоритети</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот • Креирање на конкурентски предности во регионот • Развивање на современа и модерна инфраструктура • Поттикнување на економскиот раст 	Зголемена употреба на земјиштето	✓	✓	✓	✓	✓	В
		Зголемено звучно загадување	✓	-	✓	✓	✓	В
		Зголемено загадување на воздухот	✓	✓	✓	✓	✓	С
		Загадување на почвата	✓	-	✓	-	✓	В
		Зголемена потрошувачка на вода	✓	✓	✓	✓	-	С
		Генерирање на отпад	✓	-	✓	✓	✓	С
		Заштита и ревитализација на културното наследство (позитивен ефект)	✓	✓	✓	✓	✓	А(позитивно)
		Пристапност, свест и употреба во образовни цели (позитивно влијание)	✓	✓	✓	✓	✓	А(позитивно)
		Потрошувачка на природни ресурси (градежен материјал)	✓	✓	✓	✓	✓	В
		Зголемен притисок на Националните паркови и заштитени области	✓	-	✓	✓	✓	С
		Зголемена свест за зачувување на природата и подобро управување со посетителите во заштитените области (позитивно влијание)	✓	✓	-	✓	✓	А(позитивно)
Зголемени количини на отпадна вода	✓	✓	✓	-	✓	С		

Приоритетна /мерка		Значително влијание	Влијание				
			Директно	Индиректно	Кумулативно	Перманентно	Времено
<p><u>Приоритети од аспект на подготовка на развојни проекти</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Подигнување на степенот на социјален развој • Заштита на животната средина • Оптимално користење и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали • Градење на функционални просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните средини 	Зголемена употреба на земјиштето	-	✓	✓	✓	✓	В
	Зголемено звучно загадување	-	✓	✓	-	✓	В
	Зголемено загадување на воздухот	-	✓	✓	✓	✓	С
	Загадување на почвата	-	✓	✓	-	✓	В
	Зголемена потрошувачка на вода	-	✓	✓	✓	-	С
	Генерирање на отпад	-	✓	✓	✓	✓	С
	Заштита и ревитализација на културното наследство (позитивен ефект)	-	✓	✓	✓	✓	А(позитивно)
	Пристапност, свест и употреба во образовни цели (позитивно влијание)	-	✓	✓	-	✓	А(позитивно)
	Потрошувачка на природни ресурси (градежен материјал)	-	✓	✓	✓	✓	В
	Зголемен притисок на Националните паркови и заштитени области	-	✓	✓	✓	✓	С
	Зголемена свест за зачувување на природата и подобро управување со посетителите во заштитените области (позитивно влијание)	-	✓	✓	✓	✓	А(позитивно)
Зголемени количини на отпадна вода	-	✓	✓	-	✓	С	

19.2.Предложени мерки за намалување на влијанието

Прашања		Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
Животна средина	Климатски промени	<i>Намалување на емисијата на стакленички гасови</i>	МНВ	Спроведување и промоција на системи за јавен транспорт	Областите каде ќе се реализираат проектите се слабо меѓусебно поврзани со јавен транспорт што ја ограничува мобилноста на сопствениците на возила и го зголемува загадувањето од сообраќајот. На овој начин, ќе се зголеми мобилноста. Оваа мерка е изводлива во оддалечени проектни области и има силни врски со вработеноста, образованието и туризмот	Центар за развој ЈЗПР во соработка со МЛС Министерството за животна средина и просторно планирање-МЖСПП и Министерството за транспорт и врски
				Спроведување и промоција на системи за јавен транспорт во туристичките области	На најголемиот број од туристичките области им недостига систем за јавен транспорт, па повеќето туристи доаѓаат со возила, а тие без сопствен транспорт се ограничени во разгледувањето на убавините. Оваа мерка е изводлива во области со силен туристички сектор како што е ЈЗПР.	Центар за развој ЈЗПР во соработка со МЛС МЖСПП и МТВ
	Воздух	<i>Достигнување на целни вредности за NOx, SO2, PM10, NO2 и PB, CO како и за бензен</i>		Поддршка на концепти на иновативни решенија за движење	На локално ниво, мобилноста може да биде поддржана и зголемена на повеќе иновативни начини: од промоцијата на употреба на велосипед до јавен транспорт со минибус или збирно движење со автомобили.	Центар за развој ЈЗПР во соработка со МЛС МЖСПП и МТВ
				П	Сите проекти кои во себе содржат активности за собирање на голема група на луѓе (културни настани, промоција на заштита на природата и слично) треба да имаат обезбедено јавен транспорт за учесниците како една од клучните активности	Секој добро промовиран настан привлекува голем број на посетители/учесници. За да се намали влијанието врз загадувањето, емисијата на стакленички гасови и паркирањето, треба да биде обезбеден јавен транспорт за посетителите на такви настани или опција за користење/комбинирање на повеќе превозни средства (воз и автомобил, безбедно паркирање на велосипеди, итн.).

Прашања		Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
	Вода	<i>Добар квалитет на површинските и подземни води во согласност со Рамковната директива за вода 2015</i>	МНВ	Сите нови згради треба да имаат систем за преработка на отпадна вода, односно да бидат приклучени на канализациски систем со пречистителни објекти	Во случај на воспоставување на нова инфраструктура со проектот, тој мора да има соодветно пречистување на отпадните води. Во случај на непостоење на пречистителни можности во целната област, проектот мора да има мини пречистителна станица за отпадна вода. Оваа мерка е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
				Иновативни решенија за третман на отпадна вода во оддалечените области без канализациски системи	Голем број на проекти ќе бидат лоцирани во области каде не постојат услови и инфраструктура за собирање на отпадните води и нивно пречистување. Промовирањето на иновативни решенија во таков случај (микро пречистителни станици за отпадна вода, јавно-приватни партнерства за пречистителни станици за отпадна вода и собирање на отпадните води) во голема мерка ќе придонесат за одржлив развој на проектните области.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
			П	Промоција на еколошко земјоделство	Поголемиот дел од проектните области се рурални области, со земјоделството како еден од најголемите извори за загадување на површинските и подземните води. Со промовирањето на еколошкото земјоделство, ќе дојде до намалување на загадувањето и до зголемување на приходите на фармерите, посебно низ активности и врски со туризмот (промоција на локални јадења и производи на туристи). Препораката е изводлива во сите проектни области.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство - МЗШВ

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
	<i>Чиста езерска вода</i>	МНВ	Сите нови згради треба да имаат систем за преработка на отпадната вода, односно да бидат приклучени на канализациски системи со пречистителни објекти	како погоре (види МНВ за подземни води)	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТ
			Иновативни решенија за третман на отпадната вода во оддалечените области без канализациски системи	како погоре (види МНВ за подземни води)	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
	<i>Добра вода од водоснабдителни системи</i>	МНВ	Сите нови згради треба да имаат систем за преработка на отпадна вода, односно да бидат приклучени на канализациски системи со пречистителни објекти	како погоре (види МНВ за подземни води)	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
			Иновативни решенија за третман на отпадна вода во оддалечените области без канализациски системи	како погоре (види МНВ за подземни води)	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
	<i>Сигурност и безбедност на количините на вода потребни за задоволување на потребите</i>	МНВ	Доволни количини на вода за пиење треба да има на располагање пред промовирањето на развојот на туризмот во областа	Туризмот е сектор кој зависи од добриот квалитет на водата и во голема мерка влијае на зголемување на нејзината потрошувачка. Проектите за развој на туризмот треба да бидат развиени само ако се лоцирани во области со доволно количина на вода за пиење во однос на потенцијалниот развој на областа, или содржат активности за истражување и употреба на нови извори на вода. Оваа мерка е изводлива во сите проектни области и туристички проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ

Прашања		Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
				Минимизирање на интервенциите на речните корита и езерските брегови (без изградба покрај речните корита и езерските брегови)	Развојот на инфраструктурата предвиден во рамките на Програмата за развој на ЈЗПР не смее да има влијание и да се “меша” со природните водени токови и живеалиштата покрај нив. Заради тоа, развојот на нова инфраструктура треба да биде лоциран подалеку од речните корита и езерските брегови. Поддршката ќе биде возможна само за “мека” инфраструктура (кампови, пешачки патеки и слично) која стимулира одржливо користење на речните и езерските брегови. Оваа мерка е изводлива за сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ
	Звук	<i>Намалување на делот од населението кој е изложен на звук</i>	МНВ	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
			П	Ефикасно планирање на употребата на земјиштето за различни намени (одвојување на областите за живеење од туристичките области или областите за настани на отворено)	Проекти кои стимулираат потенцијално гласни активности, настани или инфраструктура би требало да бидат соодветно лоцирани за да не ги вознемируваат жителите и посетителите во областа. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти	Центарот за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)	Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување	
			<p>Употреба на алтернативни извори на вода (дождовница) и рециклирање на отпадна вода</p>	<p>Водата за пиење се користи често за намени каде може да се употребува вода со понизок квалитет (наводнување, технолошки процеси, итн). Треба да бидат развиени проекти кои предизвикуваат намалување на употребата на вода за пиење за тие намени. Оваа мерка е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ</p>
			<p>Зголемување на јавната свест за употребата и квалитетот на водата за пиење</p>	<p>Во областите со недостаток на вода за пиење, треба да се работи на подигање на јавната свест за секој проект кој со себе повлекува користење на големи количини на вода, посебно во секторот на туризмот. Иновативни активности за подигнување на јавната свест треба да се составен дел од секој таков проект.</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ</p>
			П	<p>Воведување на чисти технологии, технологии за заштеда и зачувување на водата, воспоставување на затворени системи</p>	<p>Одржливиот развој на проектните области може да биде постигнат со развивање на проекти за промоција на вмрежување на малите и средни претпријатија-МСП, размена на искуства и трансфер на технологии во областа на чисти технологии или технологии за заштеда на вода. Оваа препорака е изводлива за сите проектни области и за сите проекти кои се однесуваат на МСП, технологија, туризам, образование и истражување.</p>
	<p><i>Подобрување на хидро – морфолошките карактеристики на изворот на свежа вода</i></p>	МН В	<p>Поддршка на такви видови на речен туризам кои имаат минимално влијание врз морфолошките карактеристики</p>	<p>Туристичките проекти кои ќе бидат развивани при спроведувањето на Програмата (спортови на вода – речни и езерски) не треба да вклучуваат изградба на “цврста” инфраструктура, туку само мали измени на водните токови (воспоставување на влезни точки за кајак, кану или сплавови на пример) и само ако е тоа неопходно. Оваа мерка е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со МЛС, МЖСПП и МТВ</p>

Прашања		Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)	Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување	
	Ресурси	<i>Рационална употреба и заштита на природните ресурси (земја, руди и фосилни горива)</i>	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
			П	Поддршка на инвестиции со подобро користење на постоечката инфраструктура	Треба да бидат развиени проекти кои се фокусираат на реставрирање, реконструкција и ревитализација на постоечката инфраструктура (згради, системи за снабдување, технологија). Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
				Како локации за нова изградба треба да бидат препорачани неупотребувани фабрички простори и запуштени области	Треба да бидат развиени проекти кои се фокусираат на изградба на нови објекти на локации кои не се веќе во употреба (напуштени фабрики или рудници, на пример). Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
				Не треба да биде поддржан неправилен развој на урбаните населби	Проектите предвидени во рамките на Програмата и треба да се фокусираат на активности во рамките на населените места, во градови и во села (освен во случај на активности врзани за природни ресурси кои се надвор од населени места). Сите градежни зафати и нови објекти треба да бидат насочени настрана од земјоделското земјиште. Пред конципирањето на проектот треба да биде проверено дали локацијата одговара за предложената намена. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој

Прашања		Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
				Употреба на алтернативни извори на енергија	Програмата треба да предвиди спроведување на проекти кои имаат како основа зголемување на користењето на алтернативни извори на енергија (соларна енергија за греење на вода во туризмот, биогаз во селата, итн.). намалувајќи го негативното влијание на соодветниот сектор врз животната средина и потрошувачката на природните ресурси. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
	Почва	Заштита на почвата од ерозија и загадување	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
			П	Препораките во областите на води и ресурси ќе имаат позитивно влијание врз почвата исто така	Како што е наведено погоре (види МНВ и П за води и ресурси)	
		Заштита и повторно воспоставување на живеалишта и природни системи, како и заштита на биодиверзитети	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки(П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
			Локации кои немаат големо значење за биодиверзитетот треба да бидат користени како локации за нова градба	Инфраструктурата која ќе биде изградена со поддршка на активностите од Програмата не смеат да го намалат биодиверзитетот во проектните области. Заради тоа, изградбата треба да биде насочувана кон локации од мала важност во овој контекст. Оваа препорака оди во согласност со неколку други (изградба подалеку од речни и езерски брегови, повторна употреба на стари локации на фабрики, спречување на неправилен урбан развој, итн). Треба да биде стимулирана само "мека" инфраструктура која е поврзана со биодиверзитетот. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
			Потребна е подготовка на Анализи на влијанието врз животната средина доколу станува збор за нова инфраструктура во постоечки заштитени области, природни паркови, резервати и/или идни Натура 2000 локации	Проектите во постоечки заштитени области, природни паркови, резервати и/или идни Натура 2000 локации треба секогаш да бидат пратени од соодветна анализа на влијанието врз животната средина за да се согледаат можностите за намалување и отстранување на потенцијалните негативни влијанија врз околината. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
	<i>Ефективна и интегрирана заштита на природните богатства во заштитените области</i>	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
Население и здравје	<i>Пристапност (услуги, транспортни услуги)</i>	М Н В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
		П	Потребно е воспоставување на јавни транспортни системи за поврзување на јавните услуги, административни канцеларии, културно наследство, пошти, банки, итн.)	Областите каде ќе се реализираат проектите се слабо меѓусебно поврзани со јавен транспорт што ја ограничува мобилноста на сопствениците на возила и го зголемува загадувањето од сообраќајот. На овој начин, ќе се зголеми мобилноста. Оваа мерка е изводлива во оддалечени проектни области, има силни врски со вработеноста, образованието и туризмот, и е поврзана со активностите за намалување на загадувањето.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
	<i>Заштита на населението и материјалните добра од штетни влијанија на водата</i>	М Н В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
		П	Не би требало да има изградба во областите каде има ризик од поплави	Сите проекти предвидени во рамките на Програмата треба да бидат лоцирани надвор од областите склони кон поплави. Ова може да се постигне со внимателно набљудување на процесот на урбанистичко планирање комбинација со другите мерки предложени во овој план (спречување на неправилното ширење и развој на урбаните средини, забранета изградба на објекти покрај речни токови и на езерски брегови).	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)	Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување	
Енергија	Зголемување на енергетската ефикасност во сите области на потрошувачката и достава на енергија	М Н В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
		П	Поставување на фокусот на енергетската ефикасност, вклучително промоција на централно греење, алтернативни горива и зголемување на енергетската ефикасност на објектите	Проекти предвидени во рамките на Програмата треба да бидат насочени кон промоцијата на мерки за зголемување на енергетската ефикасност, особено во јавните објекти и услуги. Ова препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
	Зголемена употреба и промоција на обновливите извори на енергија	М Н В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
		П	Употребата на биомасата и други обновливи извори на енергија треба да биде поддржана	Проектите предвидени во рамките на Програмата треба да поддржуваат зголемена употреба и промоција на обновливите извори на енергија. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите типови на проекти.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој

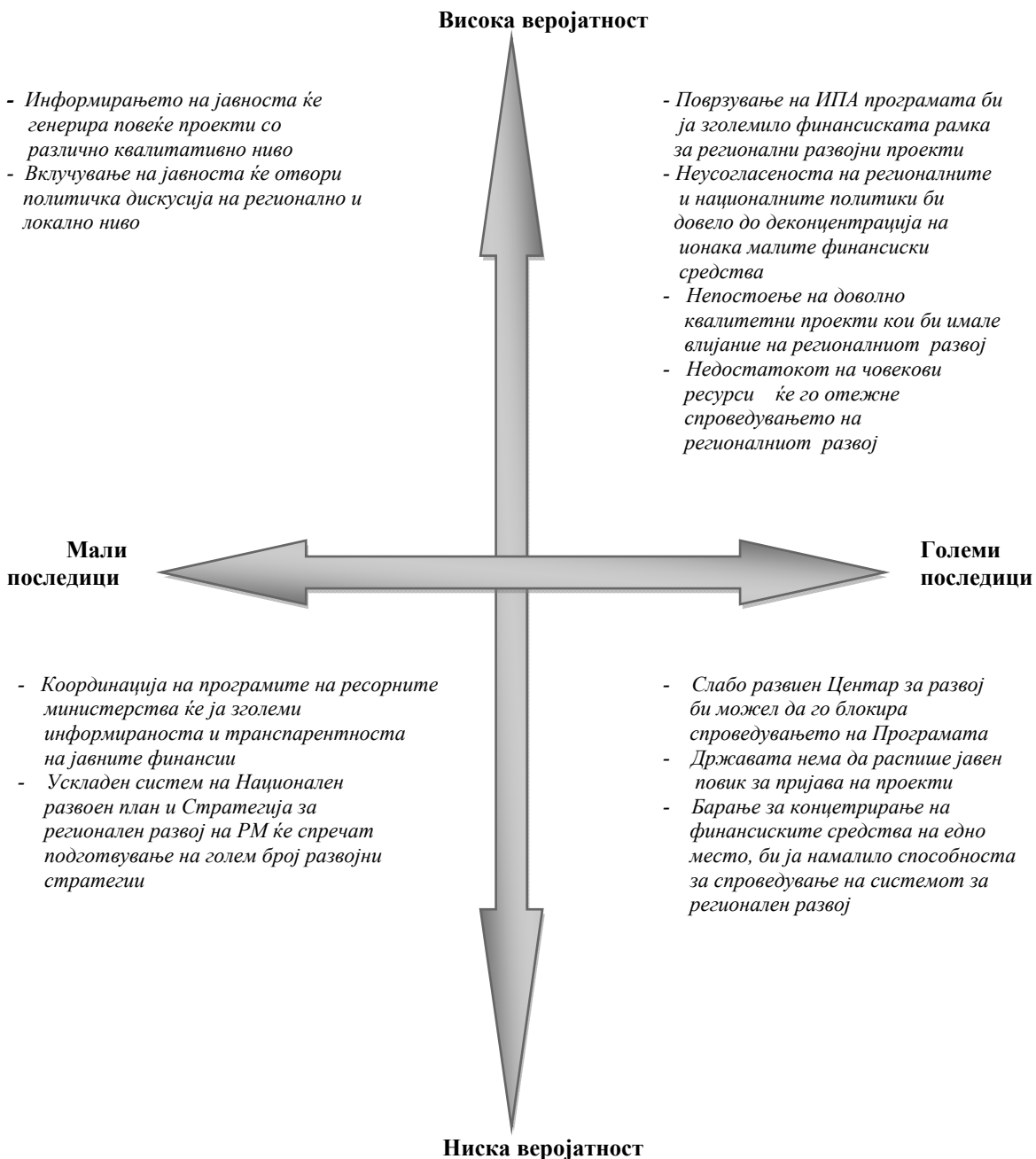
Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)	Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување	
Отпад	<i>Намалување на количините на отпад</i>	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
		П	Подготовка на прекугранична стратегија за отпадот и неговата потенцијална корисна употреба како секундарен материјал.	Прекугранични стратегии за управување со отпадот за оддалечените региони би можеле да решат многу проблеми врзани за цврстиот отпад, негово одложување и рециклирање. Би требало да бидат развиени проекти кои имаат содржини поврзани со управувањето со отпад, а посебно би можеле да бидат развиени подготовките на стратегии за повторна употреба или рециклирање на отпадот. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите проекти поврзани со одржлив развој.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
			Поддршка на проекти за прекугранично управување со отпадот.	Одредени области по должината на граничните линии претставуваат региони во географски смисол, па соодветно на тоа и управувањето со отпадот би можело да биде поефикасно на тој начин. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите проекти поврзани со одржлив развој.	Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој
Културно наследство	<i>Ревитализација на културното наследство</i>	П	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки (П)	Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
		<p>П Типологијата на објектите во населбите поврзани со културното наследство треба да биде земена предвид при донесувањето на одлуките за нови градби (традиционална архитектура...)</p>	<p>Кај проекти кои предвидуваат изградба или реконструкција на инфраструктура, згради или инсталации заштитени како културно наследство, треба да следат насоките за реставрација или реконструкција на објекти заштитени со закон. Новата инфраструктура треба да биде проектирана на таков начин да не влијае на намалување на интегритетот на културното наследство на локалитетот. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите проекти поврзани со одржлив развој.</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој</p>
		<p>Подршката на урбанистичкото планирање треба да биде во насока на регенерација на урбаните и руралните населби</p>	<p>Види погоре (<i>Рационална употреба и заштита на природните ресурси</i>) Дополнително на тоа, при концентрацијата на развојот во населби, треба да се направи напор за заштита на карактеристичните архитектонски и природни елементи при проектирањето на нова или реконструирана инфраструктура. Оваа препорака е изводлива во сите области и сите проекти.</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој</p>
		<p>Соработката при конзервацијата на културното наследство би можела да се фокусира на промоцијата на еколошки прифатливо реновирање на објектите, како и на промоција на традиционалното знаење како еколошки техники.</p>	<p>Проектите кои се фокусираат на размена на искуства и знаење на конзервацијата и ревитализација на културното наследство, а посебно со еколошки техники, треба да бидат развиени во рамките на активностите од Програмата. Со промоцијата на резултатите од овие проекти, останатите проекти од Програмата би можеле да добијат на квалитет и да ги користат резултатите од некои активности. Оваа препорака е изводлива во сите проектни области и сите проекти поврзани со културна размена.</p>	<p>Центар за развој на ЈЗПР во соработка со Биро за регионален развој</p>

Прашања	Цели за заштита на ЖС	Мерки за намалување на влијанието (МНВ), препораки(П)		Објаснување и изводливост на мерката	Одговорна институција и механизам за спроведување
	<i>Пристапност на културното наследство и идентификација на образовен потенцијал</i>	МН В	Влијанието на Програмата на оваа цел за заштита на животната средина ќе биде незначително и не се предвидени мерки за намалување на влијанието	-	-
	<i>Заштита на елементите кои придонесуваат за културна препознатливост</i>	МН В	Поддршката на урбанистичкото планирање треба да биде во насока на одржување на препознатливите елементи на околината.	-	-
		П	Препораката за намалување на неправилното ширење на урбаните населби, подобрувањето на хидроморфолошката состојба во реките и езерата, како и за одржливата употреба на природните ресурси го подржува и зачувувањето на културната препознатливост	Види погоре (<i>Рационална употреба и заштита на природните ресурси, неправилно ширење на урбаните населби, подобрување на хидроморфолошките карактеристики на реките езерата, одржлива употреба на природните ресурси</i>)	

19.3 Анализа на ризикот

Анализата на ризикот е развиена како поддршка на идните одлуки и разбирање на можниот ризик во спроведување на Програмата. Ризиците се групирани во 4 (четири) главни групи:

19.3.1 Висока веројатност / мали последици (горе лево):

Повисоката транспарентност на Програмата постигната преку подобро организирани и планирани информативни и промотивни активности, ќе предизвика поголема политичка и јавна дебата за процедурите и активностите за развој во регионот. Некои негативни дискусии би требале да бидат очекувани на почетокот, но транспарентноста

ќе овозможи подобра подготовка и спроведување на развојните проекти. Може да биде очекувана дебата на регионално и локално ниво, што е цел на кампањата за информирање на јавноста.

19.3.2 Ниска веројатност / мали последици (долу лево):

Координацијата на спроведувањето на оваа Програма, во услови на координирани програми на ресорните министерства, ќе постигне подобрување на ефикасноста на јавните финансии, иако повеќе активности ќе треба да бидат спроведени за да се постигне одржливост и ефикасност на јавните финансии. Регионалната политика е само еден аспект во контекстот на јавните финансии.

Координираната подготовка на Националниот развоен план и широката подготовка на Стратегијата во иднина би резултирале со подобра соработка со останатите сектори и линиски министерства, што би водело до намалување на бројот на стратегии и плански документи. Регионалната конкурентност може да биде покривна стратегија за повеќе области.

Промоцијата на регионалниот развој и стратегијата за негово постигнување можат да доведат до вклучување на повеќе други донатори и финансиски институции, иако ова може да биде очекувано во помал обем заради разликите во плановите и постапките кај различните донатори.

19.3.3 Мала веројатност / големи последици (долу десно)

Слаб центар за развој на Југозападниот плански регион би можел да го блокира или успори спроведувањето на Програмата. Ќе биде потребна интензивна соработка со овој центар за навремена подготовка и спроведување на квалитетни развојни проекти.

Врз основа на финансиски проблеми и ограничувања на државниот буџет, државата би можела да ги откаже повиците за проекти и, со тоа да го блокира спроведувањето на Програмата. Ова би предизвикало ослабнување на соработката помеѓу Центарот за развој на планскиот регион, Бирото за регионален развој и државата.

Концентрирањето на поголем дел од финансиите во едно министерство би предизвикало сериозни технички и административни потешкотии. Концентрирањето на фондовите мора да биде координирано и планирано на подолг временски период за да се постигне нивно добро управување и успешни резултати од политиките, што е и цел на регионалната политика.

Квалитетните проекти би можеле да повлечат повеќе средства од другите. Ова би можело да доведе до блокирање на спроведувањето на проекти во помалку развиените региони со послаби развојни тимови и Центри. Некој облик на механизам за урамнотежување ќе биде потребен во иднина за да ја спречи оваа можност заедно со силна поддршка на Центрите за развој на планските региони, што е основно.

19.3.4 Висока веројатност / високи последици (горе десно)

Координација на националното финансирање со ИПА – фондовите ќе ја зајакне регионалната развојна политика и ќе го подобри спроведувањето на проектите. Ова ќе отвори простор за регионални развојни проекти и проекти во областа на прекуграничната соработка.

Идната некоординираност на националните, регионалните и останатите средства ќе го ослаби целиот систем. Некој облик на координација е потребен и за идната европска интеграција на Македонија. Секоја институција од системот ќе треба да го препознае својот удел во процесот и да ги изгради своите капацитети во рамките на структурата за спроведување на развојните политики во земјата.

Недостатокот на проекти со регионално влијание и значење ќе треба да биде надминато преку силна техничка соработка од било кој облик, додека подготвувањето на регионални развојни проекти мора да биде приоритет во следните пет години.

Недостатокот од човечки и други (финансиски, правни, сопственички,...) ресурси ќе има негативно влијание на процесот на подготовка на предлог-проекти и на способноста за регионален развој преку нивно спроведување. Соработка помеѓу сите чинители на системот за поддршка на регионалниот развој (и пошироко) би требало да биде организирано преку координативно тело во кое ќе учествуваат регионалните и националните институции и организации.

19.4 Не-техничко резиме

Ова е не-техничко резиме на информациите што се дадени во претходните табели, што ги опишува резултатите од стратегиската оценка за влијанието на животната средина на Програмата за развој на Југозападниот плански регион 2010-2015.

19.4.1 Вовед

Ова резиме ги опишува резултатите од стратегиската оценка на Програмата за развој на Југозападниот плански регион. Со други зборови, стратегиската оценка има за цел да ги идентификува потенцијалните влијанија врз животната средина од имплементацијата на Програмата за развој, и да обезбеди мерки кои се вградени во самата програма.

19.4.2 Процесот на стратегиска оценка

Фаза од стратегиската оценка
Поставување контекст за проценка преку идентификување на други релевантни документи
Развивање на серија од цели за заштита на животната средина (рамка за проценка)
Собирање основни податоци за регионот, и идентификување проблеми за животната средина
Тестирање на очекуваните ефекти од Програмата врз целите на заштита на животната средина
Мониторинг на ефектите врз животната средина од имплементација на Програмата

19.4.3 Програма за развој

Центарот за развој на Југозападниот плански регион има можности да добива финансиски средства од Буџетот на Република Македонија преку различни програми од ресорните министерства што се надлежни за регионалниот развој, од фондови на Европската Унија преку различни програми, средства обезбедени преку билатерални договори склучени меѓу Република Македонија и други држави. Споменатите програми обезбедуваат средства за специфични намени. Во програмата за развој на Југозападниот плански регион се назначени изворите на финансирање за поделните мерки и активности. Програмата за развој содржи шест приоритети во доменот на економскиот развој, инфраструктурата, земјоделството и руралниот развој, културата и туризмот, заштитата на животната средина и обновливите извори на енергија, и социјалниот развој. Мерките по приоритетите ги опишуваат видовите на проекти за кои би се обезбедиле средства и истите се тематски раздробени.

19.4.4 Очекувани ефекти од Програмата за развој

Процесот на тестирање на приоритетите ги разгледуваше најважните ефекти од приоритетите врз целите на стратегиската оценка. Во некои случаи беа дадени препораки за намалување на тие ефекти. Сумираните резултати се дадени подолу.

19.4.5 Програмата како целина

Иницијалното разгледување на целата Програма покажа дека од некои од областите во Програмата се очекуваат позитивно или неутрално влијание врз целите на стратегиската оценка. Другите влијанија зависат од проектите кои предвидуваат нови бизниси или друг вид на економски развој и за истите е потребно да се води сметка за прашањата што се поврзани со биодиверзитетот, одржливиот развој, користењето на водата и производството на отпад. Значи потребно е да се дефинираат критериуми при одлуките за подготовка на проектите, при што треба да бидат вклучени прашањата што се опфатени со целите на стратегиска процена.

Секој приоритет е разгледуван и оценуван посебно со цел да се одредат влијанијата од истиот врз животната средина. Заклучоците се сумирани подолу.

Приоритет 1 - Економски развој

Овој приоритет има специфични цели, да се зајакнат капацитетите во регионот и да се зголеми трансферот на знаење. Овие цели и соодветните активности се компатибилни со целите на стратегиската оценка. Не се дадени препораки за оваа област.

Целите на делот што опфаќа поттикнување мали бизниси, јакнење на постојни МСП, се компатибилни со целите на стратегиската оценка. Препораки не се дадени.

Приоритет 2 – Инфраструктура

Вкупното влијание зависи од природата на проектите што ќе бидат поддржани и имплементирани. Дел од активностите како што е комуналната инфраструктура ќе имаат позитивно влијание врз животната средина. Делот што се однесува на патната

инфраструктура со оглед на тоа што се работи за меки проекти кои предвидуваат изработка на техничка документација нема да имаат значително влијание врз животната средина. Фазата на конструкција на оваа инфраструктура треба да биде во согласност со целите за стратегиска оцена.

Поголемото користење на ИКТ помага во намалување на потребите за патување и консеквентно ќе резултира со намалување на издувните гасови и загаденоста на воздухот, водата и почвата. Други влијанија по однос на оваа област е тешко да се опрделат.

Приоритет 3 - Земјоделство и рурален развој

Предвидените активности ги имаат во предвид прашањата што потенцијално имаат позитивно влијание врз животната средина. Препораката за овој приоритет е еколошко земјоделство. Поголемиот дел од проектните области се рурални, со земјоделството како еден од најголемите извори на загадување на површинските и подземните води. Со промовирање на еколошко земјоделство, ќе дојде до намалување на загадувањето и до зголемување на приходите на фармерите, посебно низ активности и врски со туризмот (промоција на локални јадења и производи, продажба на еко производи на туристи и сл.).

Приоритет 4 - Култура и туризам

Вкупното влијание зависи од природата на проектите што ќе бидат подржани и имплементирани. Сепак предвидените активности ги земаат во предвид прашањата што потенцијално имаат позитивно влијание врз биодиверзитетот, намалување на загаденоста, намалување на влијанието од транспортот и емисијата на стакленички гасови, како и заштитата на културното наследство. Субјектите што се предвидени како носители на активностите ќе треба да подготват интегрирана одржлива стратегија. Таа стратегија ќе треба да ги има во предвид прашањата што се опфатени со целите на стратегиската оцена.

Приоритет 5 - Заштита на животна средина и обновливи извори на енергија

Заштитата на животната средина има специфична цел да ги заштити водените потенцијали и постројки, да ги зајакне мерките за пречистување на отпадни води дури и во најмалите места во рамки на Југозападниот плански регион. Овие цели и предвидените активности се компатибилни со целите на стратегиската оцена. Единствено може како препорака да се земе користење на енергетски ефикасни постројки за третман на отпадни води.

Оваа тема ги опфаќа најважните предизвици поврзани со животната средина а со кои се соочува и Република Македонија но и целиот свет, а тоа е потребата да се намали користењето на фосилни горива при производство на енергија. Заради тоа влијанието на активностите предвидени во оваа област ќе биде позитивно врз животната средина.

Приоритет 6 - Социјален развој

Мерките и активностите предвидени во рамките на овој приоритет немаат негативно влијание врз животната средина, односно истите се компатибилни со целите на стратегиската процена врз животната средина.

19.4.6 Заклучоци

Генералниот заклучок на експертите од процесот на стратегиската оценка е дека Програмата за развој навидум има кумулативни позитивни ефекти на намалувањето на загадувањето и емисијата на стакленички гасови. Исто така се заклучува дека таму каде што е тешко потенцијалните влијанија да се определат, тие се или повеќе позитивни или широко неутрални.

Експертите во деталниот дел од стратегиската оценка дадоа препораки за секој од приоритетите и респективните мерки во Програмата. Се смета дека секоја од препораките ќе има мошне позитивен придонес во имплементацијата на Програмата за развој. При подготовка на проекти по секоја од мерките треба да се води сметка за нивната усогласеност со принципите на одржливиот развој. Исто така би било добро да се води евиденција при имплементација на проекти за влијанието на активностите врз животната средина и нивна усогласеност со постојната регулатива во тој домен. Во тој контекст Центарот за развој при подготовката на проектите и нивната имплементација треба тесно да соработува со сите релевантни институции кои се одговорни за заштита на животната средина, и така ќе биде обезбедена реализација на Програмата со соодветни методи за селекција, индикатори за успешност и пропишани критериуми.

Литература и извори

1. Н. Мариноски, Туристичка географија, ФТУ, Охрид, 2001 г.
2. Лазаревски, Климата во Македонија, Култура, Скопје, 1993 г.
3. М. Серафимовски, енергетското значење на Охридското Езеро во услови на природни и регулациони осцилации на нивото, симпозиум за проблематиката на регулацијата на Охридското Езеро, МАНУ, Скопје, 1974 г.
4. Г. автори, Охрид, Книга I, И. Н. И. Скопје 1985 г.
5. Шумарство 2008 г. Региони во Р. Македонија, Државен завод за статистика, Скопје 2009
6. Попис на населението домаќинствата и становите во Р. Македонија 2002 г, Државен завод за статистика, Скопје 2005 г.
7. Региони во Р. Македонија 2007 г. Државен завод за статистика, Скопје, 2008 г.
8. Бруто домашен производ и инвестиции во основни средства по региони 2000 – 2006 г.
9. Социјална и детска заштита, Региони во Р. Македонија, Државен завод за статистика, Скопје, 2007 г.
10. А. Стојмилов, Географија на Македонија, Просветно дело, Скопје
11. Просторен план на Р. Македонија, Јавно претпријатие за просторни и урбанистички планови, Скопје, 2004 г.
12. Н. Мариноски, Македонска туристичка разгледница, институт за туризам при ФТУ-Охрид, Охрид, 1996 г.
13. План за просторно уредување на Националниот парк Галичица, Охрид, 1988 г.
14. А. Стојмилов, Дебарски бањи, Бањиште и Косоврашка Бања, Географски разгледи, Географско друштво на СРМ, Скопје, 1971 г.
15. Н. Мариноски, Алтернативни форми на туризам на планината Јабланица, Локална агенција за развој – Струга, Струга 2009 г.